

T.C
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

İBN AMMÂR'IN HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ
YERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Erdem ALADA

Dr. Öğr. Üyesi Recep ERKOCAASLAN
Danışman

RİZE
2020

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında, Erdem ALADA tarafından hazırlanan *İbn Ammâr'ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri* başlıklı bu çalışma, 18/12/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Yüksek Lisans Tezi] olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Recep ERKOCAASLAN

Kabul/Red

Üye: Doç. Dr. İhsan ARSLAN

Kabul/Red

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim GÖL

Kabul/Red

__/__/__

Doç. Dr. Ahmet YANIK

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Yüksek lisans programından mezun olmak üzere teslim ettiğim "İbn Ammâr'ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri" konulu tezimi, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Eserimde, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine / kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır.

Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiç bir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim. 06.12.2021

Erdem ALADA

ÖN SÖZ

Hız. Peygamber'in Mekke'de insanları İslâm'a davetinden itibaren Müslümanların sayısı gittikçe artmış, bilhassa Hulefâ-yi Râşidîn döneminde gerçekleştirilen fetihler sayesinde dünyanın pek çok bölgesinde Müslüman devletler ve onlara tâbi emîrlükler kurulmuştur. Müslümanlar, kurdukları bu devletler ve emîrlükler sayesinde İslâm dinini ayakta tutmaya çalışmışlar, topraklarını işgal etmek isteyen hasımlarına karşı daima mücadele içerisinde olmuşlardır.

Müslümanlara karşı yapılan en büyük düşmanlık faaliyetlerinden birisi 488-690/1095-1291 yılları arasında gerçekleştirilen Haçlı Seferleridir. İslâm dünyasını derinden sarsan ve dünya tarihinde olumsuz bir iz bırakan Haçlı Seferlerine karşı Müslüman devletler, onlara bağlı emîrlar ve komutanlar büyük mücadele vermişlerdir. Emîrlardan biri de 462/1070 yılında Trablusşam bölgesinde kurulan ve Ammâroğullarının son yöneticisi Fahrülmülk İbn Ammâr'dır. Fahrülmülk, kontrolü altındaki İslâm beldelerini ele geçirmeyi ve oralarda haçlı kontlukları kurmayı amaçlayan Haçlılara karşı büyük mücadeleler vermiş ve haçlı saldırılarını bertaraf etmeye çalışmıştır.

İslâm tarihi ve dünya tarihi açısından çok büyük boyutları olan Haçlı Seferleri gibi önemli bir hâdiseye şahit olmuş, bununla yetinmeyerek Haçlıların karşısına dikilip mücadele etmiş ve aynı zamanda Trablusşam gibi önemli bir coğrafyada hâkimiyet kurmuş bir şahsiyetin gün yüzüne çıkarılması önem arz etmektedir. Ancak konuyla ilgili literatür değerlendirildiğinde İbn Ammâr'ın hayatı ve siyasî faaliyetlerine yeteri kadar önem verilmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca İbn Ammâr hakkında ülkemizde ve Arap dünyasında müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle gerçekleştirilen bu çalışmayla, İslâm tarihinde Haçlılara karşı mücadelesiyle önemli derecede rol oynamış bir

şahsiyetin hayatının, siyasî kişiliğinin ve İslâm tarihindeki yerinin ele alınması amaçlanmıştır.

İbn Ammâr'ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri isimli çalışmada İbn Ammâr'ın hayatı iki bölüm halinde incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde İbn Ammâr'ın doğumu, nesebi ve yetiştiği ortam ele alınmaya çalışılmıştır. Onun hayatı hakkındaki bilgiler işlenmeye çalışılırken daha iyi tanınabilmesi açısından mensup olduğu Ammâroğulları Emîrliği hakkında genel geçer bilgilerin verilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca onun bu emîrliğin başına ne zaman ve nasıl geçtiği hakkında da önemine binaen bilgi verilmiştir. Yine bu bölüm içerisinde İbn Ammâr'ın siyasî kişiliği ve şahsi özellikleri de aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bölümün son kısmında ise İbn Ammâr'ın, Ammâroğulları Emîrliği'nin başına geçmesiyle hangi bölgelerde hâkimiyet kurduğuna dair bilgiler verilmeye gayret edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde İbn Ammâr'ın Haçlılara karşı verdiği mücadele geniş bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Trablusşam şehri ve etrafında Haçlılara karşı verdiği mücadeleyle İslâm tarihinde önemli bir şahsiyet olarak yer edinmiş olması açısından bu başlığa da diğerlerine nispeten daha fazla önem verilmeye gayret edilmiştir. Bu bölüm içerisinde İbn Ammâr'ın mücadele esnasında yardım için komşu devlet ve emîrliklere başvurması, yardım alabilmek için bizzat kendisinin Bağdat'a gitmesi gibi hususlar da aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde İbn Ammâr'ın hâkimiyeti altındaki yerlerin Haçlılar tarafından işgal edilmesiyle birlikte Ammâroğulları Emîrliği'nin sona ermesi ve emîrliğin yıkılma sebepleri gibi konular da ele alınan diğer temel hususlardır. Ayrıca bu bölümün en son kısmında İbn Ammâr'ın siyasî hayatı sonrasındaki faaliyetleri vefatına kadar aktarılmaya çalışılmış, Atabeg Tuğtegin (1108-1128) ile olan ilişkileri, Abbâsî halifesi Müsterşid Billâh (1118-1135) ile münasebetleri, Irak Selçuklu Sultanı Mesud'a (1134-1152) vezir oluşu ve en sonunda vefatı ile ilgili bilgiler işlenmeye gayret edilmiştir.

Çalışmanın ortaya konulmasında hiçbir zaman emeğini esirgemeyen, verdiği moral ve motivasyonla çalışmanın hız kazanmasını sağlayan kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Recep ERKOCAASLAN'a, çalışma süresince değerli fikirlerine başvurduğum Doç. Dr. İhsan ARSLAN'a, çalışmanın ortaya konulmasında her açıdan emeği geçen bütün hocalarıma, maddî ve manevî her türlü desteği sağlayan fedakâr aileme ve çalışmanın başarıya ulaşmasında büyük katkılar sağlayan değerli eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Erdem ALADA

2020-RİZE

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖNSÖZ.....	4
İÇİNDEKİLER.....	7
ÖZET	10
ABSTRACT.....	11
KISALTMALAR	12
GİRİŞ.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

I. İBN AMMÂR'IN HAYATI ve SİYASÎ KİŞİLİĞİ.....	19
A. İbn Ammâr'ın Doğumu ve Nesebi.....	19
B. İbn Ammâr'ın Yetiştigi Ortam ve Ammâroğulları Emîrliği.....	20
1. Ammâroğulları Ailesinin Kökeni.....	21
2. Emînüddeve Ebû Tâlib Dönemi ve Emîrliğin Kuruluşu	21
3. Celâlmülk Ebû'l-Hasan b. Ammâr Dönemi	23
4. İbn Ammâr Dönemi.....	23
C. İbn Ammâr'ın Siyasî Kişiliği.....	25
1. Barışsever Olması	26
2. Mücadeleci Olması.....	28
3. Cesur ve Dirayetli Olması.....	29
4. Hoşgörülü Olması	29
II. İBN AMMÂR'IN HÂKİMİYETİ ALTINDAKİ ŞEHİRLER ve KALELER..	32
A. Trablusşam Bölgesi.....	33
B. Trablusşam Yönetimine Bağlı Şehirler ve Kaleler	34
C. İbn Ammâr'ın Cebele Şehrini Ele Geçirmesi	36

İKİNCİ BÖLÜM

I. İBN AMMÂR'IN HAÇLILARLA MÜCADELESİ	42
A. Haçlı Seferlerine Genel Hatlarıyla Bakış	42
B. Haçlıların İbn Ammâr'ın Kontrolü Altındaki Yerleri İşgal Etmesi	46
C. Raymond'un Trablusşam'a Saldırması	48
D. Trablusşam'ın Sürekli Kuşatma Altına Alınması	52
E. İbn Ammâr'ın Kuleye Baskın Yapması ve Raymond'un Öldürülmesi	53
F. Raymond Sonrası Trablusşam'ın Kuşatılması	54
G. İbn Ammâr'ın Komşu Devlet ve Emîrliklerden Yardım İstemesi	55
1. İbn Ammâr'ın Mardin Artuklu Emîrinden Yardım İstemesi	56
2. İbn Ammâr'ın Halep Emîrinden Yardım İstemesi	58
3. İbn Ammâr'ın Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'a Yardım İçin Mektup Göndermesi	58
4. İbn Ammâr'ın Yardım Talep Etmek İçin Bağdat'a Gitmesi	59
H. Haçlılar Tarafından İbn Ammâr Yönetiminin Sona Erdirilmesi	65
1. Haçlıların Arkâ Şehrini Ele Geçirmeleri	65
2. Trablusşam'ın Haçlılar Tarafından Zaptedilmesi	66
3. Cebele'nin İbn Ammâr'dan Haçlıların Eline Geçmesi	69
I. İbn Ammâr'ın Hâkimiyeti Altındaki Yerleri Kaybetmesinin Nedenleri	71
1. İslâm Dünyasının Bölünmüş ve Zayıf Halde Olması	71
2. Fâtımîlerin Trablusşam'a Gereken Önemi Vermemeleri	72
3. İsyanıkların ve Ceneviz Donanmasının Haçlılarla İş Birliği Yapmaları	73
4. Trablusşam'ın Etrafındaki Belde ve Kalelerin Düşmesi	74
II. İBN AMMÂR'IN SİYASÎ HAYATI SONRASI FAALİYETLERİ VE VEFATI	75
A. Dımaşk'a Gitmesi	75
B. Atabeg Tuğtegin ile Bağdat'a Gitmesi	75
C. Musul'a Gitmesi ve Vefatı	76
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	80

ÖZGEÇMİŞ.....	86

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Recep ERKOCAASLAN

Hazırlayan: Erdem ALADA

Yıl: 2020

Sayfa Sayısı: 86

ÖZET

İBN AMMÂR'IN HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

Ammâroğulları 462-502/1070-1109 yılları arasında Trablusşam ve civarında hüküm süren bir ailedir. İbn Ammâr, amcası Emînüddevle Ebû Tâlib tarafından 462/1070 yılında Trablusşam'da kurulan Ammâroğulları Emîrliği'nin son lideri olmuş ve geniş bir alanda hâkimiyet kurmuştur. Küçük bir orduya sahip olan İbn Ammâr, barışsever kişiliği ve üstün zekâsı sayesinde etrafındaki komşularıyla daima olumlu ilişkiler kurmuş ve bu şekilde bağımsızlığını muhafaza etmeye çalışmıştır. İbn Ammâr'ın Trablusşam yönetimini devraldığı dönemde Haçlı Seferleri başlamış ve onun egemenliği altında bulunan topraklar sürekli olarak Haçlılar tarafından işgale maruz kalmıştır. Bu nedenle İbn Ammâr yönetim süresi boyunca hâkim olduğu toprakların işgale uğramaması için Haçlılara karşı büyük mücadeleler vermiştir. İbn Ammâr, Haçlılara karşı mücadele verirken etrafındaki komşu devlet ve emîrliklerden sürekli yardım talebinde bulunmuş ancak Müslümanların kendi içlerindeki siyasî ihtilaflar ve bölünmeler nedeniyle Haçlılara karşı olan mücadelesinde yalnız bırakılmıştır. Çalışmamızda öncelikle İbn Ammâr'ın doğumu, nesebi ve şahsî özellikleri ele alınacak akabinde de Haçlılara karşı mücadelesi incelenecektir. Ayrıca İbn Ammâr'ın halife, sultan ve diğer emîrlere nezdindeki konumu ve onlarla olan münasebetleri de ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm tarihi, Ammâroğulları, İbn Ammâr, Haçlı Seferleri, Trablusşam.

Recep Tayyip Erdogan University the Institute of Social Sciences

Department: Islamic History and Arts

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Assistant Professor Recep ERKOCAASLAN

Author: Erdem ALADA

Year: 2020

Pages: 86

ABSTRACT

IBN ‘AMMÂR’S LIFE AND HIS PLACE IN ISLAMIC HISTORY

Banū ‘Ammār is a family that ruled in and around Tripoli between the years 462-502/1070-1109. Ibn ‘Ammār became the last leader of the The Banū ‘Ammār Emirate, which was established by his uncle, Amīn al-Dawla Abū Ṭālib, in Tripoli in 462/1070, and he dominated over a wide area. Having a small army, Ibn ‘Ammār always established positive relations with his neighbors thanks to his peaceful personality and superior intelligence, and thus tried to maintain his independence. When Ibn ‘Ammār took over the Tripoli administration, the Crusades started and the lands under his rule were constantly occupied by the Crusaders. For this reason, Ibn ‘Ammār struggled against the Crusaders to prevent the occupation of the lands he had dominated during his rule. While fighting against the Crusaders, Ibn ‘Ammār constantly asked for help from the neighboring states and emirates, but he was left alone in the struggle against the Crusaders due to the political conflicts and divisions with in the Muslims. In our study, first of all, the birth of Ibn ‘Ammār, his parental and personal characteristics will be discussed, and then his struggle against the Crusaders will be examined. In addition, the position of Ibn ‘Ammār in the eye of the caliph, sultan and other emeers and his relations with them will also be revealed.

Keywords: History of Islam, the Banū ‘Ammār, Ibn ‘Ammār, Crusades, Tripoli.

KISALTMALAR

bk.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
Doç.	:	Doçent
Dr.	:	Doktor
haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazret, Hazreti
krş.	:	Karşılaştırınız
öl.	:	Ölüm tarihi
tah.	:	Tahkik
t.y.	:	Basım tarihi yok
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	:	Ve devamı ve diğerleri

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsanoğlunun varoluşundan günümüze kadar dünya tarihine damga vuran pek çok olaylar ve savaşlar yaşanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen en önemli olaylardan birisi de Haçlı Seferleridir. 498-690/1095-1291 yılları arasında meydana gelen Haçlı Seferleri, İslâm dünyasını derinden sarsmış ve dünya tarihinde olumsuz bir iz bırakmıştır.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na bağlı başta Suriye Selçuklu Devleti olmak üzere Zengîler, Eyyûbîler, Memlûkler gibi pek çok Türk Devleti, İslâm dünyasına karşı başlatılan bu Haçlı Seferlerine engel olmaya çalışmışlar ve mücadele etmişlerdir. Şüphesiz ki Haçlı Seferlerine karşı sadece devletler değil onlara bağlı emîrlükler de mücadele etmişlerdir. Bunlardan biri de Ammâroğulları Emîrliği ve bunun başında bulunan Fahrülmülk İbn Ammâr'dır. Dolayısıyla İslâm tarihi açısından böylesine büyük bir hadiseye tanıklık eden ve Müslüman bir emîr olarak haçlı saldırılarına karşı mücadelede önemli derecede rol oynayan bir şahsiyetin gün yüzüne çıkarılması gereklilik arz etmektedir. İbn Ammâr'ın hayatını ve Haçlılara karşı mücadelesini konunun merkezine alarak yapılan bu çalışma aynı zamanda Ammâroğulları Emîrliği'nin de İslâm tarihi içerisindeki yerinin ve öneminin ortaya konulmasını sağlayacaktır. Bu münasebetle aşağıda maddeler halinde ifade etmiş olduğumuz amaçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

1. İbn Ammâr'ın doğumu, nesebi ve yetiştiği ortam ile ilgili bilgilerin kaynaklardan araştırılıp ortaya konulması.
2. İbn Ammâr'ın siyasî kişiliğinin incelenmesi.
3. İbn Ammâr'ın Ammâroğulları Emîrliği'nin başına geliş süreci ve bu emîrliğin içerisindeki konumunun araştırılıp ortaya konulması.
4. Ammâroğulları Emîrliği'nin nerede ve ne zaman kurulduğu ayrıca İbn Ammâr'ın bu emîrliğin başına geçtiği dönemde hangi bölgelerde hâkimiyet sağladığının araştırılması.

5. İbn Ammâr'ın Haçlılara karşı verdiği mücadelenin öneminin daha iyi anlaşılabilmesi açısından Haçlı Seferleri ile ilgili genel geçer bilgilerin verilmesi, bu seferlerin nasıl cereyan ettiğine ve hangi boyutlara ulaştığına dair kaynakların incelenmesi.
6. İbn Ammâr'ın Haçlı Seferlerine karşı hangi dönemde ve ne şekilde mücadele verdiğinin ortaya konulması.
7. Haçlılara karşı mücadele verirken İbn Ammâr'ın hangi devlet ve emîrliklerden yardım istediğinin belirlenmesi.
8. Haçlılara karşı mücadelede İbn Ammâr'ın yardım isteğinde bulunduğu devlet ve emîrliklerin ne ölçüde yardım sağladıklarının belirlenmesi.
9. İbn Ammâr'ın halife, sultan ve diğer emîrlere nezdindeki yerinin ve öneminin ortaya konulması amaçlanmakla beraber onlarla olan ilişkilerinin incelenmesi.
10. İbn Ammâr'ın yöneticiliğini yaptığı Ammâroğulları Emîrliği'nin yıkılış sebeplerinin ortaya konulması.
11. İbn Ammâr'ın siyasî hayatı sonrasında vefatına kadar olan süreçteki faaliyetlerinin araştırılıp ortaya konulması.

Bu hususlar göz önüne alındığında, Trablusşam gibi önemli bir coğrafyada hâkimiyet süren emîrliğin başına geçmiş ve İslâm dünyası açısından büyük bir hadise olarak görülen Haçlı Seferlerine karşı mücadelede kilit rol oynamış bir şahsiyetin hayatının, siyasî kişiliğinin ve Haçlılara karşı mücadelesinin araştırılıp ortaya konulması oldukça önemlidir. Ayrıca Trablusşam gibi siyasî, ekonomik, coğrafi ve kültürel faaliyetler açısından büyük öneme sahip bir bölgede hüküm sürerek İslâm tarihinde yer edinmiş bir şahsiyetin gün yüzüne çıkarılması alana katkı sağlayacaktır. Çalışma bu haliyle akademik alanda Fahrülmülk İbn Ammâr hakkında yapılan ilk çalışma özelliğine sahip olacaktır.

B. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Ortaya konulan bu çalışmada, 462/1070-502/1109 yılları arasında Trablusşam'da hüküm sürmüş olan Ammâroğulları Emîrliği'nin son emîri Fahrülmülk İbn Ammâr'ın hayatı, siyasî kişiliği ve Haçlılarla olan münasebetleri

ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ana konusu İbn Ammâr olmakla birlikte siyasî hayatının daha iyi anlaşılabilmesi için Ammâroğulları Emîrliği'nin tarihine de kısaca yer verilmiştir. Ayrıca İbn Ammâr'ın Haçlılara karşı mücadelesinin öneminin daha iyi anlaşılabilmesi ve İslâm tarihindeki yerinin daha net bir şekilde ortaya konulabilmesi için Haçlı Seferleri ile ilgili genel geçer bilgiler de çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Ele alınan bu hususlarla beraber İbn Ammâr'ın etrafındaki komşu devletler ve emîrliklerle olan münasebetlerine de değinilmeye çalışılmıştır.

C. Araştırmanın Yöntemi

İbn Ammâr'ın hayatını, siyasî kişiliğini ve İslâm tarihindeki yerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, iki safhada meydana getirilmiştir. Çalışmanın birinci safhasında, konunun belirlenmesinden sonra konuyla alakalı kaynaklar araştırılıp tespit edilmiş ve fişleme yöntemiyle veriler ortaya konulup tasnif edilmiştir. İkinci safhaya geçilince, birinci safhada elde edilen veriler sistematik bir hale getirilerek işlenmeye çalışılmıştır.

Birinci kısım: bu safhada öncelikle İbn Ammâr ve yöneticiliğini yaptığı Ammâroğulları Emîrliği ile ilgili bilgilere ulaşılabilmesi için bibliyografik çalışmalar incelenmiş ve bu şekilde konuyla alakalı kaynaklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca İbn Ammâr ile ilgili özel bir çalışma yapılmadığı için Haçlılarla münasebetlerinin fazla olmasından dolayı daha çok Haçlı Seferleri ile ilgili kitap, tez, makale ve diğer malzemeler tespit edilmeye çalışılarak bu şekilde konu ile ilgili bilgilere ulaşmak amaçlanmıştır. Kaynak taraması yapılırken Milli Kütüphane, İSAM ve YÖK gibi öne çıkan arama motorlarının kullanılmasıyla beraber özel kütüphaneler ile üniversite kütüphanelerinden de geniş ölçüde yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde elde edilen kaynaklar, gözden geçirilip incelendikten sonra konu ile ilgisi bulunan bölümler fişleme usulüyle veriler halinde toplanmış ve tasnif haline getirilmiştir.

İkinci kısım: bu safhada ise birinci safhada elde edilip tasnife tâbi tutulan veriler, çalışmanın hangi bölümü ile alakalı ise oraya sistematik bir şekilde işlenmeye çalışılmıştır.

Ortaya konulan bu çalışmada, öncelikle İbn Ammâr ile ilgili detaylı bilgiler verilerek, onun kim olduğu tanıtılmaya çalışılmış ayrıca Ammâroğulları Emîrliği hakkında da genel geçer bilgiler verilerek konunun daha iyi anlaşılmasına gayret gösterilmiştir. Daha sonra İbn Ammâr'ın Haçlılarla olan münasebetleri ve onlara karşı verdiği mücadeleleri tarihsel kronolojiye uygunluğu dikkate alınarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak şunun belirtilmesi gerekir ki İbn Ammâr'ın Haçlılara karşı mücadelesi anlatılırken kaynaklarda bazı olayların tarihleri farklı olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu nedenle farklılık arz eden tarihler dipnotlarda belirtilmeye çalışılarak daha titiz bir çalışmanın ortaya konulması amaçlanmıştır.

D. Araştırmanın Kaynakları

İbn Ammâr'ın hayatının, siyasî kişiliğinin ve İslâm tarihindeki yerinin ele alındığı bu çalışmada, konuya geçilmeden önce istifade edilen kaynaklar hakkında bilgi verilmesi uygun olacaktır.

Gerçekleştirilen bu çalışmanın hemen her aşamasında öncelikle ana kaynaklar olarak geç dönem İslâm tarihi kaynakları kullanılmıştır. Özellikle İbnü'l-Kalânîsî (ö. 555/1155)'nin *Zeylû Târîhi Dımaşk* adlı eseri, yapılan bu çalışmada en çok istifade edilen kaynakların başında gelmektedir. Hilâl b. el-Muhassin es-Sâbî'nin *Târîhu Dımaşk* adlı eserine zeyl olarak kaleme aldığı bu eseriyle kendisinden sonra birçok müellife kaynak oluşturmuştur. Eserde özellikle Haçlı Seferlerine karşı Müslüman emîrlüklerin ve komutanların mücadeleleri anlatılırken İbn Ammâr'ın Trablusşam bölgesinde Haçlılara karşı faaliyetlerine genişçe yer verilmesi, halife, sultan ve bölgedeki diğer emîrlerle olan münasebetlerine değinilmesi ortaya konulan bu çalışma için son derece önemli bir kaynak olmuştur. Ayrıca Azîmî (öl. 556/1161)'nin *Târîhu'l-Azîmî* adlı eseri, İbnü'l-Esîr (öl. 630/1233)'in *el-Kâmil fî't-târih*'i, İbnü'l-Adîm (öl. 660/1262)'in *Buğyetü't-taleb fî târihi Haleb*'i, İbn Kesîr (öl. 774/1373)'in *el-Bidâye ve'n-nihâye*'si, İbn Tağrıberdî (öl. 874/1470)'nin *en-Nücûmu'z-zâhire fî mulûki Mısır ve'l-Kâhire*'si ve Makrîzî (öl. 845/1442)'nin *İtti'âzü'l-hunefâ bi ahhâri'l-e'immeti'l-Fâtımiyyîn el-hulefâ*'sı çalışmada faydalanan en önemli eserlerdir. Bu eserlerde İbn Ammâr'ın siyasî kişiliğine değinilmesi, nerelerde hâkimiyet

kurduğuna dair bilgilerin aktarılması ve özellikle Haçlılara karşı mücadelesine genişçe yer verilmesi ortaya konulan bu çalışma için büyük katkılar sağlamıştır.

Kullanılan bu eserlerle birlikte coğrafi mekânlar hakkında bilgi vermek için ise Yâkut el-Hamevî (öl. 626/1229)'nin *Mû'cemü'l-büldân* isimli eseri tercih edilmiştir.

İbn Ammâr hakkında ülkemizde ve Arap dünyasında yapılan çalışmalara bakıldığında ise müstakil bir çalışma olmadığı görülmektedir. Ancak hem Arap dünyasında hem de ülkemizde başta Haçlı Seferleri olmak üzere Selçuklular, Fâtımîler ve Abbâsîler devletini konu edinen kaynaklar ile Trablusşam'ın siyasî tarihini ele alan çalışmalarda İbn Ammâr ile ilgili geniş bilgilere rastlanmaktadır.

Arap dünyasına bakıldığında İbn Ammâr ile ilgili geniş bilgilerin verildiği kaynakların başında Seyyîd Abdülaziz Sâlim'in kaleme aldığı *Tarâblusü's-Şâm fi't-târîhi'l-İslâmî* adlı eseriyle, Ömer Abdüsselâm Tedmürî'nin yazdığı *Târîhu Tarâblus es-siyâsî ve'l-hadârî 'abre'l-usûr* isimli eseri gelmektedir. Bu eserlerde Trablusşam'ın siyasî tarihi işlenirken Ammâroğulları Emîrliği'nin orada hâkimiyet kurmasından, İbn Ammâr'ın bu emîrliğin başına geliş sürecinden ve emîrliğin yıkılışından bahsedilmiştir. Aynı şekilde Hikmet Bek Şerîf'in *Târîhu Tarâblusi's-Şâm min akdemi ezmânihâ ilâ hâzihi'l-eyyâm* isimli eseri de bu anlamda kullanılan önemli kaynaklardan birisidir.

Trablusşam'ın siyasî tarihini ihtiva eden bu eserlerle birlikte Alî Muhammed Sallâbî'nin Selçuklu Devleti'ni konu edindiği *Devletü's-Selâçike* isimli eserinde, İbn Ammâr'ın Haçlı Seferlerine karşı mücadelesini ele almasının yanı sıra yönetimdeki başarılarına dair önemli hususları da dile getirmiştir.

Ülkemizde İbn Ammâr'ı konu edinen eserlere gelince bunların başında Coşkun Alptekin'in *Dımaşk Atabegliği* isimli eseriyle, Abdülkerim Özaydın'ın *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi* isimli eseri gelmektedir. Coşkun Alptekin, eserinde İbn Ammâr ile Dımaşk Atabegi olan Atabeg Tuğtegin'in birbirleriyle olan münasebetlerine değinmiş, ayrıca Haçlılara karşı birlikte mücadelelerini ele almış ve hâkimiyeti altındaki bazı yerlerin Haçlıların eline geçmesinden bahsetmiştir. Abdülkerim Özaydın ise İbn Ammâr'ın Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'la olan ilişkilerine değinmiş ve Haçlıları hâkimiyeti altındaki bölgelerden uzaklaştırabilmek amacıyla Sultan Muhammed Tapar'dan

yardım istemesini konu edinmiştir. Faydalanılan bu iki eser haricinde Fikret Işıltan'ın Steven Runciman'ın *Haçlı Seferleri Tarihi* isimli eserini İngilizce'den dilimize tercüme etmesini özellikle zikretmemiz gerekmektedir. Çünkü bu eserin müellifi Steven Runciman, Haçlı Seferleriyle ilgili detaylı ve objektif bir şekilde bilgiler vermesinin yanı sıra İbn Ammâr hakkında övücü ifadeler kullanmış ve onun Haçlılara karşı başarılı mücadelesinden genişçe bahsetmiştir.

Yukarıda zikredilen eserlerden başka Enver Çakar'ın *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus* isimli eseri, Birs el Küçüksipahioğlu'nun *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi* isimli eseri, Ali Sevim ve Erdoğan Merçil'in *Selçuklu Devletleri Tarihi* adlı eserleri bu çalışmada istifade edilen önemli eserlerdendir. Ayrıca Nadir Karakuş'un *Trablus'ta Bir Emirlik: Benû Ammâr* isimli makalesi ile Ömer Abdüsselâm Tedmürî'nin *es-Selâçika ve alâkatühüm bi-Benî Ammâr fî Tarâblusü's-Şam* isimli eserinin Abdülhamit Dünder tarafından yapılan makale çevirisi de bu çalışma için oldukça önemlidir.

Son olarak Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi ve Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisinin ilgili maddeleri de çalışmamızın içerisinde çokça istifade ettiğimiz önemli çalışmalardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. İBN AMMÂR'IN HAYATI ve SİYASÎ KİŞİLİĞİ

İslâm tarihi kaynakları incelendiği zaman İbn Ammâr'ın hayatı hakkındaki detaylı bilgiler, daha çok siyasî hayata atılmasından vefatına kadar olan döneme aittir. Ancak onun mensup olduğu Ammâroğulları ailesinin kökenine ve geçmişine bakıldığında, siyasî hayatı öncesine dair az da olsa birtakım bilgilere rastlanmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde İbn Ammâr'ın siyasî hayata atılmasından önceki hayatı işlenmeye çalışılırken Ammâroğulları hanedanına da değinilerek konunun daha kapsamlı hale dönüştürülmesi ve oldukça net bir şekilde ifade edilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle onun siyasî hayatı öncesine dair var olan bilgiler aktarılırken Ammâroğulları ailesinin bir üyesi olarak konuya bakılmış ve aynı zamanda bu aile içerisindeki konumu da izah edilmeye çalışılmıştır.

A. İbn Ammâr'ın Doğumu ve Nesebi

İbn Ammâr'ın tam olarak nerede ve ne zaman dünyaya geldiği bilinmemektedir. Ancak onun, aslen Mağrib'li oldukları bilinen ve Arapça kaynaklarda Benû Ammâr olarak adlandırılan aileye mensup olduğu zikredilmektedir.¹ Bu ailenin ise Fâtımî halifelerinden Muiz-Lidînillâh'ın (953-975)² 361/972 yılında Mağrib'den Kâhire'ye göç etmesi sırasında halife ile beraber Kâhire civarına gelip yerleştikleri bilinmektedir.³

¹ Ebû Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdülkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *İttiâzü'l-hunefâ bi ahbâri'l-e'immeti'l-Fâtımiyyîn el-hulefâ*, tah. Muhammed Hilmî Muhammed Ahmed (Kâhire: İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1416/1996), 3: 78; Abdülkerim Özeydin, "İbn Ammâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 19/311.

² 319/931 yılında Fâtımîlerin başşehri Mehdiye'de dünyaya gelen Ebû Temîm el-Muiz-Lidînillâh, halife Mansur Billâh'ın oğludur. Babasının vefatından sonra 341/953 yılında halifelik makamına geçmiş ve 365/975 yılında vefat etmesiyle halifeliği sona ermiştir. (bk. Asri Çubukçu, "Muiz-Lidînillâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/96.

³ Makrîzî, *İttiâzü'l-hunefâ*, 3: 78; M. Sobernheim, "İbn Ammâr", *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967), 5/698; Yılmaz Öztuna, *İslâm Devletleri-*

Bu bilgiler göz önüne alındığında İbn Ammâr'ın aslen Mağrib'li olduğu söylenebilir, fakat tam olarak Mağrib'de mi yoksa Kâhire'de mi dünyaya geldiği hakkında net bir bilgi yoktur.

İbn Ammâr'ın nesebi, Ebû Alî Fahrülmülk Ammâr b. Muhammed b. Hasan b. Ammâr el-Kâdî şeklindedir.⁴ İbn Ammâr'a Fahrülmülk lâkabının tam olarak ne zaman ve kim tarafından verildiği bilinmemekle beraber kadılık görevlerinde bulunduğu sıralardan itibaren onun bu lâkabı kullandığı görülmüştür.⁵

İbn Ammâr'ın nesebi incelendiğinde dedesi Hasan b. Ammâr'ın Fâtımî hanedanına mensup bir aileden olduğu görülmektedir. Ailenin lideri olduğu anlaşılan Hasan b. Ammâr'ın, Muhammed ve Emînüddeve Ebû Tâlib adında iki oğlunun olduğu, İbn Ammâr'ın ise bunlardan Muhammed b. Hasan'ın oğlu olduğu ifade edilmektedir.⁶

B. İbn Ammâr'ın Yetiştği Ortam ve Ammâroğulları Emîrliği

İbn Ammâr'ın nasıl bir ortam içerisinde yetiştiğinin daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi, Ammâroğulları hakkında genel geçer bilgilerin verilmesiyle mümkün olacaktır. Çünkü İbn Ammâr, söz konusu bu aile içerisinde yetişmiş, siyasî tecrübelerini buradan elde etmiş ve en sonunda bu ailenin yöneticisi konumuna gelmiştir. Dolayısıyla Ammâroğullarının kökeni, emîrlik olarak nerede ve ne zaman kurulduğu, İbn Ammâr'dan önce kim veya kimlerin bu aileye liderlik

---

Devletler ve Hanedanlar (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), 1: 327; Özaydın, "İbn Ammâr", 19/311.

⁴ Ebû Ya'îlâ Hamza b. Esed b. Alî b. Muhammed ed-Dımaşkî et-Temîmî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, tah. Süheyl Zekkâr (Beyrût: Dâru Hasan, 1403/1983), 139; Ebû'l-Hasen İzzeddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târih*, tah. Muhammed Yûsuf ed-Dakkâk (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2002), 9: 36; Ebû'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh, *Buğyetü't-taleb fi't-târihi Haleb*, tah. Süheyl Zekkâr (Beyrût: Dâru'l-Fikir, 1431/2010), 1: 4532; Edward Von Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb ve'l-üsrâti'l-hâkimeti fi't-târihi'l-İslâmî*, tah. Zekî Muhammed Hasan Bek (Beyrût: Dâru'r-Raîdî'l-Arabî, 1400/1980), 339; Seyyîd Abdülazîz Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm fi't-târihi'l-İslâmî* (İskenderiye: Müessesetü Şebâbi'l-Câmia, 1385/1966), 73; Sobernheim, "İbn Ammâr", 5/697.

⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 139; Makrîzî, *İttiâzü'l-hunefâ*, 3: 78; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 69; Üsâme İbn Münkız el-Kinânî eş-Şeyzerî, *Kitâbü'l-i'tibâr*, tah. Abdülkerîm el-Eşkar (Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1423/2003), 175; Muhammed Alî Sallâbî, *Devletü's-Selâçike* (Kâhire: Müessesetü İkrâ, 1426/2006), 491.

⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 139; Makrîzî, *İttiâzü'l-hunefâ*, 3: 78; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 69.

yaptıkları ve İbn Ammâr'ın bu ailenin liderliğine nasıl geldiği hakkında birtakım bilgilerin verilmesiyle konunun daha net ifade edilebileceği düşünülmüştür.

1. Ammâroğulları Ailesinin Kökeni

Benû Ammâr şeklinde de adlandırılan Ammâroğulları ailesinin reisi Ebû Muhammed Hasan b. Ammâr'dır.⁷ Şiî kökenli olan bu ailenin aslen Mağrib'li oldukları daha sonra Kâhire'ye göç ettikleri bilinmektedir.⁸ Hasan b. Ammâr'ın büyük bir ailenin reisi olmanın yanı sıra, 386/996 yılında Fâtımî Devleti'nde önemli makamlara getirildiği görülmektedir. Fâtımî Devleti'nde Emînüddevle lakabını alan ilk isim olarak bilinen Hasan b. Ammâr'ın, kadılık görevinde bulunduğu kaydedilmiştir.⁹

2. Emînüddevle Ebû Tâlib Dönemi ve Emîrliğin Kuruluşu

Hasan b. Ammâr'ın vefatından sonra oğlu Emînüddevle Ebû Tâlib, Trablusşam'da¹⁰ kadılık görevlerini yürütmeye başladı.¹¹ Halk nezdinde büyük saygınlığa sahip olduğu anlaşılan Emînüddevle Ebû Tâlib'in, aynı zamanda akıllı, ileri görüşlü ve âlim kişiliğiyle de tanındığı bildirilmiştir.¹² Emînüddevle'nin kadılık görevini yerine getirdiği sırada devlet yönetiminde birtakım düzensizliklere ve siyasî anlaşmazlıklara taraf olduğu, bu problemleri dile getirerek mevcut iktidarı ve yöneticileri eleştirdiği ifade edilmiştir. Bununla da yetinmeyip kötü gidişatı engellemek için çözüm arayışları içerisine girdiği belirtilmiştir. O, böyle bir arayış içerisindeyken Trablusşam'ın o zamanki Fâtımî Valisi Muhtârüddevle vefat etti. Muhtârüddevle'nin vefat etmesi, şehirde bir

⁷ Makrîzî, *İttiâzü'l-hunefâ*, 3: 78; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 69.

⁸ Makrîzî, *İttiâzü'l-hunefâ*, 3: 78; Öztuna, *İslâm Devletleri- Devletler ve Hanedanlar*, 1: 327; Nadir Karakuş, "Trablus'ta Bir Emirlik: Benû Ammâr", *İstem Dergisi* 16/31 (2018): 70.

⁹ Makrîzî, *İttiâzü'l-hunefâ*, 3: 78; Öztuna, *İslâm Devletleri- Devletler ve Hanedanlar*, 1: 327.

¹⁰ Arap kaynaklarında Atrabulus olarak zikredilen Trablusşam, Doğu Akdeniz sahilinde, Lübnan'ın kuzey kıyılarında kurulmuş bir şehirdir. bk. Ebû'l-Kâsım İbn Havkal en-Nasîbî, *Kitâbü sûreti'l-arz* (Beyrût: Dâru Mektebeti'l-İlâhiyyât, 1416/1996), 153; Hikmet Bek Şerîf, *Târihu Tarâblusi's-Şâm min akdemi ezmânihâ ilâ hâzihi'l-eyyâm*, tah. Mûsâ Heddâd Yeken-Mârun Îsâ el-Havrî (Lübnan: Dâru'l-Îmân, 1407/1987), 11; Cengiz Tomar, "Trablus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/292.

¹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 8: 392; Ebû Abdillâh İmâdüddîn Muhammed b. Safiyyiddîn Muhammed b. Hâmid el-Kâtib el-İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, tah. Muhammed Emîn (Dimaşk: el-Matbaatü'l-Hâşimiyye, 1383/1964), 2: 7; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 66.

¹² Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 66.

yönetim boşluğu meydana getirdi ve Emînüddeve Ebû Tâlib, şehirdeki bu belirsiz durumu kendi adına fırsata çevirerek Fâtımîlere karşı bağımsızlığını ilan etti. Böylece 462/1070 yılında Trablusşam ve çevresinde Fâtımîlerden bağımsız bir şekilde hüküm sürecektir olan Ammâroğulları adında bir emîrlik kurulmuş oldu.¹³

Ammâroğulları Emîrliği kurulduğu sırada bölgede Cebele ve Tartûs'un gerisindeki Nusayrî dağlarında Markab ve Kadmûs'ta Benû Muhris, Kehf'de ise Benû Amrûn isminde iki küçük emîrlik bulunuyordu. Doğu tarafında ise Efâmiye ve Üsâme b. Münkız'ın yaşadığı Şeyzer Emîrliği, Ammâroğulları Emîrliği'ne komşuydu.¹⁴

Emînüddeve Ebû Tâlib, Trablusşam'da Ammâroğulları adında bir emîrlik kurunca aynı zamanda Trablusşam'ı ve ona bağlı diğer yerleri de yönetmeye başladı. İleri görüşlü ve akıllı bir kişi olan Emînüddeve Ebû Tâlib, Fâtımîleri sevmediği halde bağımsızlığını devam ettirebilmek için onlarla olan münasebetlerini olumlu yönde geliştirmeye çalıştı. Bununla beraber etrafında bulunan diğer komşu devlet ve emîrlerle de iyi geçinebilmek için bunların yöneticilerine çeşitli hediyeler göndermek suretiyle siyasî hayatında ince politikalar izlemiş ve bu şekilde yönetimi ayakta tutabilmeyi başarmıştır.¹⁵

Emînüddeve Ebû Tâlib'in başarısı sadece siyasî yönle sınırlı kalmamış, o aynı zamanda şehrin sosyal ve kültürel yönlerine de büyük katkılarda bulunmuştur. Yüz binlerce kitabın bulunduğu Ammâroğulları Kütüphanesi'ni kurarak Trablusşam'ı adeta ilim ve kültür merkezi haline getirmiştir.¹⁶

Emînüddeve Ebû Tâlib yaklaşık iki yıl süreyle Trablusşam'ı Fâtımîlerden bağımsız olarak yönetmesinin ardından 464/1072 yılında vefat etmiştir.¹⁷

¹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 8: 392; İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, 2: 7; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 65; Abdülkerim Özaydın, "Ammâroğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3/76; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2012), 38.

¹⁴ Karakuş, "Trablus'ta Bir Emîrlik: Benû Ammâr", 71.

¹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 8: 392; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 65; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 38; Özaydın "Ammâroğulları", 3/76.

¹⁶ Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 68; Amin Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (İstanbul: Telos Yayınları, 1998), 68; Sobernheim, "İbn Ammâr", 5/697; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 38.

¹⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 8: 392; İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, 2: 7; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 68; Sobernheim, "İbn Ammâr", 5/697.

3. Celâlülmülk Ebü'l-Hasan b. Ammâr Dönemi

Emînüddeve Ebû Tâlib'in çocuğu olmadığı için kardeşi Muhammed b. Ammâr'ın çocukları Celâlülmülk b. Ammâr ile Fahrülmülk Ebû Ali İbn Ammâr yönetime talip oldular.¹⁸ Her ikisinin de yönetimi ele geçirmek istemesi sebebiyle aralarında bir iktidar mücadelesi başladı. Yaşanan taht mücadelesi Celâlülmülk b. Ammâr'ın lehine sonuçlandı.¹⁹ Celâlülmülk b. Ammâr 464/1072 yılında Ammâroğullarının başına geçerek Trablusşam'ı yönetmeye başladı. O da amcası Emînüddeve Ebû Tâlib'in izlemiş olduğu politikaları izleyerek başarılı bir siyaset sergiledi.²⁰ Amcası gibi başta Fâtımîler olmak üzere etrafındaki devlet sultanları ve emîrleriyle güzel ilişkiler kurmayı başarmış, böylece Ammâroğullarının başında en uzun süre kalan lider olmuştur. Yaklaşık otuz yıl yönetimde kalan Celâlülmülk b. Ammâr, 492/1099 yılında vefat etti.²¹

4. İbn Ammâr Dönemi

Yukarıda ifade edildiği gibi Ammâroğulları Emîrliği ilk olarak Emînüddeve Ebû Tâlib tarafından kurulmuş, onun vefatından sonra yeğeni Celâlülmülk b. Ammâr yönetimin başına geçmiş daha sonra ise İbn Ammâr 492/1099 yılında yönetimi devralmıştır.²²

İbn Ammâr, Trablusşam ve etrafındaki bölgelerin yönetimini üzerine almakla siyasî hayatının başlangıcını oluşturmuştur. Ancak yöneticiliğe başlamadan önce devlet kademelerinde kadılık görevlerinde bulunması aslında siyasî ortamdan çok fazla uzak olmadığını, yetiştiği ortamın siyasî durumlarına az çok vakıf olduğunu göstermektedir. Amcası Emînüddeve Ebû Tâlib'in vefatından sonra Trablusşam'ı yönetmek için kardeşi ile iktidar kavgası içerisine girmiş olması ve kendisinde yöneticilik vasfını görerek böyle bir mücadeleye koyulması

¹⁸ Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 68; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 38.

¹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 8: 392; İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, 2: 7; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 68; Sobernheim, "İbn Ammâr", 5/697.

²⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 8: 392; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 68; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 38.

²¹ Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 68; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Nizâr, *Târihu'l-Azîmî*, çev. Ali Sevim (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006), 38; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 38; Sobernheim, "İbn Ammâr", 5/697.

²² İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, 2: 7; Sobernheim, "İbn Ammâr", 5/697; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 68.

da onun siyasî ortamlarda yetişmesinden kaynaklanan bir durum olarak değerlendirilebilir.

İbn Ammâr, siyasî ortamlarda yetişip çeşitli tecrübeler elde eden bir kişi olmakla beraber, o aynı zamanda Trablusşam gibi önemli bir ilim ve kültür merkezi içerisinde yetişmiş bir şahsiyettir. Özellikle amcası Emînüddeve Ebû Tâlib döneminde Trablusşam her yönüyle gelişen bir şehir olduğu gibi aynı zamanda entelektüel faaliyetlerin yürütüldüğü bir merkez haline gelmişti. Emînüddeve Ebû Tâlib döneminde içerisinde yüzbinlerce kitabın bulunduğu kütüphanelerin kurulması ve ilim meclislerinin açılması İbn Ammâr'ın yetişmesinde çok büyük bir öneme sahiptir.²³

Siyasî, coğrafî, ekonomik ve kültürel açılardan büyük öneme sahip olan Trablusşam gibi önemli bir ortamda yetişen ve Ammâroğullarının son emîri olarak yönetimin başına geçen İbn Ammâr, amcasının ve kardeşinin izlediği politikaları takip etmiş ve başarılı bir siyaset sergilemiştir. Selefleri gibi Fâtımîleri fazla sevmediği halde onlarla ters düşmemeye gayret edip her zaman güzel ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. Aynı zamanda etrafındaki komşu devletlerin sultanlarına ve emîrlere çeşitli hediyeler göndermek suretiyle onlarla da sürekli dostane ilişkiler kurmuş ve ters düşmemeye çalışmıştır.²⁴ Kaynaklarda İbn Ammâr'ın ordusunun küçük olduğu, fakat etrafındaki komşu devlet ve emîrlıklere karşı izlemiş olduğu politikaları sayesinde bağımsızlığına gölge düşürmediği nakledilmiştir.²⁵

Ammâroğullarının yeni emîri olarak iktidarı devralan İbn Ammâr, rahat bir yönetim sergileme hususunda kardeşi Celâlülmülk b. Ammâr gibi şanslı olamadı. Çünkü İbn Ammâr yönetimi devraldığında Haçlı Seferleri başlamış, haçlı birlikleri Müslüman beldelerini yağmalamak, yakıp yıkmak ve ele geçirmek için harekete geçmişlerdi.²⁶ Haçlılar öncelikli olarak İznik'i ve Antakya'yı zapt

²³ Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 68; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 38.

²⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, tah. Beşşâr Avvâd vd. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981), 19: 311; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), 2: 47.

²⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Sobernheim, "İbn Ammâr", 5/697; Özaydın, "Ammâroğulları", 3/76.

²⁶ Muhammed Süheyl Takkûş, *Târîhu'l-hurûbi's-salîbiyye* (Beyrût: Dâru'n-Nifâs, 1432/2011), 13; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 467; Râşid Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri* (İstanbul: Bilgi Yayınları, 1993), 36.

etmişler, ardından Kudüs'ü ve etrafındaki bölgeleri ele geçirip buralarda haçlı kontlukları kurmayı başarmışlardı. Haçlılar elde ettikleri bu başarılarından sonra Şam sahillerine inip İbn Ammâr'ın hâkimiyetinde olan Trablusşam, Beyrût, Cebele, Arkâ²⁷ ve etraflarındaki birçok şehri ele geçirmek için harekete geçtiler.²⁸ Haçlılar, hedef ve ideallerine ulaşmak için sık sık bu şehirlere saldırıyorlardı. Bu nedenle İbn Ammâr yönetimi devraldığında Haçlıların işgalci girişimlerine maruz kalmış ve yönetim süresi boyunca bağımsızlık mücadelesi vermiştir.²⁹

C. İbn Ammâr'ın Siyasî Kişiliği

Klasik Arap kaynaklarında ve Haçlı Seferlerini konu edinen pek çok eserde İbn Ammâr'ın şahsi özelliklerden övgüyle bahsedilmiştir. Bilhassa siyasî alandaki üstün zekâsı ve kişiliğiyle tarih kaynaklarında yer edinen bir şahsiyet haline gelmiştir. Her zaman akıllı selîm ile hareket eden İbn Ammâr, hayatı boyunca barışsever olmayı kendisine ilke edinmiş, yerine göre hoşgörölü yerine göre mücadeleci bir duruş sergilemiştir. Özellikle yöneticilik makamında bulunduğu sıralar ülkesinin ve milletin her türlü düşman işgalinden korunması için gerekli tedbirleri almış ve üstün zekâsıyla düşmanlarına karşı mücadele etmiştir.³⁰

İbn Ammâr'ın kim olduğunu, nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu daha iyi anlayabilmek için şahsî özelliklerinin birkaç başlık altında genel hatlarıyla ele alınması uygun olacaktır. Onun daha çok siyasî alanda sergilemiş olduğu davranışlar dikkate alınarak şahsi özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

²⁷ Arkâ şehri Arap kaynaklarında İrkâ olarak zikredilmektedir. bk. Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beyrût: Dâru Sâdr, 1413/1993), 3:198; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 76.

²⁸ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), 2/9; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), 49; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 476; Abdülhamit Dünder, "Selçuklular ve Trablus'taki Benî Ammâr İle İlişkileri", *Oğuz Türkmen Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2018), 202.

²⁹ Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 491; İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, 2: 7; Sobernheim, "İbn Ammâr", 5/697; Bîrsel Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007), 40.

³⁰ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 139-140; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 95-96; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 73; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 40.

1. Barışsever Olması

Kaynaklarda İbn Ammâr'ın daima barışseverliği kendisine şîar edindiğine ve bu minvâl üzere hareket etmeye çalıştığına özel bir vurgu yapıldığı görülmektedir. Siyasî hayatında izlediği barışçıl politika sayesinde komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmuş ve küçük bir orduya sahip olmasına rağmen büyük bir alana hükmetmiştir.³¹ Komşu devletlerle yaşadığı problemleri genellikle uzlaşıyla çözmeye çalışan İbn Ammâr, kimi zaman da problemleri öteleme yöntemini mahirane bir şekilde kullanmıştır.³² Onun barışsever ve uzlaşmacı bir siyaset gütmesi, siyasî hayatı açısından oldukça büyük kazanımlar elde etmesini sağlamıştır. Sahip olduğu ordusunun küçük olmasına rağmen geniş bir alanda hâkimiyet sürmesinin ve bağımsızlığını ayakta tutabilmesinin en önemli etkenlerinden birisi, onun barışsever ve uzlaşmacı bir politika takip etmesidir.³³

İbn Ammâr, bu barışçıl siyasetini düşmanlarına karşı da uygulamıştır. Çünkü düşmanlarına karşı koyabilecek büyük bir güce ve orduya sahip olmadığından dolayı onlarla ters düşmemeyi daha uygun bulmuştur. Haçlılar İbn Ammâr'ın hâkimiyet sahasına yaklaştığında doğrudan savunmaya geçmek yerine, onlara dost gibi yaklaşarak haçlı istilasını engellemeye çalışmıştır. İbn Ammâr'ın Birinci Haçlı Seferi sırasında topraklarına yaklaşan Haçlılara gıda maddeleri sağlaması bu politikasının bir ürünüdür. İbn Ammâr böylece haçlı tehlikesini ötelemeyi düşünmüştür. O, izlediği bu politikada kısmen başarılı olmuş, Haçlılar bir müddet onun yönetimi altında bulunan topraklara saldırmamışlardır.³⁴

İbn Ammâr, Kudüs'ün ilk kralı Godefroi de Boilloun'un³⁵ ölümünden sonra Kudüs'te tahta oturmak için yola çıkan Urfâ Haçlı Kontluğu'nun lideri Kral

³¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 19: 311; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Özaydın "İbn Ammâr", 19/311; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 40; Karakuş, "Trablus'ta Bir Emirlik: Benû Ammâr", 74.

³² Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Özaydın "İbn Ammâr", 19/311; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 40; Karakuş, "Trablus'ta Bir Emirlik: Benû Ammâr", 74.

³³ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Özaydın "İbn Ammâr", 19/311; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 40.

³⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 40; Karakuş, "Trablus'ta Bir Emirlik: Benû Ammâr", 74.

³⁵ Godefroi de Boilloun, Fransız şövalyesi olarak Haçlı Seferlerine katılan ve Raymond ile beraber mücadele eden kişidir. bk. Sırma, *Haçlı Seferleri*, 13.

I. Baudouin'e³⁶ de aynı şekilde dost görünerek, onunla güzel münasebetler kurma yoluna gitmiş, üstelik ona çeşitli şekillerde yardımda bulunmuştu. Kral I. Baudouin ve emrindeki haçlı birlikleri Trablusşam ve etrafındaki bölgeden ayrılınca İbn Ammâr, onların daha önce ele geçirmiş oldukları Tartûs ve Maraclea şehirlerini geri almıştı.³⁷

İbn Ammâr, Kudüs'e doğru yola çıkan ve Trablusşam'a yaklaşan Kral I. Baudouin'e şehri istilâ etmemesi için bir elçisiyle beraber şarap, bal, ekmek ve et gibi önemli gıda malzemeleri ile altın ve gümüş gibi değerli eşyalar göndermiştir. Ayrıca ona Kudüs yolculuğu esnasında lazım olabilecek birtakım kılavuz bilgileri de elçisi aracılığıyla aktarmıştır. Kral I. Baudouin, İbn Ammâr'ın kendisine dostane yaklaşımından dolayı İbn Ammâr'a teşekkür etmiş ve Trablusşam'a herhangi bir işgal girişiminde bulunmadan yoluna devam etmiştir.³⁸

İbn Ammâr hâkimiyeti altında bulunan Arkâ şehrine Haçlılar saldırdığında da onlara doğrudan karşılık vermek yerine barışçıl politikasını izlemeyi sürdürmüş, fakat onlar bölgeden ayrılınca Arkâ şehrini tekrar hâkimiyeti altına almıştı. Böylece Cebele şehrinden başlayıp Fâtımîlerin hâkimiyeti altında bulunan Beyrût bölgesine kadar bütün sahil yolunu kontrolü altına almayı başarmıştı.³⁹

Görüldüğü gibi İbn Ammâr, barışçıl kişiliğini ustaca kullanarak hem etrafındaki komşularıyla ilişkilerini düzenli bir şekilde yürütmüş hem de hâkimiyeti altındaki yerleri işgal etmek isteyen düşmanlarına karşı bu sayede siyasî üstünlük sağlamayı başarmıştır.

---

³⁶ Haçlı müelliflerinin kaynaklarında Baldevinus, Balduinus, Baldoynus; İslâm tarihi eserlerinde ise Bağdavîn şeklinde zikredilen Kral I. Baudouin, Birinci Haçlı Seferi liderlerinden olup Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurucusudur. 501/1108 yılından 512/1118 yılına kadar Kudüs Krallığı yapmasının ardından vefat etmiştir. bk. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1974, 1.

³⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 92; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 47.

³⁸ Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 92; krş. Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 219-220.

³⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Dündar, "Selçuklular ve Trablus'taki Benî Ammâr İle İlişkileri", 202.

2. Mücadeleci Olması

İbn Ammâr'ın en önemli kişisel özelliklerinden birisi de mücadeleci bir yapıya sahip olmasıydı. Özellikle siyasî hayatında kişiliğinin bu yönü ön plana çıkmış, elindeki tüm imkânlar ve alternatifler bitinceye dek mücadele etmekten vazgeçmemiştir.⁴⁰ Çaresiz kaldığı durumlarda ise komşu devletlerin sultanlarından, halifelerinden ve emîrlerinden yardım istemek suretiyle mücadelesini sürdürmeyi amaçlamıştır.⁴¹

Haçlılar Trablusşam sınırlarına dayandıklarında İbn Ammâr, onları önce dostane yaklaşımıyla bertaraf etmeyi planlamış fakat onlar buna rağmen saldırıya geçtiklerinde el-Mîna⁴² yarımadası üzerindeki müstahkem başşehrinin kuvvetli surlarına güvenerek mücadeleye koyulmuştur. Böylece Haçlılara karşı vermiş olduğu bu büyük mücadele neticesinde Ammâroğullarının son emîri olarak sahip olduğu sınırlarını düşmanlarına karşı belli süreye kadar da olsa korumuş ve bir yönetici olarak üzerine düşen vazifesini yerine getirmeye gayret etmiştir.⁴³

İbn Ammâr'ın Haçlılara karşı verdiği mücadele ele alınırken ifade edileceği üzere Ammâroğulları yönetiminin yıkılmasından sonra da İbn Ammâr, Dimaşk'a Atabeg Tuğtegin'in⁴⁴ yanına gitmiş ve onunla birlikte hareket etmek suretiyle Haçlılara karşı mücadelesini devam ettirmiştir.⁴⁵

İbn Ammâr'ın Trablusşam'ı idare etme süresi kardeşine göre oldukça az olmasına rağmen bu kısa süre içerisinde, haçlı saldırıları dolayısıyla hep bağımsızlık mücadelesi içerisinde geçmiş ve bu nedenle İslâm tarihinde mücadeleci kişiliğiyle de tanınan bir şahsiyet haline gelmiştir.

⁴⁰ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 97-98; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 95-96; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 73; Özaydın, "İbn Ammâr", 19/311.

⁴¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 146; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 120; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 73; Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 510.

⁴² el-Mîna yarımadası, Trablus'un liman kesiminde kurulan yerin adıdır. Fenikeliler zamanında kurulan bu yarımada 1289 yılında Memlükler tarafından yıkılarak daha iç kesimlerde yeniden inşa edilmiştir. bk. Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 81.

⁴³ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 40.

⁴⁴ İslâm tarihi kaynaklarında Zahîrüddîn Atabeg olarak zikredilen Atabeg Tuğtegin, Dimaşk Atabegliği veya Tuğteginliler olarak adlandırılan Türk hanedanının kurucusudur. Haçlılara karşı Dimaşk ve çevresinde büyük mücadeleler vermiş bir şahsiyettir. 522/1128 yılında vefat etmiştir. bk. İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 139; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 35; Gülay Öğün Bezer, "Tuğteginliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/349.

⁴⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 164-165; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 137.

3. Cesur ve Dirayetli Olması

İbn Ammâr'ın diğer bir özelliği de cesur, ileri görüşlü ve dirayetli bir yönetici olmasıydı.⁴⁶

Zehebî (öl. 748/1348) *Siyeru alâmi'n-nübelâ* adlı eserinde İbn Ammâr'ın bu özelliklerini şöyle övmektedir:

“O, cesaret, atılganlık, dirayet ve kararlılık hususunda insanların en zekilerinden ve zamanının önde gelenlerinden biriydi. Yönetimi altında olan toprakları beş yıl Haçlılar tarafından muhasara edildi, o ise Haçlılara karşı direnerek onları mağlup etti. Etraftaki meliklere hediyelerle birlikte mektuplar göndererek yardım istemişti. Fakat onlar kendi sorunlarıyla uğraştıklarından ona yardımcı olamadılar.”⁴⁷

Zehebî'nin de ifade ettiği gibi İbn Ammâr, cesur, dirayetli ve atılganlığıyla düşmanlara karşı mücadele etmiş ve hâkim olduğu topraklarının istilâya uğramaması için büyük çabalar vermiştir. Aynı zamanda sınırlarının güvenliği için düşman istilâlarından önce kale ve surlarda gerekli tedbirleri almış, etrafındaki güvendiği adamlarıyla karşı tarafa hile ve tuzaklar kurmuştur.⁴⁸ Böylesi ince bir siyaset ile karşısındaki düşmanlarının üstesinden gelebilmeyi başarmış, ancak bu mücadelesinde komşu devletlerden ve emîrlerden yardım alamadığı için yalnız kalmıştır.⁴⁹

4. Hoşgörülü Olması

İbn Ammâr tüm bu özelliklerinin yanı sıra hoşgörülü ve affedici bir yapıya da sahipti. Onun böyle bir kişiliğe sahip olması siyasî hayatına da yansımıştır. Hem halkına karşı hem de etrafındaki emîrlere, sultanlara ve halifelere karşı hoşgörü siyasetini benimsemiştir. Kimi zaman ise sultanlara ve halifelere hediyeler göndererek onların gönüllerini almaya çalışmıştır.⁵⁰ Bu uygulamaları

⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 95-96; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 19: 311; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 491; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 73.

⁴⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 19: 311.

⁴⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 19: 311; Karakuş, “Trablus'ta Bir Emirlik: Benû Ammâr”, 74.

⁴⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 19: 311; Dündar, “Selçuklular ve Trablus'taki Benî Ammâr İle İlişkileri”, 202.

⁵⁰ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 161; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 19: 311; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 120; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 67.

sebebiyle sultanlar ve halifeler nazarında önemli bir şahsiyet olarak yer edinmiş ve büyük ikramlara mazhar olmuştur.⁵¹

İbn Ammâr bazen komşu emîrliklerle arasında bir anlaşmazlık olması halinde problemin çözümü için yerine göre hoşgörülü bir siyaset de izlemiştir.⁵² Cebele şehri İbn Ammâr'ın himayesi altına girmeden önce Tâcûlmülk Börî⁵³ orada hâkimiyet sağlamıştı.⁵⁴ Ancak Cebele halkı Tâcûlmülk'ün baskıcı yönetiminden rahatsız oldu. Cebele halkı bu durumdan kendilerini kurtarması için hoşgörülü ve affedici bir yapıya sahip olan İbn Ammâr'ı en uygun yönetici olarak görmüşler ve ona başvurmuşlardı. İbn Ammâr ise onların bu isteğini kabul edip orayı Tâcûlmülk'ün elinden aldı. Tâcûlmülk, ordusu tarafından yakalanıp huzuruna getirildiğinde onu hoş bir şekilde karşılamış ve nazıkçe bir davranış sergileyerek affetmiştir. Daha sonra olup bitenleri dile getiren bir mektup yazarak Tacûlmülk'ü babasının yanına Dimaşk'a göndermiştir.⁵⁵

İbn Ammâr'ın ordusu tarafından yakalanıp huzuruna getirilen Tâcûlmülk'e herhangi bir kötü muamelede bulunmaması, onu güzel bir şekilde karşılaması ve sadece mektup yoluyla olup bitenleri Tâcûlmülk'ün babasına aktarması aslında onun ne kadar ince ve hoşgörülü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Haçlılar, Trablusşam'ı kuşattıklarında İbn Ammâr yardım almak için Abbâsî halifesi el-Müstazhir Billâh'a (1094-1118)⁵⁶ ve Büyük Selçuklu Sultanı

⁵¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 160-161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 120; İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, 2: 7; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 67.

⁵² İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 139-140; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 36; Sevim - Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 509-510.

⁵³ Atabeg Tuğtegin'in oğlu olan bu zât, Selçukluların Dimaşk'taki emîrlilerindendir. Gençliğinden itibaren Dimaşk Atabegliği'nin çeşitli yerlerinde siyasî ve askerî vazifeler yapmıştır. Babasının vefatından sonra 522/1128 yılında Dimaşk Atabegliği'nin başına geçmiş, 526/1132 yılında ise vefat etmiştir. bk. İbnü'l-Esîr, *et-Târîhu'l-bâhir fi'd-devleti'l-atâbekiyye*, nşr. Abdülkâdir Ahmed Tuleymât (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Hadîse, 1382/1963), 37-38; Coşkun Alptekin, "Börî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/326-327.

⁵⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 139-140; İbnü'l-Esîr *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 36; Sevim - Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 510.

⁵⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 139-140; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 36; Sevim - Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 509-510.

⁵⁶ Asıl adı Ebü'l-Abbâs el-Müstazhir-Billâh Ahmed b. Abdillâh şeklinde olup Abbâsî halifelerinden el-Muktedî-Biemrillâh'ın oğludur. Babasının vefatından sonra 487/1094 yılında hilafet makamına geçmiş, 512/1118 yılında vefat etmesiyle halifeliği sona ermiştir. Bk. Ahmed b. Yûsuf b. Alî el-Ezrâkî el-Fârikî, *Târîhu'l-Fârikî*, nşr. Bedevî Abdüllatif Avad (Kâhire: Dârü'l-İhyâi't-Turâsî, 1378/1959), 242.

Muhammed Tapar'a (1105-1118)⁵⁷ gittiğinde büyük ilgi görmüş, izzet ve ikramlarla karşılanmıştır.⁵⁸

İbnü'l-Esîr (öl. 630/1233) onun hoşgörülü siyasetinden dolayı halife tarafından büyük izzet ve ikramla karşılanışını şöyle anlatmaktadır: "Halife el-Müstazhir Billâh etrafındaki önemli adamlarını ve devletin yüksek makamlarında olan kişileri İbn Ammâr'ı karşılaması için gönderdi. Halifenin adamları onu en güzel şekilde karşıladı. Geldiğinde ise halifenin misafiri oldu. Halife ona büyük ücretler tahsis ederek yevmiyeler verdi. Sultan Muhammed Tapar da onu en güzel şekilde karşıladı. Sultanlara yapmadığı muameleyi ona yaptı."⁵⁹

İbnü'l-Esîr, İbn Ammâr'ı bu şekilde övdükten sonra, bu kadar izzet ve ikramlarla karşılanmasını, onun hoşgörülü olmasının ve Haçlılara karşı yapmış olduğu cihadının bu dünyadaki karşılığı olduğunu, ahiretteki mükâfatının ise daha büyük olacağını dile getirmiştir.⁶⁰

İbn Ammâr, hoşgörülü oluşu sayesinde sultanlar ve halifeler dışında etrafındaki emîrliklerle münasebetlerinde de hiç beklemediği büyük ikramlar ve hürmetler görmüştü. Haçlılar Trablusşam'ı kuşattıklarında İbn Ammâr, yardım istemek için Dimaşk'ta bulunan Atabeg Tuğtekin'in yanına gitmişti. Dimaşk'a gittiğinde ise orda da Atabeg Tuğtekin onu çok büyük hürmetle karşılamış, şehrin surlarından başka onun için bir de karargâh kurmuştur. Şâm emîrleri ise ona çeşitli hediyeler sunmak suretiyle saygı ve ikramlarını en güzel biçimde ortaya koymuşlardır.⁶¹

İbn Ammâr, Haçlılara karşı yardım alma düşüncesiyle halife, sultan ve emîrleri dolaşmaya devam edip Bağdat'a giderken, Atabeg Tuğtekin de oğlu Tâcûlmülk Bôri'yi ona eşlik etmesi için beraberinde Bağdat'a göndermişti.

⁵⁷ Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın oğlu olan Muhammed Tapar, 474/1082 yılında doğmuştur. Babası Melikşah'ın vefatından sonra kardeşi Berkyaruk ile uzun bir süre taht mücadelesi içerisine girmiş, en son aralarında yaptıkları antlaşmaya göre kardeşinden sonra 1104 yılında Selçuklu tahtına geçmiştir. Halife Müstazhir Billâh tarafından Gıyâse'd-Dünyâ ve'd-Dîn ünvanı verilmiştir. 511/1118 yılında ise yakalandığı bir hastalık sebebiyle vefat etmiştir. bk. Enver Behnan Şapolyo, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi* (Ankara: Güven Yayınları, 1972), 113-116.

⁵⁸ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 121; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 52; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 68.

⁵⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 121.

⁶⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 121.

⁶¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 160-161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 120; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 67.

Bağdat'a yaklaştıklarında İbn Ammâr'a gösterilen itibar son derece artmış, onun geldiğini haber alan Sultan Muhammed Tapar, Fırat Nehri'ni geçmesi için şahsına özel olan saltanat kayığını göndermiştir. Bağdat'a girişi esnasında ise bağımsız hükümdarlara yapılan merasim töreni ile giriş yapmıştır. Halife ve sultan hoşgörülü siyaseti dolayısıyla kendisine dostça yaklaşım sergilemişler ve onun din adına yaptığı bu fedakârlıklarını övgülerle dile getirmişlerdir.⁶²

Yukarıda genel hatlarıyla ifade edildiği gibi İbn Ammâr, bütün bu şahsi özellikleri sayesinde etrafında bulunan komşu devlet ve emîrliklerle olan münasebetlerini son derece olumlu şekilde yürütmüş, her bir şahsi özelliğinin onun yönetim hayatı için oldukça büyük getirileri olmuştur. Kendi döneminde başta halife ve sultanlar olmak üzere birçok yönetici tarafından büyük izzet ve ikramlarla karşılanan bir şahsiyet haline gelmiş olmakla beraber, İslâm tarihine de örnek siyasî kişiliğiyle damgasını vurmuştur.

II. İBN AMMÂR'IN HÂKİMİYETİ ALTINDAKİ ŞEHİRLER VE KALELER

İbn Ammâr'ın İslâm tarihindeki yeri ortaya konulurken ele alınması gereken en temel hususlardan birisi de onun önemli bir bölgede hâkimiyet kurabilmesidir. Özellikle asırlar boyunca farklı milletlerin ve devletlerin egemenliği altına girmiş olan bazı bölgeleri kontrolü altına almayı başarması, İslâm tarihinde kayda değer bir rol oynadığını göstermesi açısından büyük bir faktördür. Bununla beraber ikinci bölümde onun Haçlılarla münasebetleri anlatılırken hangi bölgede ve nasıl bir coğrafyada mücadele verdiğinin daha iyi anlaşılabilmesi için hâkim olduğu toprakların siyasî, ekonomik, coğrafi ve sosyal yapılarının bilinmesi oldukça önemlidir. Dolayısıyla İbn Ammâr'ın kontrolü altındaki yerler hakkında genel geçer bilgilerin verilmesi, Haçlılara karşı mücadelesinin daha net bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

---

⁶² İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 121; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 52; Küçükspahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 68.

A. Trablusşam Bölgesi

Arapça kaynaklarda Tarâbulus⁶³ veya Atrabulus⁶⁴ şeklinde zikredilen Trablusşam, coğrafi konum itibariyle Doğu Akdeniz sahilinde Lübnan'ın kuzey kıyılarında kurulmuş bir şehirdir.⁶⁵ Fenikeliler tarafından kurulduğu bilinen Trablusşam, liman şehri olması özelliğiyle ekonomik açıdan büyük öneme haiz olduğu gibi hem coğrafi açıdan hem de stratejik açıdan da büyük bir önem taşımaktadır.⁶⁶ Şehir bulunduğu konum itibariyle ve liman kenti olması nedeniyle çeşitli devletlerin ve medeniyetlerin gözdesi haline gelmiş, tarih boyunca farklı devletlerin hâkimiyetleri altına girmiştir.⁶⁷

Trablusşam'ın Ammâroğullarının eline geçmeden önceki siyasî geçmişi incelendiğinde, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Bizans'ın hâkimiyeti altına girdiği, Hz. Osman (644-656) döneminde gerçekleştirilen fetihler neticesinde ise Bizanslılardan Müslümanların eline geçtiği görülmektedir.⁶⁸

Abdûlmelik b. Mervân (685-705) devrinde Trablusşam'da Bizans nüfusunun artması sonucu şehirde isyan çıkmış ve şehir Bizanslıların eline geçmiştir. Ancak Abdûlmelik'in çabaları sonucu şehir tekrar Müslümanların hâkimiyeti altına girmiştir. Abdûlmelik'ten sonra sürekli Bizans saldırılarına maruz kalmış olan Trablusşam, 264/868 yılında Tolunoğullarının hâkimiyetine girmiştir. Tolunoğullarının elindeyken

⁶³ bk. Ebû'l-Kâsım Ubeydullâh b. Abdillâh b. Hurdâzbih, *Kitâbü'l-mesâlik ve'l-memâlik* (Beyrût: Dârü'l-Mesâdir, 1427/2007), 77.

⁶⁴ bk. Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *Cemheretü ensâbi'l-Arab*, tah. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kâhire: Dârül-Ma'ârif, 1402/1982), 180.

⁶⁵ Nâsirüddîn Muhammed b. Abdîrahîm b. Alî el-Mısırî el-Haneî, *Târîhu İbnü'l-Furât*, nşr. Hasan Muhammed eş-Şimâî (Basra: Dârü't-Tabâati'l-Hadîse, 1388/1969), 4: 68; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 4; Şerîf, *Târîhu Tarâblusi's-Şâm min akdemi ezmânihâ ilâ hâzihi'l-eyyâm*, 11; Tomar, "Trablus", 41/292.

⁶⁶ Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 5-6; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 260.

⁶⁷ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 1: 216.

⁶⁸ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, tah. Abdullah Enîs et-Tabbâ & Ömer Enîs et-Tabbâ (Beyrût: Mektebetü'l-Maârif, 1407/1987), 173.

şehrin ticarî filosu oldukça gelişme göstermiş, birçok gemiyi barındıracak hale gelmiş ve çok büyük tersaneler inşa edilmiştir.⁶⁹

Trablusşam, Tolunoğullarının egemenliğinden sonra İhşidilerin eline geçmiş ardından Fâtımîler şehirde hâkimiyet kurmuşlardır.⁷⁰ Fâtımîler döneminde şehrin etrafı oldukça sağlam surlarla çevrilmiş, limanları oldukça işlek hale getirilmiş ve dış ülkelerden çok sayıda geminin mal getirip götürmesi sağlanmıştır.⁷¹

Trablusşam, Fâtımîlerin kontrolü altında iken şehirde kadılık görevlerini yürüten Emînüddeve Ebû Tâlib'in siyasî boşluktan istifade ederek bağımsızlığını ilan etmesiyle Ammâroğulları adında bir hanedan kurulmuş ve böylece şehir yönetimi bu hanedanın egemenliği altına girmiştir.⁷² Ammâroğulları hanedanının egemenliği altına giren bu şehri Emînüddeve Ebû Tâlib vefat edene kadar yönetmiş, ardından kardeşinin oğlu Celâlülmülk b. Ammâr yaklaşık otuz yıl hâkimiyet sürmüştür, en sonunda ise İbn Ammâr şehrin yönetimine geçmiştir.⁷³

B. Trablusşam Yönetimine Bağlı Şehirler ve Kaleler

Siyasî kişiliği anlatılırken ifade edildiği gibi İbn Ammâr, ordusu küçük olmasına rağmen geniş bir alana hükmediyordu. İbn Ammâr üstün özellikleri sayesinde geniş bir coğrafyada hâkimiyet sürmeyi başarmıştı. O, siyasî dehâsıyla Ammâroğullarının sınırlarını en geniş hale getirmiş, güneydeki Cebele adı verilen şehirden başlayarak kuzeyde Fâtımîlerin kontrolü altında bulunan Beyrût bölgesine kadar bütün Şam sahil yollarını kontrol altına almıştı.⁷⁴

⁶⁹ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 174; Ömer Abdüsselâm Tedmürî, *Târîhu Tarâblus es-siyasî ve'l-hadârî 'abre'l-'usûr* (Beyrût: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 1404/1984), 1: 107. Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 39.

⁷⁰ Tedmürî, *Târîhu Tarâblus es-siyasî ve'l-hadârî 'abre'l-'usûr*, 1: 259; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 43.

⁷¹ Tedmürî, *Târîhu Tarâblus es-siyasî ve'l-hadârî 'abre'l-'usûr*, 1: 289.

⁷² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, 8: 392; İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, 2: 7; Ömer Abdüsselâm Tedmürî, *el-Hayatü's-sekâfiyyetü fi Tarâblusü's-Şâm* (Beyrût: el-Müessesetü Dâru Filistîn, 1406/1986), 11; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 68; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 38.

⁷³ İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, 2: 7.

⁷⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Özeydin, "Ammâroğulları", 3/76; Dünder, "Selçuklular ve Trablus'taki Benî Ammâr İle İlişkileri", 202.

el-Akûra bölgesi, el-Betrûn, Enefe, Arkâ, Tartûs, Maraclea, Cibâlû'l-Akkâr ve ed-Dâhil'deki Cibâlû'l-Aleviyyîn⁷⁵ şehirleri İbn Ammâr'ın yönetimi altında bulunuyordu.⁷⁶ Onun sahip olduğu yerler özellikle kıyı şeridinde bulunan ve ticarî açıdan oldukça zengin olan liman şehirleriydi. O, aynı zamanda Mısır limanlarından da her türlü ihtiyacını temin etme imkânına sahipti.⁷⁷

İbn Ammâr kıyı şeridindeki liman şehirlerine hâkim olmasının yanı sıra birçok kale ve surları da kontrolü altında tutuyordu. el-Havâbî,⁷⁸ el-Kehf,⁷⁹ el-Müneykâ,⁸⁰ el-Kudmûs,⁸¹ el-Masyâf,⁸² Hısnü'l-Ekrâd,⁸³ el-'Ulleykâ⁸⁴ gibi birçok kale ve surlar onun hâkimiyeti altındaydı.⁸⁵ O, bilhassa Haçlı saldırılarına ve düşman istilâlarına karşı bu kale ve surları kullanarak mücadele etmiştir. Düşmanlara karşı başka hiçbir alternatifi kalmadığı zaman ise el-Mîna yarımadası üzerinde bulunan müstahkem başşehrinin kuvvetli surlarına güveniyordu.⁸⁶

⁷⁵ Bu şehirler Doğu Akdeniz'de ki Şam sahil yolu üzerinde bulunmaktadır. bk. İbn Havkal, *Kitâbu sûreti'l-arz*, 153.

⁷⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Dündar, "Selçuklular ve Trablus'taki Benî Ammâr İle İlişkileri", 202.

⁷⁷ Özeydin, "Ammâroğulları", 3/76.

⁷⁸ Trablus'un kuzey tarafında kalan ve Merkab ile Sâfitâ şehirleri arasında bulunan kaledir. bk. Tedmürî, *Târîhu Tarâblus es-siyasî ve 'l-hadârî 'abre'l-'usûr*, 2: 27.

⁷⁹ Nusayriye Dağlarının ve el-Havâbî Kalesi'nin kuzeyinde bulunmaktadır. bk. Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 202.

⁸⁰ el-Kehf Kalesi'ne yakın bir mesafede, Kudmûs ile Merkab arasındaki yüksek bir dağın tepesinde kurulmuş kaledir. bk. Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 207.

⁸¹ el-Havâbî Kalesi'ne yakın bir noktada bulunan Kudmûs Kalesi, Masyâf ile Merkab arasında yer almaktadır. bk. Ebû Abdillâh Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut (İstanbul: Kültür Sanat Yayınları, t.y.), 1: 116.

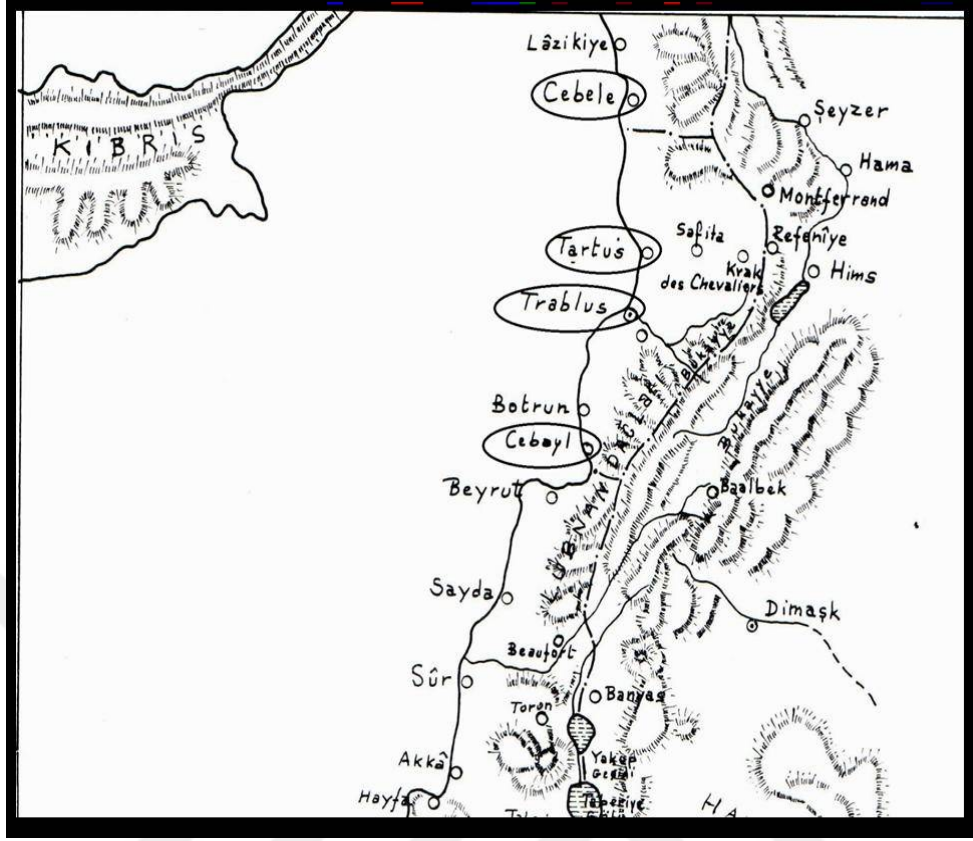
⁸² İsmi Masyâd olarak da adlandırılan bu kale, Kuzey Suriye'de Nusayriye Dağlarının doğu tarafında yer almaktadır. bk. Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 50.

⁸³ 1029-1037 yılları arasında Hıms emîri Şibhüddeve Nasır b. Mirdâs tarafından Kürtlere tımar olarak verilmiş daha sonra bu kaleye "Kürt Kalesi" anlamına gelen Hısnü'l-Ekrâd ismi verilmiştir. Stratejik açıdan çok önemli bir noktada inşa edilmiş olan bu kale Âsî Vadisi'ni Trablus'tan ayıran dağ silsilesi üzerinde yer almaktadır. bk. Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 197-198.

⁸⁴ Nusayriye Dağlarının batısında, Menîka adı verilen bölgenin kuzeyindeki dağın tepesinde bulunmaktadır. bk. Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 213.

⁸⁵ Coşkun Alptekin, *Dimaşk Atabegliği* (İstanbul: Fatih Yayınevi, 1985), 38; Dündar, "Selçuklular ve Trablus'taki Benî Ammâr İle İlişkileri", 202.

⁸⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47.

87

C. İbn Ammâr'ın Cebele Şehrini Ele Geçirmesi

Suriye topraklarında yer alan ve küçük bir liman şehri olan Cebele, Akdeniz kıyısındaki Tartûs⁸⁸ ile Lâzkiye arasında ve Nusayriye olarak adlandırılan dağların eteğinde kurulan bir yerleşim yeridir.⁸⁹ Liman şehri olması yönüyle eski tarihlerden beri önemli bir ticaret merkezi olarak ön plana çıkmıştır.⁹⁰

İbn Ammâr'ın hâkimiyeti altına girmeden önce şehrin siyasî durumuna bakıldığında, derin bir geçmişinin olduğu görülmektedir. Ancak bu şehrin İbn Ammâr'ın kontrolü altına nasıl girdiğini daha iyi anlayabilmek için siyasî geçmişine genel geçer hatlarıyla değinilmesinin yeterli olacağı kanaatindeyiz.

⁸⁷ **Harita 1:** İbn Ammâr'ın hâkimiyeti altında bulunan bölgeler. bk. Karakuş, "Trablus'ta Bir Emirlik: Benû Ammâr", 71.

⁸⁸ Bazı kaynaklarda Antartûs şeklinde zikredilmiştir. bk. Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 186.

⁸⁹ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 182; Azîmî, *Târîhu'l-Azîmî*, 130; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 9; Abdülkerim Özaydın, "Cebele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7/183.

⁹⁰ Özaydın, "Cebele", 7/183.

Cebele şehri, Müslümanların eline geçmeden önce Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaydı. 17/638 tarihinde Hz. Ömer (634-644), gerçekleştirdiği Suriye fetihleri sırasında burayı fethetmiş ve uzun yıllar boyunca şehir Müslümanların kontrolü altında kalmıştır.⁹¹ 357/968 yılında Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas, 364/975 yılında da Johannes Çimiskes tarafından işgal edilerek Müslümanların hâkimiyetinden çıkmış ve tekrar Bizanslıların hâkimiyetine girmiştir.⁹² 472/1080 yılında ise Ammâroğulları ailesine mensup olan Ubeydullah b. Mansûr, Rumların Müslümanlar üzerindeki gücünün azalmasıyla Cebele şehrinden Rumları kovmuş daha sonra bu şehrin reisi ve kadısı konumuna gelmiştir.⁹³

Ubeydullah b. Mansûr vefat edince yerine Kadı İbn Süleyhâ olarak da bilinen oğlu Ebû Muhammed Ubeydullah b. Mansûr geçti. Kadı İbn Süleyhâ ise şehri, Trablusşam'da hüküm süren Ammâroğullarına teslim etti.⁹⁴ Ammâroğullarının o zamanki emîri Celâlmülk b. Ammâr da şehrin idaresini yürütmesi için Kadı İbn Süleyhâ'yı görevlendirdi. Dolayısıyla Kadı İbn Süleyhâ Ammâroğullarına bağlı olmak kaydıyla şehrin kadısı ve reisi olarak hâkimiyet sürmeye devam etti.⁹⁵

Kadı İbn Süleyhâ, yaklaşık otuz yıl boyunca Ammâroğullarına tâbi olarak şehri yönetmiş, ancak Celâlmülk b. Ammâr'ın vefatından sonra kardeşi İbn Ammâr emîrliğin başına geçtiğinde, aralarında bir sebepten dolayı problem çıkmıştı.⁹⁶ 494/1101 yılına gelindiğinde aralarındaki anlaşmazlık sebebiyle Kadı

⁹¹ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 105; Özeydın, "Cebele", 7/183.

⁹² Özeydın, "Cebele", 7/183.

⁹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 35.

⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 35; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, 16; Özeydın, "Cebele", 7/183.

⁹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 35; Özeydın, "Cebele", 7/183; Özeydın, "Ammâroğulları", 3/76.

⁹⁶ Kadı İbn Süleyhâ ile Fahrülmülk İbn Ammâr arasında çıkan anlaşmazlığın asıl nedeni hakkında net bir bilgi yoktur. Ancak İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-târîh* adlı eserinde geçtiğine göre Kadı İbn Süleyhâ şehrin kadısı olunca askerliğe önem vermiş, ordusunu güçlendirmiş, yiğitlik ve kahramanlığıyla da nam salmıştı. İbn Ammâr ise Kadı İbn Süleyhâ'nın ileride kendisi için tehlike arz etmesinden endişe duyarak onu yakalatmak istemişti. (bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 35). Kanaatimizce Kadı İbn Süleyhâ bu durumdan rahatsız olmuş ve İbn Ammâr'la olan ilişkilerini bozmuştur.

İbn Süleyhâ, İbn Ammâr'a karşı isyan etti. Ardından Abbâsî halifesi adına hutbe okumaya başladı.⁹⁷

İbn Ammâr, Kadı İbn Süleyhâ ile ilişkilerin artık düzelmeyeceğini ve onun tekrar kontrol altına alınamayacağını anlamıştı. Çünkü İbn Ammâr, o dönemde Haçlıların saldırılarıyla meşgul olmakta olduğundan onunla uğraşmakla vakit kaybetmek istemiyordu. Bu nedenle onu zapt edebilmek için Dukâk b. Tutuş'a⁹⁸ müracaat edip ondan yardım istedi. Aynı zamanda Dukâk b. Tutuş'a yüklü miktarda mal ve para teklifinde bulunarak Cebele üzerine sefere çıkması için teşviklerde bulundu.⁹⁹

Dukâk b. Tutuş, İbn Ammâr'ın Cebele üzerine sefere çıkma teklifini kabul etti. Bunun üzerine Cebele şehrinin yakınlarına gidip Kadı İbn Süleyhâ'yı muhasara altına aldı. Ancak Cebele'nin sağlam surlarla donatılmış olmasından dolayı Dukâk b. Tutuş kuşatmadan olumlu bir sonuç alamadı.¹⁰⁰ Kuşatma sırasında ise Dukâk b. Tutuş'un efendisi Atabeg Tuğtegin bir okun isabet etmesiyle dizinden yara almıştı. Durum böyle olunca Dukâk b. Tutuş şehri daha fazla muhasara altına almanın bir faydası olmayacağını düşünerek kuşatmadan vazgeçti ve Dimaşk'a geri dönmek zorunda kaldı.¹⁰¹

Dukâk b. Tutuş'un Cebele muhasarasından sonra bu kez Haçlılar şehri sürekli kuşatma altına almaya çalıştılar. Bilhassa Haçlı reislerinden Tancred'in komutanlığında Cebele'ye sürekli seferler düzenleniyordu.¹⁰² Kadı İbn Süleyhâ ise Haçlıların bütün kuşatmalarına karşılık büyük mücadeleler vermiş ve şehri Haçlılara teslim etmemişti. Ancak Haçlıların Cebele şehrine sürekli saldırılar düzenlemeleri, otuz yıla yakın bir süre Cebele'yi yöneten Kadı İbn Süleyhâ'yı

⁹⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 35; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, 16; Özeydin, "Cebele", 7/183; Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 509.

⁹⁸ Asıl adı Ebû Nâsr Şemsü'l-mülûk Dukâk b. Tâci'd-devle Tutuş es-Selçûkî şeklinde olup 1095-1104 yılları arasında Dimaşk'ta Selçuklu Meliki olarak vazife yapmıştır. Verem hastalığına yakalanması sonucu 10 Ramazan 497/6 Haziran 1104 yılında vefat etmiştir. bk. İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 144; İbn Âsâkir ise annesi Saffetü'l-mülk tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü rivayet etmiştir. bk. Ebû'l-Kâsım Alî b. Hasan İbn Âsâkir, *Vülâtü Dimaşk fi'l-ahdi's-Selçûkî*, nşr. Selâhaddîn el-Müneccîd (Beyrût: Matbaatü't-Terakkî, 1368/1949), 19-20.

⁹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 35; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, 16; Özeydin, "Cebele", 7/183; Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 509.

¹⁰⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 35; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, 16.

¹⁰¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 35; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, 16.

¹⁰² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 35; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, 16; Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 509.

artık zor duruma sokmuştu. Hayatının son günlerini ise sükûnetle geçirmek isteyen Kadı İbn Süleyhâ, Atabeg Tuğtegin'e müracaat ederek bazı şartlar dâhilinde Cebele'yi kendisine teslim edebileceğini söyledi.¹⁰³ Ailesini, yakın adamlarını ve tüm mal varlığını alarak önce Dımaşk'a varmayı sonra da kendisine verilecek refakatçi ve koruyucu birliklerle güvenli bir şekilde Bağdat'a gönderilmeyi isteyen Kadı İbn Süleyhâ'nın bu şartlarını kabul eden Atabeg Tuğtegin, oğlu Tâcûlmülk Böri'yi şehri yönetmesi için gönderdi. Ardından Kadı İbn Süleyhâ'nın kendisine yaptığı teklifleri yerine getirmek amacıyla onu önce Dımaşk'a getirip oradan güvenli bir şekilde Bağdat'a gönderdi.¹⁰⁴ Böylece Cebele şehri artık Selçuklu emîri Atabeg Tuğtegin'in eline geçmiş oldu.

İbn Ammâr olup bitenleri yakından takip etmiş ve Kadı İbn Süleyhâ'nın Dımaşk'a vardığını haber almıştı. Onun yaptıklarına şiddetle kızmış bulunan İbn Ammâr, Dukâk b. Tutuş'a haber gönderdi. Dukâk b. Tutuş'a yazmış olduğu mektupta Kadı İbn Süleyhâ'nın bütün mal varlığını alarak onu kendisine beş parasız teslim etmesini istedi. Bunun karşılığında ise kendisine üç yüz bin dînar vermeyi teklif etti. Ancak Dukâk b. Tutuş, İbn Ammâr'ın bu teklifini uygun görmediği için kabul etmedi.¹⁰⁵

Atabeg Tuğtegin'in oğlu Tâcûlmülk Böri, Cebele yönetimini devraldıktan sonra kendisi ve yakınları oraya iyice yerleştiler. Katı bir yönetim anlayışıyla hareket eden Tâcûlmülk ve etrafındaki adamları, halka çeşitli şekillerde zulüm ve işkencelerde bulundular. Kendilerine yapılan bu kötü muameleler sebebiyle rahatsızlık duyan halk, baskıcı yönetimden kurtulmak için hem yakın olması hem de yönetim anlayışını beğenmeleri sebebiyle İbn Ammâr'dan yardım isteğinde bulundular.¹⁰⁶ Ona Tâcûlmülk'ün yönetiminden şikâyetçi olduklarını ve kendilerine zulmedildiğini dile getirdiler. İbn Ammâr ise onların bu isteklerini geri çevirmedi. Onlara bu hususta yardım edeceğine ve oraya bir birlik göndererek onları bu durumdan kurtaracağına söz veren İbn Ammâr, daha sonra hiç vakit

---

¹⁰³ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 139; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 35; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 27; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği*, 16; Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 509.

¹⁰⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 139; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 35; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği*, 16.

¹⁰⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 36; Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 509.

¹⁰⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 139; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 37; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 27; Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 509.

kaybetmeden bir ordu hazırlayıp Cebele'ye gönderdi. Tâcûlmülk'ün zorbacı yönetimine karşı İbn Ammâr'ın göndermiş olduğu ordu herhangi bir zorlukla karşılaşmadan şehre girdi. Cebele halkı ise Tâcûlmülk'ün kötü yönetiminden kurtulup İbn Ammâr'ın yönetimi altına girmeyi istedikleri için ordu şehre girdiğinde yerli halk olarak destek verdiler. Cebele'nin iç kalelerine doğru çekilen Tâcûlmülk'ün askerleri ise halkın destek verdiği ordunun karşısında zayıf duruma düşerek yenilgiye uğradı. Neticede İbn Ammâr tarafından Cebele'ye düzenlenen bu seferle ordu şehri ele geçirerek Tâcûlmülk'ü yakalamış oldular. Daha sonra onu Trablusşam'a İbn Ammâr'ın yanına götürdüler.¹⁰⁷

Hoşgörülü bir kişiliğe sahip olan İbn Ammâr, huzuruna getirilen Tâcûlmülk'e kötü bir muamelede bulunmadı. Onu güzel ve nazıkçe karşıladıktan sonra Dimaşk'a babasının yanına gönderdi.¹⁰⁸ Aynı zamanda babası Atabeg Tuğtekin'e bir mektup yazarak Cebele şehrine Haçlıların saldırmasından ve ele geçirmelerinden endişe ettiğini, bu nedenle böyle bir girişimde bulunmak zorunda kaldığını dile getirerek özür diledi.¹⁰⁹

Yukarıda ifade edildiği gibi Ammâroğulları ailesine mensup olan Ubeydullâh b. Mansûr Cebele şehrinden Rumları kovmasıyla orada hâkimiyet kurmuş, onun vefatından sonra ise oğlu Kadı İbn Süleyhâ şehri teslim almış ve Trablusşam'ın o dönemki emîri Celâlmülk'e teslim etmişti. Celâlmülk ise şehri yönetmesi için Kadı İbn Süleyhâ'yı görevlendirmişti. Böylece şehir yaklaşık otuz yıl boyunca Ammâroğullarının hâkimiyeti altında olmak şartıyla Kadı İbn Süleyhâ'nın elinde bulunuyordu. Ancak İbn Ammâr'la aralarında yaşanan bir problemden dolayı şehri Atabeg Tuğtekin'e teslim etmiş bu nedenle Ammâroğullarının hâkimiyetinden çıkmıştı. İbn Ammâr ise düzenlemiş olduğu bir seferle orayı tekrar kontrolü altına almıştır.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 139-140; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 36; Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî el-Avnî el-Bağdâdî, *Mir'âtü'z-zaman fi tevârihi'l-'ayân*, tah. Muhammed Berekât vd. (Dimaşk: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 1434/2013), 19: 515; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 27; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, 17.

¹⁰⁸ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 139-140; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zaman fi tevârihi'l-'ayân*, 19: 515.

¹⁰⁹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 139-140; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 36; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 27; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, 17; Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 509.

¹¹⁰ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 139-140; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 36.

Cebele şehri geçmişte olduğu gibi İbn Ammâr döneminde de önemini korumuş, Trablusşam Haçlılardan önce Fâtımîlerin eline geçtiğinde İbn Ammâr Cebele'ye gitmiş ve Ammâroğullarının emîri olarak yöneticiliğini buradan devam ettirmiştir. Daha sonra Haçlıların bu şehri de ele geçirmeleriyle İbn Ammâr, şehirden ayrılmak zorunda kalmıştır.¹¹¹

---

¹¹¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 163-164; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-târih*, 9: 95; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 53.

İKİNCİ BÖLÜM

I. İBN AMMÂR'IN HAÇLILARLA MÜCADELESİ

İbn Ammâr Trablusşam yönetiminin başına geçtiği dönemlerde Haçlı Seferleri başlamış, Haçlılar, Trablusşam ve etrafındaki yerleri ele geçirmek için harekete geçmişlerdi. Hedeflerine ulaşmakta kararlı olan Haçlılar, bu bölgelere saldırdıklarında İbn Ammâr da onlara imkânları nispetinde gerekli karşılıkları vermiş, etrafındaki devlet ve emîrliklerden yardım istemek suretiyle de onlarla baş etmeye çalışmıştır. Bu nedenle onun Haçlılara karşı verdiği mücadelenin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Haçlı Seferleri hakkında genel geçer bilgilerin verilmesi uygun görülmüştür. Haçlı Seferlerinin dinî, siyasî, ekonomik ve sosyal nedenlerine değinilerek İbn Ammâr'ın hâkimiyeti altındaki bölgelerin işgal edilmesine kadar olan sürecin özet bir şekilde ele alınmasının konunun izahı için yararlı olacağı düşünülmüştür.

A. Haçlı Seferlerine Genel Hatlarıyla Bakış

Kudüs'ü hâkimiyetleri altına almak isteyen Haçlıların, 488-690/1095-1291 yılları arasında Ortadoğu coğrafyasının büyük kısmına düzenledikleri seferlere Haçlı Seferleri adı verilmektedir.¹¹² “Kutsal toprakları kurtarmak” sloganı altında Avrupalılar tarafından gerçekleştirilen Haçlı Seferleri, aynı zamanda Türklerin Anadolu'dan atılmasını ve Yakın Doğu'nun ele geçirilmesini amaçlayan siyasî ve askerî bir harekettir.¹¹³

¹¹² Hüseyin Memduh, *el-Hurûbu's-salîbiyye fî şimâli Afrika ve eseruha'l-hadâra* (Ummân; Dâru İmâr, 1418/1998), 10; Nesimi Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 231; Arda Deniz ve Koray Kamacı, *Orta Doğu ve Avrupa'nın Sendromu Haçlı Seferleri* (İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 2013), 19.

¹¹³ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), önsöz; Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, 231; İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2013), 31; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri* (İstanbul: Akademi Titiz Yayınları, 2014), 30; İbrahim Ethem Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2016), 55.

Büyük bir hareket olarak görülen Haçlı Seferleri dinî, siyasî ve iktisadî sebeplere dayandırılarak gerçekleştirilmiştir. Bunları kısaca şöyle özetlememiz mümkündür:

1. İslâm coğrafyalarının Doğu ve Batı yönünde genişleyerek Hristiyanlık dinine karşı evrensel bir din haline gelmesi,
2. Malazgirt zaferi sonrası (26 Ağustos 1071) Türklerin Bizans'ın kontrolü altında olan toprakları ele geçirmeleri ve başta Anadolu olmak üzere Suriye ve Filistin gibi ülkelerde devletler kurmaları,
3. Gazneli Mahmud'un Hindistan'a yayılma politikasını terk eden Tuğrul Bey'in Akdeniz'e doğru ilerlemesiyle birlikte Türklerin de Orta Doğu bölgesine yayılmaya başlaması,
4. Kavimler göçünün yaşanmasıyla birlikte Batı Avrupa'nın ciddi bir şekilde ekonomik bunalıma girmesi ve toplumsal problemlerin meydana gelmesi,
5. Akdeniz limanlarını ellerinde bulunduran Müslümanların ticaret hacminin büyük bir kısmını oluşturmaları,
6. Çaka Bey'in İzmir'de güçlü bir donanma kurması ve Bizanslılar için büyük tehdit oluşturan Peçeneklerle ittifak içerisine girmesi gibi birçok sebepten ötürü Haçlı Seferleri gerçekleştirilmiştir.¹¹⁴

Papa II. Urbanus Haçlı Seferlerinin başlamasında en büyük role sahip kişidir. 488/1095 yılında Fransa'nın Clermont şehrinde düzenlenen konsilde siyasî ve rûhânî liderlerin bulunduğu bir gruba hitap eden Papa II. Urbanus, etkileyici hitabetiyle haçlı saldırılarının fitilini ateşlemiştir.¹¹⁵ Yaptığı konuşma öylesine

---

¹¹⁴ Sevim - Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 9-10; Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, 54-55.

¹¹⁵ H. A. Nomiku, *Haçlı Seferleri*, çev. Kriton Dinçmen (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), 10; Asya Süleyman Nakli, *Devru'l-fukahâ ve'l-ulemâ el-müslimîne fi's-şarki'l-ednâ fi'l-cihâd zıdde's-salibiyyîn* (Riyâd: Mektebetü'l-Aykân, 1422/2002), 237; Sevtap Gölgesiz Karaca, "Birinci Haçlı Seferi (1096) Öncesinde Bizans İmparatorluğu'nun Siyasî Durumuna Bakış", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2/4 (2012): 149; Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, 231; Salim Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2016), 99; Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, 73.

etkiliydi ki karşısındaki insanların hamaset duyguları tahrik olmuş ve insanlar birer çılgın haline gelmişlerdi.¹¹⁶

Müslümanlara karşı bir cevap niteliği taşıyan Haçlı Seferlerinin çıkış sebebini tarihçiler haçlı sömürüsü olarak değerlendirmişler ve bu hususta hemfikir olmuşlardır. Çünkü Batı Avrupa’da cereyan etmeye başlayan haçlı saldırıları başta Şam, Irak, Mısır, Tunus ve Anadolu olmak üzere birçok İslâm ülkesini hedef almış ve buralarda yaşayan Müslümanların ellerindeki zengin toprakları ele geçirmeyi planlamışlardır.¹¹⁷

Siyasî, dinî, içtimâî ve ekonomik nedenlere dayandırılarak gerçekleştirilen Haçlı Seferleri, İslâm Devleti’nin üçe bölündüğü ve özellikle Abbâsîler ile Fâtımîlerin birbiriyle sürekli bir anlaşmazlık içinde oldukları ve adeta kendi içlerinde üstünlük yarışına girdikleri bir dönemde cereyan etmeye başlamış ve devam etmiştir. Haçlı Seferlerinin iyice şiddetlenmeye başladığı zamanlarda Abbâsîler Bağdat’ta, Fâtımîler Mısır’da Endülüs Emevîler ise İspanya’da üç farklı hilafet olarak ayrışma içerisindeydiler.¹¹⁸

Müslümanlar kendi aralarında ayrışma ve mücadele içerisinde iken Papa II. Urban’ın insanları harekete geçirmek için yaptığı konuşmalar artık netice vermeye başlamıştı.¹¹⁹ Haçlılar, İbn Ammâr’ın yönetimi altında bulunan Trablusşam ve çevresini kuşatmadan önce Selçukluların elinde bulunan ve Şam yolu üzerinde kendilerine engel teşkil eden İznik’e doğru hareket ettiler. Onların yaklaştığını haber alan Sultan I. Kılıç Arslan (1092-1106)¹²⁰ hızlı bir şekilde ordusunu hazırlayıp İznik önlerine geldi. Burada Haçlılarla gerçekleştirilen şiddetli savaş sonucunda Sultan I. Kılıç Arslan geri çekilmek zorunda kaldı.

---

¹¹⁶ Sallâbî, *Devletü’s-Selâçike*, 449; Gölgesiz Karaca, “Birinci Haçlı Seferi (1096) Öncesinde Bizans İmparatorluğu’nun Siyasî Durumuna Bakış”, 149; Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, 73.

¹¹⁷ Takkûş, *Târîhu’l-hurûbi’s-salîbiyye*, 15.

¹¹⁸ Abdülhamîd İbâdî vd. *ed-Devletü’l-islâmiyye-târîhuhâ ve hadâratuhâ* (Kahire: Matbaatü’l-Mısırî, 1373/1954), 253; Nomiku, *Haçlı Seferleri*, 16; Deniz ve Kamacı, *Orta Doğu ve Avrupa’nın Sendromu Haçlı Seferleri*, 192-193; Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, 58.

¹¹⁹ Nomiku, *Haçlı Seferleri*, 22-23; Deniz ve Kamacı, *Orta Doğu ve Avrupa’nın Sendromu Haçlı Seferleri*, 195.

¹²⁰ Süleymanşah’ın oğlu olan Sultan I. Kılıç Arslan, 1092-1106 yılları arasında Türkiye Selçuklu Devleti’nin başına geçmiştir. Tahta geçtiğinde Anadolu’da dağılmaya yüz tutan Selçuklu birliklerini yeniden tek çatı altında toplayabilmek için büyük mücadeleler vermiş ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin ikinci kurucusu olmuştur. bk. Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996), 9.

Selçuklulara karşı üstünlük sağlayan Haçlılar böylece İznik'i ele geçirdiler.¹²¹ Elde ettikleri bu üstünlükten iyice cesaretlenen Haçlılar, Antakya'ya inmek üzere İznik'ten ayrılıp Eskişehir - Akşehir yolu üzerinden ilerlemeye devam ettiler. Eskişehir yakınlarında Dorileon adı verilen harabelerin yakınlarında Selçuklularla aralarında çıkan Dorileon Savaşı'nı da kazandılar.¹²² Bu savaşın sonucunda artık Selçukluların Haçlılara karşı gücü azalmış ve Haçlılar artık durdurulamaz hale gelmişti. Aynı zamanda asıl hedeflerinden biri olan Şam yolu da Anadolu üzerinden kendilerine açılmış hale geldi.¹²³

Haçlı Seferleri hız kesmeden ilerlemeye devam ederken Haçlı liderlerinden Kral I. Baudouin Urfa'ya yönelerek orayı ele geçirdi. Orada Urfa Haçlı Kontluğu'nu kurarak sınırlarını daha da genişletme imkânına sahip olan Haçlılar böylece stratejik açıdan önemli bölgelere de hâkim olmuşlardı.¹²⁴ Haçlılar daha sonra kendileri için son derece öneme sahip olan Antakya'ya yöneldiler.¹²⁵ Antakya sınırlarına ulaştıklarında sayıları otuz bin civarında idi.¹²⁶ Antakya'nın yöneticisi durumunda olan Emîr Yağısiyân etrafındaki komşu emîrliklerden yardım isteyip onlara karşı mücadele vermeye çalıştı.¹²⁷ Ancak Haçlılar bütün bu direnişlere rağmen Antakya'yı da ele geçirdiler. Müslümanlar Antakya şehrini de kaybedince Haçlılar karşısında oldukça güçsüz bir hale gelmişlerdi. Haçlılar ise gittikçe cesaretleri artmış ve ilerlemeye devam ederek Maarretünnu'mân'a ulaşmışlardı. Burada binlerce insanı katledip daha sonra

¹²¹ Güray Kırpık, *Doğu'nun ve Batı'nın Gözünden Haçlı Seferleri* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2009), 83-84; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri*, 49-51; Sırma, *Haçlı Seferleri*, 46-48; Ali Öngül, *Büyük Selçuklular* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016), 218.

¹²² Muhammed Süheyl Takkûş, *Târîhu Selâçiketu'r-Rûm fî Asya es-suğrâ* (Beyrût: Dâru'n-Nifâs, 1422/2002), 86; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 484; Anna Komnena, *Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996), 325-327; Ahmet Refik Altınay, *Haçlılar*, haz. Güray Kırpık (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007), 44; Sırma, *Haçlı Seferleri*, 52; Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, 104-105; Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, 90.

¹²³ Süheyl Takkûş, *Târîhu Selâçiketu'r-Rûm*, 87; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972), 76; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 485; Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, 106.

¹²⁴ Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 464; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri*, 145; Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, 108; Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, 91; Erer, *Türklerle Karşı Haçlı Seferleri*, 43.

¹²⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 133; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 39; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 467; Komnena, *Malazgirt'in Sonrası*, 333; Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, 108; Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, 92.

¹²⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 133.

¹²⁷ Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 467; Altınay, *Haçlılar*, 88; Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, 109; Öngül, *Büyük Selçuklular*, 221.

Beytü'l-Makdîs'e doğru harekete geçtiler.¹²⁸ Kudüs'ü ele geçirmeyi temel hedeflerinden biri haline getiren Haçlılar, sonunda bu amaçlarına da ulaşmışlar ve artık sıra Şam sahil şeridindeki Trablusşam, Cebele, Beyrût, Akkâ ve Sayda gibi şehirleri ele geçirmeye gelmişti.¹²⁹

B. Haçlıların İbn Ammâr'ın Kontrolü Altındaki Yerleri İşgal Etmesi

Papa II. Urban'ın teşvikiyle yola çıkan haçlı orduları ilk olarak Şâban 489/Ağustos 1096 tarihinde Anadolu'ya geçerek Müslümanlarla karşı karşıya geldiler. Avrupa'dan da sürekli takviye alan Haçlılar 3 Rebûlâhir 491/10 Mart 1098 tarihinde Urfa Haçlı Kontluğu'nu, 29 Cemâziyelâhir 491/3 Haziran 1098 tarihinde Antakya Haçlı Prinkepsliğini, 23 Şâban 492/15 Temmuz 1099 tarihinde ise Kudüs Haçlı Krallığı'nı kurmayı başardılar. Haçlıların sonraki hedefi ise Trablusşam'ı ele geçirmektir.¹³⁰

Haçlı liderlerinden Raymond de Saint Gilles,¹³¹ bu hedefe ulaşmak için komutası altındaki birliklerle beraber Maarretünnû'mân'a geldi ve şehri kuşatma altına aldı. Kuşatma uzun süre devam ettiği için şehir halkı Haçlılara teslim olmak zorunda kaldı. Müslümanların teslim olmalarına rağmen Raymond'un komutasındaki haçlı birlikleri şehirde buldukları her şeyi yağmaladılar ve binlerce insanı katlettiler.¹³² Bundan sonra Haçlıların yeni hedefi İbn Ammâr'ın kontrolü altındaki Hısnü'l-Ekrâd idi. İbn Ammâr, hâkimiyeti altında bulunan bu kaleye Haçlılar saldırdıklarında onlara karşı büyük bir mücadele içerisine girdi. Fakat

¹²⁸ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 136; Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 2: 340; Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, 53; Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, 110; Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, 92-93; Gülşen İstek, "Haçlıların Maarretünnû'mân'da İşledikleri Cürümler", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2019): 586.

¹²⁹ Ebû'l-Kâsım Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Makdisî, *Kitâbü'r-ravzateyn fi ahhâri'd-devleteyn en-nûriyye ve's-salâhiyye*, tah. İbrâhîm ez-Zeybek (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1997), 1: 101; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 107; Anonim, *Anonim Haçlı Tarihi* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2013), 41.

¹³⁰ Takkûş, *Târihu'l-hurûbi's-salîbiyye*, 122; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 464; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990), 89; Yazıcı, *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, 231; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 5.

¹³¹ Fransa'da yaşayan feodal bir aileye mensup olan Raymond Saint Gilles, Toulouse'de dünyaya gelmiştir. Trablus'ta bir haçlı kontluğu kurmak amacıyla büyük mücadeleler veren ve Haçlıların en yaşlı lideri konumunda olan kişidir. Aynı zamanda Haçlı liderlerinin en zengini sayılan Raymond, Trablus Haçlı Kontluğu'nu kurmadan vefat etmiştir. bk. Anonim, *Anonim Haçlı Tarihi*, 55; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 7-8.

¹³² İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 136; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 16.

haçlı birliklerinin sayısının fazla olması ve yoğun bir şekilde saldırımları sebebiyle kale düştü. Ardından Haçlılar kalede yaklaşık üç hafta boyunca kaldılar.¹³³

Haçlılar Hısnü'l-Ekrâd'da iken İbn Ammâr, elçilerini çeşitli hediyelerle birlikte Raymond'a göndererek onlara bu yürüyüşlerinde engel olmak istemediklerini, gerekirse antlaşma yapabileceklerini bildirdi. Ancak Haçlılar buna rağmen Trablusşam'a bağlı büyük şehirlerden biri olan ve İbn Ammâr'ın kontrolü altında bulunan Arkâ şehrini ele geçirmek için harekete geçtiler. Arkâ şehri önlerine kadar gelen haçlı birlikleri şehri kuşatma altına aldı.¹³⁴ Üç ay devam eden kuşatma esnasında Haçlılara Antakya ve Lazkiye'den Bizans ve Venedik gemileriyle yardım geldi. Arkâ kuşatması devam ederken Raymond ordusunun bir kısmını Lazkiye ile Trablusşam arasında bir liman şehri olan ve İbn Ammâr'ın kontrolü altında bulunan Tartûs'u işgal etmeleri için gönderdi.¹³⁵ Bunun üzerine haçlı birlikleri 22 Rebûlevvel 492/16 Şubat 1099 günü bu şehrin önüne gelerek karargâh kurdular. Sayıları az olduğu için kendilerini kalabalık göstermek amacıyla sayılarından çok fazla ateş yaktilar. Haçlıların bu taktiği işe yaradı ve Târtûs valisi bu ateşleri görünce haçlı birliklerinin kalabalık olduğunu zannederek geceleyin şehri terk etti. Ertesi gün Haçlılar kendilerine direnecek kimsenin olmadığını görünce kolaylıkla Tartûs şehrine girerek şehre hâkim oldular.¹³⁶

Haçlılar, Tartûs'u ele geçirmelerine rağmen Arkâ kuşatması hala devam ediyordu. Haçlı liderlerinin önde gelenlerinden Tancred,¹³⁷ Raymond'a Arkâ şehrini kuşatmaktan vazgeçmesini teklif etmişti. Ancak Raymond, İbn Ammâr'a

¹³³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 56; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 81; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 1: 208; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 50.

¹³⁴ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2: 40; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 81; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 1: 208; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 50; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*, çev. Ergin Ayan (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016), 297.

¹³⁵ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2: 43; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 1: 208.

¹³⁶ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2: 43; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 81; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 1: 208; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 51; Ebru Altan, "Suriye Selçuklu Meliklerinin Haçlılarla İlişkileri", *Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi* 4/12 (2014): 55.

¹³⁷ Arap kaynaklarında Tenkrî olarak zikredilen Tancred, Haçlı liderlerinden Bohemond'un yeğeni olup Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin kurucularındandır. Hırslı, maceraperest ve Arapça bilen bir Haçlı lideri olduğu zikredilmiştir. bk. İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 138; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri*, 36-38.

karşı küçük düşmemek, ordusunun güçsüz oluşunu hissettirmemek için Tancred'in bu teklifini reddetti.¹³⁸ Bu arada Abbâsî halifesi el-Müstazhir-Billâh'ın gönderdiği bir ordunun Arkâ şehrini Haçlıların elinden kurtarmak için Bağdat'tan yola çıktığı haberi gelmiş, haber haçlı birlikleri arasında yayılmıştı. Aslında söylentiden ibaret olan bu haber Raymond'u telaşlandırmış ve bu durum üzerine arkadaşları Godefroi de Boilloun ile Flandre Kontu Robert'i yardım için çağırmişti. Ancak daha fazla dayanma güçleri kalmayan Haçlılar 492/1099 yılında Mayıs ayının ortalarına doğru kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldılar.¹³⁹

Arkâ şehri kuşatmasından herhangi bir sonuç alamayan Haçlılar bu sefer Trablusşam'a doğru hareket ettiler. Onların geldiğini haber alan İbn Ammâr, şehrini muhafaza etmek için onlarla bazı hususlarda antlaşma yoluna gitti. Antlaşma gereğince elinde esir olarak tuttuğu Hristiyanları serbest bırakıp on beş bin Bizans altını ve on beş tane de at verdi. Ayrıca bütün orduya da yük hayvanları ve hayvan yemi gönderdi.¹⁴⁰

İbn Ammâr, Haçlılarla bu şekilde antlaşma yapıp onlara yardım etmesinden ötürü eleştirilmiş ancak bu antlaşmadan sonra Haçlıların Trablusşam'dan ayrılıp gitmeleri onun ne kadar ileri görüşlü olduğunu ortaya koymuştur.¹⁴¹

C. Raymond'un Trablusşam'a Saldırması

Haçlılar, 16 Şubat 1099 yılında Arkâ şehrini kuşatmaktan bir sonuç alamayınca Mayıs ayının ortalarına doğru Trablusşam'a yönelmişlerdi. Ancak İbn Ammâr, çeşitli hediyeler vermek suretiyle onları Trablusşam bölgesinden uzaklaştırabilmeyi başarmıştı. Haçlılar buradan Kudüs'e doğru hareket ederek orayı ele geçirmeyi ve Kudüs Haçlı Krallığı'nı kurmayı planlamışlardı. Raymond'un da aralarında bulunduğu haçlı liderleri Kudüs'ü ele geçirdiler. Fakat Kudüs'ün kimin olacağı hususunda aralarında anlaşmazlığa düştüler. Siyasî

¹³⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 1: 209; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 51.

¹³⁹ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2: 40; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 1: 209; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 69; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 51.

¹⁴⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 1: 212; Özaydın, "Ammâroğulları", 3/76; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 51.

¹⁴¹ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Özaydın, "Ammâroğulları", 3/76; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 51.

kurnazlığıyla hareket eden haçlı liderlerinden Godefroi, Kudüs'ü hâkimiyeti altına aldı. Bu duruma öfkelenen Raymond ise eşini alarak Kudüs'ten ayrıldı ve Lâzkiye'ye geldi. Eşini burada bırakan Raymond daha sonra İstanbul'a İmparator Aleksios'un yanına gitti.¹⁴² Bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra İmparator Aleksios, onu 5 Ağustos 1101 yılında Haçlılarla Sultan I. Kılıç Arslan arasında yapılan Merzifon Savaşı'nda haçlı birliklerine danışman olması için görevlendirdi.¹⁴³ Bu savaşta Haçlılar büyük bir hezimetle uğrayınca Raymond da kaçarak canını kurtardı ve İstanbul'a döndü. Trablusşam'da bir haçlı kontluğu kurmak arzusundan vazgeçmeyen Raymond tekrar harekete geçti. Onun asıl gayesi Suriye'nin kuzeyinden Filistin'e giden Âsırmak Vadisi'ne ve Trablusşam'ın da içinde bulunduğu Şam sahil yolu üzerine hâkim olabilmektir.¹⁴⁴ Bu güzergâhları ele geçirdiği takdirde hedefine ulaşmış olacaktı. Bu arzuyla İstanbul'dan hareket eden Raymond, Lazkiye'ye gelerek eşini ve kendisine tâbi olan birliklerini de alarak Tartûs'a doğru yürümeye başladı. Haçlılar daha önce bu şehri ele geçirmişlerdi. Ancak İbn Ammâr, Haçlıların gözden kaybolmasıyla birlikte bu şehri geri almıştı. Dolayısıyla Raymond bu şehri tekrar ele geçirmek için harekete geçti. Bu kez Ceneviz filosunun da yardım etmesiyle şehre kolayca girdi. Şehir halkı Raymond'un birliklerini ve Ceneviz filosunu görünce bu iki güce karşı koyamayacaklarını anlamışlardı. Neticede Raymond ve birlikleri İbn Ammâr'ın hâkimiyeti altında bulunan Tartûs şehrini tekrar ele geçirmiş oldu.¹⁴⁵

Raymond, Tartûs şehrini ele geçirince İbn Ammâr endişeye kapıldı. Çünkü Haçlıların bundan sonraki hedefleri, yolları üzerinde bulunan Trablusşam ve buraya bağlı diğer şehirlerdi. Dolayısıyla İbn Ammâr, Cenâhüddevle'nin Hıms'taki emîri Yağız'a ve Dımaşk Melîk'i Dukak'a elçiler göndererek yardıma gelmelerini istedi. Onlara, Raymond'un yanında sadece üç yüz kişinin bulunduğunu, dolayısıyla böylesine az sayıdaki haçlı birliklerine karşı hemen

---

¹⁴² Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 215; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2: 40; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 474-476; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 55.

¹⁴³ Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, 36.

¹⁴⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47.

¹⁴⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 58.

harekete geçmenin tam zamanı olduğunu bildirdi.¹⁴⁶ Onlar da İbn Ammâr'ın bu yardım talebini olumlu karşılayarak harekete geçtiler. Emîr Yağız ordusuyla birlikte Raymond'un üzerine yürürken, Melik Dukak ise iki bin kişilik bir orduyu onun yardımına gönderdi. İbn Ammâr da birliklerini toplayınca Trablusşam önünde Raymond'a karşı savaşmak üzere kalabalık bir Müslüman ordusu meydana geldi.¹⁴⁷

Haçlıların başında bulunan Raymond, üç yüz kişilik ordusundan yüz kişilik birliği Dimaşk Emîri Dukak üzerine, yüz kişilik birliği İbn Ammâr'ın üzerine, elli kişilik bir grubu ise Hıms emîri Yağız'ın üzerine gönderdi. Geriye kalan elli kişiyi ise kendisi için muhafız birliği olarak ayırdı.¹⁴⁸ İlk taarruza geçen kanat Hıms birlikleri oldu. Fakat sayıca az olan Haçlılara karşı ilk taarruzda başarılı olamayınca endişeye ve paniğe kapıldılar. Onların bu şekilde paniğe kapılmaları, Dimaşk ordusunun da paniğe kapılmasına sebep oldu. Haçlılar karşısında paniğe kapılan Hıms ve Dimaşk orduları yenilgiye uğradılar. Yenilgi üzerine bu orduların kaçtığını gören Raymond, ordusuyla topyekûn İbn Ammâr'ın ordusu üzerine yürüdü. Onlar da haçlı ordusunun bu saldırısı karşısında korkup kaçmaya başladılar. Haçlılar, kaçan Müslümanların peşine atlarıyla hücum ederek yedi bin kişiyi öldürdüler.¹⁴⁹

Müslümanlar, Haçlıların sayıca az olan ordusu karşısında yenik duruma düşmüşlerdi. Haçlı kumandanı Raymond, Müslümanlar karşısında kazandığı bu zafer sayesinde saygınlığını artırmış oldu. Müslümanlar ise Raymond'a karşı taarruz girişiminde bulunma güçlerini kaybettiler. Bu durumdan istifade eden Raymond, Trablusşam'a girmeyi planladı. Ancak İbn Ammâr, el-Mîna yarımadası üzerinde büyük ve muhkem bir şekilde inşa edilen kale ve surlara sahip olduğundan Raymond'un ordusu bu kale ve surları ele geçirip Trablusşam'a

¹⁴⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 140; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 55; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, tah. Necîb Mustafa Fevvâz (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2004), 28: 262; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 58; Altan, "Suriye Selçuklu Meliklerinin Haçlılarla İlişkileri", 55.

¹⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 55; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 96; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Sipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 58; Altan, "Suriye Selçuklu Meliklerinin Haçlılarla İlişkileri", 56.

¹⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 55; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 96; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 58.

¹⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 55; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 96; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 47; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 58.

hücum edebilecek güçte değillerdi.¹⁵⁰ Fakat Raymond Trablusşam'ın önünde karargâh kurarak orayı muhasara etmeye başladı. Kuşatma devam ederken bölgenin yakınlarında yaşayan Hristiyan halk da Haçlıların safına katılarak onlara destek verdiler. Kale surlarının dışındaki Haçlıların sayısı artınca Trablusşam'da yaşayan gayrimüslimler de Haçlılara destek vererek Müslümanlara saldırmaya başladılar. Gayrimüslim halkın bu isyan hareketi bastırıldıktan sonra İbn Ammâr ve ordusu Haçlılara karşı tekrar büyük bir mücadele vermeye başladı. Yapılan savaşın sonucunda Haçlılardan üç yüz kişi öldürüldü. Raymond, İbn Ammâr karşısında bu kez ağır bir yenilgiye uğrayınca antlaşma yapmak suretiyle muhasarayı kaldırmak zorunda kaldı. Antlaşma gereği Trablusşamlılara yüklü miktarda para ve çok sayıda at vererek oradan ayrılan Raymond, sonraki seferlerinin planını ve hazırlığını yapmak üzere Tartûs'a döndü.¹⁵¹

Trablusşam'ı ele geçirip orada bir haçlı kontluğu kurma arzusundan vazgeçmeyen Raymond, Tartûs'ta belli bir süre kaldıktan sonra 497/1103 yılında Bukayye Vadisi'ni işgal etmek için yola çıktı. Çünkü onun Trablusşam'a daha kolay bir şekilde hâkim olabilmesi için bu vadinin ele geçirilmesi gerekliydi. Bu nedenle buraya baskın yapan Raymond yaptığı bu girişim sonucunda başarısız oldu. Ancak ümitsizliğe düşmeden bu kez Hıms emîri Cenâhüddevle'nin elinde bulunan Kal'atü'l-Hısn'ı kuşatmaya başladı. Buradan da herhangi bir netice elde edemeyen Raymond tekrar Târtûs'a döndü.¹⁵²

495/1101 yılında Trablusşam'ı kuşatmaya çalışan Raymond'un bu girişimleri İbn Ammâr'ın verdiği büyük mücadeleler neticesinde başarısızlıkla sonuçlanmıştı. 497/1103-498/1104 yıllarında Bukayye Vadisi'ni ve Kal'atü'l-Hısn'ı kuşatma girişiminde de başarısız olan Raymond, Tartûs'a dönünce kırk gemiden oluşan Ceneviz donanmasının Lazkiye'ye geldiğini haber aldı.¹⁵³ Askerlerden, tüccarlardan ve Hristiyan hacılardan oluşan bu donanma Lazkiye'ye gelince onlardan Trablusşam'ı kuşatma hususunda kendisine yardım etmelerini istedi. Yardım talebine olumlu cevap vermeleri halinde ise kendilerine yüklü

¹⁵⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 48.

¹⁵¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 55; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 48.

¹⁵² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 55; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 48; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 58.

¹⁵³ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 49.

miktarda para vereceğini söyledi.¹⁵⁴ Raymond'un bu teklifini kabul eden Ceneviz donanması Raymond ile beraber Trablusşam'a hücum ettiler. Ancak birkaç gün süren çatışma sonucunda İbn Ammâr'ın ordusu karşısında Ceneviz donanması da başarı elde edemeyince geri çekilmek zorunda kaldı.¹⁵⁵

Trablusşam kuşatmasında başarısız olan Ceneviz donanması Cübeyl şehri limanına demir attı. Bu şehir de İbn Ammâr'ın kontrolü altında bulunuyordu. Burayı kuşatma altına alan Haçlıların şiddetli saldırıları sebebiyle Cübeyl halkı şehri barış yoluyla teslim etmek zorunda kaldı. Fakat Haçlılar şehir halkına garanti vermelerine rağmen halkın mallarını gasp ettiler ve ellerindeki değerli eşyaları türlü türlü işkenceler yaparak aldılar.¹⁵⁶

D. Trablusşam'ın Sürekli Kuşatma Altına Alınması

Raymond, Ceneviz donanmasının kendisine yardım etmesine rağmen Trablusşam'ı zapt etmede başarısız olmuştu. Ancak o, başarısızlıkla sonuçlanan ilk iki muhasaraya rağmen hedefine ulaşmakta kararlıydı. Bu amacına ulaşabilmek için tekrar harekete geçti ve 496/1103 yılının Aralık ayında Trablusşam'ın yakınlarında karargâh kurdu. Şehre beş kilometre uzaklıktaki hâkim bir noktada karargâhını kuran Raymond, burada büyük bir kule inşa etmeye başladı. Daha önce Lâzkiye'yi işgal etmeleri hususunda yardımda bulunduğu Bizanslılar da onun bu yardımına karşılık kendisine kule inşaatını tamamlayabilmesi için destekle bulundular. Kıbrıs'ta bulunan Bizanslılar inşaat malzemeleri ve inşaat işçileri göndererek Raymond'un Trablusşam kuşatması için yaptırdığı kulenin hızlıca tamamlanmasını sağladı. 497/1104 yılının ilk aylarında tamamlanan ve kısa bir sürede inşa edilen kule Raymond'un karargâhı haline geldi. Haçlılar buraya "Hacılar Tepesi" adını verdi. Raymond inşa ettirdiği bu

¹⁵⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 143.

¹⁵⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 143; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 72; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 49.

¹⁵⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 143; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 72; Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *Halifeler ve Fetihler*, çev. Şaban Öz (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2004), 64; Azîmî, *Târihu'l-Azîmî*, 41; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 49.

kule sayesinde artık Trablusşam'ı kesintisiz bir biçimde kuşatma altına almış oldu.¹⁵⁷

E. İbn Ammâr'ın Kuleye Baskın Yapması ve Raymond'un

Öldürülmesi

Raymond tarafından inşa ettirilen ve Hacılar Tepesi adı verilen kuleyle birlikte Trablusşam'a kara cihetinden giriş çıkışlar kapanmıştı. Şehir adeta abluka altına alınmıştı. Fakat Raymond, şehri karadan kuşatmasına rağmen deniz kuvvetleri açısından İbn Ammâr kadar şanslı değildi. Çünkü İbn Ammâr büyük serveti sayesinde çok güçlü bir ticaret filosuna sahipti. Aynı zamanda Trablusşam'ın güneyinde bulunan Mısır limanlarını kullanarak şehrin her türlü ihtiyacını temin edebiliyordu.¹⁵⁸ Raymond'un komutası altında ise sürekli bir deniz donanması bulunmamaktaydı. Fakat inşa edilen bu kule yine de İbn Ammâr'ın bağımsızlığına gölge düşürüyordu. Dolayısıyla İbn Ammâr, buradan almış olduğu yardımlar sayesinde Raymond'un kulesine baskın düzenledi. Yaptığı bu baskın sonucunda kulenin içindeki Haçlıları kılıçtan geçiren İbn Ammâr, yüklü miktarda silah ve para ele geçirdi. Büyük bir ganimet elde eden İbn Ammâr daha sonra kulenin hemen yakınında Raymond'un da içerisinde bulunduğu karargâhı ateşe verdi. Karargâh yandığı sırada Raymond'un üzerine yanan bir çatı parçası düşünce Haçlı kumandanı da alev almış, bunun üzerine Raymond'un vücudunda yanıklar meydana gelmiştir. Aldığı yaralar sebebiyle yaklaşık altı ay boyunca iyileşemeyen Raymond, gün geçtikçe kötüleşmiş ve ölüm derecesine gelmiştir. Fakat o ölmeden önce İbn Ammâr ile bir ateşkes antlaşması yapmıştır. Yapılan bu antlaşmaya göre Trablusşam'ın dışında kalan yerler Raymond'a ait olacaktı. Ancak şehrin ihtiyaçlarının karşılandığı tedarik yolları kesilmeyecekti. Ayrıca şehre dışarıdan gelenlere ve şehrin dışına çıkanlara Raymond hiçbir şekilde müdahale etmeyecekti. Antlaşmadan kısa bir süre sonra Raymond, Trablusşam'da haçlı kontluğu kurma arzusunu gerçekleştiremeden 11 Cemâziyelâhir 498/28

---

¹⁵⁷ Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 107; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 49.

¹⁵⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 49.

Şubat 1105 tarihinde kendisinin inşa ettirdiği ve Hacılar Tepesi adını verdiği kulede ölmüştür.¹⁵⁹

İbn Ammâr, Raymond'un kulesine baskın yapma konusunda zamanında ve doğru bir karar almış, aldığı bu kararı ise tereddüt etmeden uygulamıştır. O, bu girişimiyle siyasî ve askerî bir başarı elde etmiş aynı zamanda mücadeleci kişiliğini tekrar ortaya koymuştur. Bu siyasî ve askerî başarısının sonucunda ise bağımsızlığına gölge düşüren ve Trablusşam'da hâkimiyet kurmak isteyen Raymond'un ölümüne sebep olmuş, böylece bir müddet daha Haçlıları bertaraf etmeyi başarmıştır. Dolayısıyla Trablusşam'ı ele geçirmek ve kendisine bir hâkimiyet alanı temin etmek uğruna mücadele eden ve bu amacından vazgeçmeyen Raymond'un hayalleri İbn Ammâr'ın bu girişimi ile suya düşmüştür. Aynı şekilde onun hem Haçlılar hem de Bizanslılar karşısında saygınlığı azalırken İbn Ammâr'ın Müslüman dünyasındaki saygınlığı ise artmıştır.

F. Raymond Sonrası Trablusşam'ın Kuşatılması

İbn Ammâr ve ordusu 497/1103 yılında Trablusşam'ı tekrar kuşatmak amacıyla harekete geçen Haçlıları kılıçtan geçirmek ve Raymond'un ölümüne sebep olmak suretiyle onları bölgesinden uzaklaştırmıştı. Bu nedenle Raymond, Trablusşam'da bir haçlı kontluğu kurma hedefine ulaşmadan ölmüştü. Ancak Raymond'un halefleri onun kontluk kurma arzusunu kendileri gerçekleştirmek istediler. Dolayısıyla Haçlılar kendi aralarında liderlik için ihtilafa düşmüşlerdi. Uzun süren iç çekişmeler neticesinde Raymond'un yeğeni olarak bilinen ve aynı zamanda Cerdagne Kontluğu'nun kurucusu olan Guillaume Jourdain onun yerine halef olarak seçildi. Raymond'un yerine geçen Guillaume Jourdain onun siyaset anlayışını sürdürdü ve Trablus Haçlı Kontluğu'nu kurmak için harekete geçti.¹⁶⁰

Guillaume Jourdain, selefi Raymond gibi Trablusşam'ı tekrar kuşatma altına almaya başladı. Üstelik bu amacında başarıya ulaşabilmek için Bizanslılarla olan ittifakını güçlendirdi. Kurduğu bu güçlü ittifak sonucunda Bizanslılar ona

¹⁵⁹ Mateos, *Urfa'lı Mateos Vekayi-Nâmesi*, 228; Azîmî, *Târîhu'l-Azîmî*, 41; Maalouf, *Arapların Göziyle Haçlı Seferleri*, 108; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 49.

¹⁶⁰ Azîmî, *Târîhu'l-Azîmî*, 28; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 50; Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, 43; Öngül, *Büyük Selçuklular*, 283.

Kıbrıs üzerinden ihtiyaç duyduğu teçhizat ve gıda maddelerini gönderdiler. Ayrıca şehri kuşatması sırasında da askerî anlamda büyük destek verdiler. Bu şekilde Haçlılar, ihtiyaç duydukları tüm maddeleri kolayca elde etme imkânına kavuştular. Bunun bir neticesi olarak bu kez de İbn Ammâr'ın stratejik ve askerî açıdan işi zorlaşmıştı. Çünkü Trablusşam halkı için lazım olan her türlü askerî malzemeler ve gıda maddeleri artık karayoluyla gelemiyordu. Fâtımî limanlarından ve Tancred'in bölgelerinden deniz yoluyla her ne kadar kuşatmayı yarıp şehre gıda maddeleri getirselers de şehrin nüfusu oldukça fazla olduğundan dolayı halkın ihtiyaçları tam olarak karşılanamıyordu. Bu nedenle Trablusşam halkı ciddi bir açlık sıkıntısına düşmüştü. Şehirde gıda fiyatları inanılmaz derecede artış gösterdiği için halk yiyecek ihtiyacını karşılayamaz hale geldi. Öyle ki yarım kilo hurmanın değerinin bir altına yükseldiği kaydedilmiştir. Şehirde durum böyle olunca bazı şehir sakinleri yol bulup başka yerlere göçmeyi tercih ettiler. İbn Ammâr ise surlar içerisinde bulunan ve özel vergilerle ödemiş olduğu yiyecek maddelerini askerlere ve hastalara dağıtarak şehirdeki bu açlık sefaletini bir nebze gidermeye çalışıyordu.¹⁶¹

Trablusşam'da gıda ve diğer ihtiyaç maddeleri yönünden durum gittikçe kötüleşince bazı ileri gelenler, Haçlıların yanına giderek onların ordugâhlarına katıldılar. Haçlıların arasına katılanlardan iki kişi İbn Ammâr'a ve Trablusşam halkına ihanet ederek şehre hâlâ gıda maddelerinin sokulduğu gizli yol ve patikaları onlara bildirdiler. İbn Ammâr yapılan bu ihaneti duyunca onları Guillaume Jourdain'den yüklü miktarda para ve mal karşılığında kendisine teslim etmesini istedi. Guillaume Jourdain onları teslim etmeyi reddetti. Ajanlık yapan bu iki hain daha sonra Hristiyanların ordugâhında ölü olarak bulundular.¹⁶²

G. İbn Ammâr'ın Komşu Devlet ve Emîrliklerden Yardım İstemesi

Haçlılar, Guillaume Jourdain komutasında Trablusşam kuşatmasını iyice şiddetlendirince İbn Ammâr oldukça zor duruma düşmüştü. Şehir halkının da açlık ve sefalete dayanma gücü artık kalmamıştı. İçinde bulundukları bu kötü

¹⁶¹ Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 492; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 109; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51.

¹⁶² Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 492; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 109; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51.

durumdan kurtulabilmek için İbn Ammâr'ın etrafındaki komşularından yardım istemekten başka bir çaresi yoktu. Ancak o, yardım için kime gideceğini bilmiyordu. Çünkü Haçlı Seferlerinin başlamasından bu yana İslâm dünyası da karışıklık içerisindeydi. Abbâsîler, Fâtımîler ve Endülüs Emevîleri olmak üzere üçe bölünmüşlerdi. Özellikle Abbâsîler ile Fâtımîler kendi aralarında bir çekişme içerisinde oldukları için Haçlılara karşı mücadele etme hususunda birlik oluşturamadılar.¹⁶³ İslâm devletleri bu şekilde ayrışma içerisinde olup Haçlılara karşı etkili bir mücadele vermedikleri için İbn Ammâr da kimden yardım isteyeceği hususunda tereddüte düştü. Aslında kendisine en yakın devlet Fâtımîler idi. Ancak İbn Ammâr'ın başında bulunduğu Ammâroğulları Emîrliği Fâtımîlerden ayrılarak bağımsızlığını kurmuştu. Dolayısıyla onlara başvurduğunda kendilerine tâbi olmalarını isteyeceklerdi. Bu nedenle İbn Ammâr onlara yardım için çağrıda bulunmayı uygun bulmadı.¹⁶⁴ Diğer taraftan Dukâk b. Tutuş'un ölümünden sonra Dimaşk yönetimini devralan Hıms emîri Atabeg Tuğtekin de kendisine yakın konumdaydı. Üstelik onunla müttefik olması gerekirken aralarında çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle ondan da yardım istemeyi uygun bulmadı. Atabeg Tuğtekin de İbn Ammâr gibi Guillaume Jourdain'le şiddetli bir şekilde mücadele içerisindeydi. Bu yüzden uzaktaki komşularından yardım istemek onun için daha uygun gözüküyordu.¹⁶⁵

1. İbn Ammâr'ın Mardin Artuklu Emîrinden Yardım İstemesi

Haçlılar karşısında zor duruma düşen İbn Ammâr, 498/1104¹⁶⁶ yılında Mardin Artuklu emîri Sökmen'den yardım istemek mecburiyetinde kaldı. Onan yardım isteğinde bulunduğu sıralarda Atabeg Tuğtekin, Dimaşk'ta ağır bir hastalığa yakalanmıştı. Bu hastalık sebebiyle kendisine bir şey olursa geride kalan yakınlarının, askerlerinin ve yönetimi altındaki halkının tehlikeye düşmesinden endişe ediyordu.¹⁶⁷ Emîr Sökmen ile Musul emîri Çökürmüş ise Haçlılara karşı

¹⁶³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 72-73; İbâdî, *ed-Devletü'l-islâmiyye*, 253.

¹⁶⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51-52.

¹⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 74; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 52.

¹⁶⁶ Bazı kaynaklarda İbn Ammâr'ın emîr Sökmen'den yardım isteme talebinin 496/1102 yılında olduğu kaydedilmiştir. bk. Azîmî, *Târihu'l-Azîmî*, 27.

¹⁶⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 146; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 82; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 52.

mücadele etmek ve Müslümanlara yardım etmek için aralarında anlaşmışlardı.¹⁶⁸ Onların bu şekilde antlaşma yaptıklarını duyan Atabeg Tuğtegin, Emîr Sökmen'i Dimaşk'a davet etmeyi ve buranın yönetimini ona devretmeyi düşündü. Böylece hem ailesinin hem de tebaasının güvenliğini tehlikeye atmamayı planlamıştı. Atabeg Tuğtegin, Emîr Sökmen'i Dimaşk'a davet ettiğinde İbn Ammâr'ın yardım talep ettiği mektup da kendisine ulaşmıştı. Emîr Sökmen'e ulaşan mektupta, Haçlıların Trablusşam'ı kuşattıkları, halkın ciddi şekilde açlık ve sefalet içerisinde olduğu, bu nedenle kendisinin bu mektuba karşılık vermesi ve yardıma gelmesi istenmekteydi. Yardıma gelmesi halinde İbn Ammâr, ona çok miktarda para vereceğini de bildirmişti. Mektubu okuyan Emîr Sökmen, İbn Ammâr'a verdiği yardım sözünü yerine getirmek için hızlı bir şekilde hazırlık yaparak yola koyuldu ve yönünü Dimaşk'a çevirdi. Hızlı bir şekilde ilerleyip Fırat Nehri'ni geçerek Karyeteyn¹⁶⁹ adı verilen yere geldi. Emîr Sökmen, İbn Ammâr'a yardım için hızlı ilerlerken hasta yatağında yatan Atabeg Tuğtegin onun bu hareketini haber aldı. Kendisine danışmadan ve haber vermeden böyle bir işe girişen Emîr Sökmen'e, Atabeg Tuğtegin'in yanında bulunan adamları sert bir şekilde çıkıştılar. Emîr Sökmen'i Dimaşk'ın yönetimi için çağıran Atabeg Tuğtekin'e ise onu davet etmekte yanlış yaptığını dile getirdiler. Atabeg Tuğtegin ise ona yapmış olduğu bu tekliften ötürü pişman oldu. Emîr Sökmen Dimaşk'a geldiği vakit kendisine nasıl davranacaklarını tartışırken, Karyateyn'den onunla ilgili haber gelmişti. Gelen bu haberde Emîr Sökmen'in Karyateyn'e vardığında orada bir ordugâh kurduğu, fakat daha sonra ağır bir hastalığa tutularak Safer 498/Kasım 1104 tarihinde öldüğü bildiriliyordu. Onun ölüm haberi Atabeg Tuğtekin'i sevindirirken diğer taraftan Trablusşam'ı Haçlılara karşı müdafaa etmek için yardım bekleyen İbn Ammâr'ı üzmüştü. Çünkü İbn Ammâr, onu Haçlılara karşı mücadele etmek için yardıma çağırmış, fakat yoldayken ölmesi nedeniyle kendisine gelecek olan yardım gerçekleşmemişti.¹⁷⁰

¹⁶⁸ İbnü'l-Kalânisî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 146; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 72; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 52.

¹⁶⁹ Dimaşk ile Hims arasında bir yer olan Karyateyn, Dimaşk'a iki km. mesafede ve Culaycul adı verilen yerin üst tarafında bulunmaktadır. bk. Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-büldân*, 2: 109.

¹⁷⁰ İbnü'l-Kalânisî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 146; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 82-84; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 109; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 52; Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, 94.

2. İbn Ammâr'ın Halep Emîrinden Yardım İstemesi

Sökmen'den ümitle beklediği yardımın gelmemesi üzerine İbn Ammâr iyice zor duruma düşünce bu sefer Halep emîri Fahrülmülk Rıdvan'a, kendisine yardım etmesi için haber gönderdi. İbn Ammâr'ın talebine olumlu cevap veren Fahrülmülk Rıdvan büyük bir ordu hazırlamayı ve Trablusşam'a doğru hareket etmeyi planladı. Daha sonra çok sayıda asker toplayan Fahrülmülk Rıdvan, Trablusşam'a hareket edeceği esnada Artâh Kalesi'nde bulunan Ermenilerin, Haçlı birliklerinden şiddetli bir şekilde zulüm ve işkence görmeleri nedeniyle kaleyi kendisine teslim etmek istediklerini haber aldı. Halep'in güvenliği açısından son derece önemli bir yer olan bu kalenin ele geçirilmesinin güzel bir fırsat olduğunu düşünen Fahrülmülk Rıdvan, hızlıca hareket ederek kaleyi Ermenilerden teslim aldı. Diğer taraftan bu kalenin Müslümanların eline geçtiğini haber alan Antakya Haçlı Prinkepsi Tancred, kaleyi geri almak için çok sayıda asker toplayarak harekete geçti. Bunun üzerine Fahrülmülk Rıdvan, İbn Ammâr'a yardım için hazırladığı ordusuyla Tancred'e karşı koymak mecburiyetinde kaldı. Kaleyi kuşatan Haçlılarla Fahrülmülk Rıdvan'ın ordusu arasında şiddetli bir savaş meydana gelince Haçlılar karşısında Müslümanlar mağlup oldu. Fahrülmülk Rıdvan'ın bu şekilde Haçlılarla savaşa tutuşması nedeniyle İbn Ammâr, ümitle beklediği ikinci bir yardımdan da sonuç alamamış ve hayal kırıklığına uğramıştır.¹⁷¹

3. İbn Ammâr'ın Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'a Yardım İçin Mektup Göndermesi

İbn Ammâr, Haçlılara karşı mücadele etmek için etrafındaki komşularından ve mahalli emîrliklerden yardım istemeye devam ediyordu. İsteddiği yardımlar kendisine ulaşmadığı halde mücadelesinde kararlı olan İbn Ammâr, ümidini kesmeden ilgili yerlere haberler ve mektuplar göndererek yardım için çağrıda bulunuyordu. Emîr Sökmen'den ve Fahrülmülk Rıdvan'dan gerekli yardımı alamayınca Bağdat'ta bulunan Selçuklu sultanı Muhammed Tapar'a

---

¹⁷¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 148; Altan, "Suriye Selçuklu Meliklerinin Haçlılarla İlişkileri", 57.

mektup gönderdi. Ona göndermiş olduğu mektupta Haçlıların Trablusşam bölgesindeki kale ve şehirlere saldırdıklarını ve buralardaki insanlara zulüm ve işkenceler yaparak Müslümanları katlettiklerini dile getirdi. Bunları dile getirmekle beraber Muhammed Tapar'dan acilen kendilerine yardım yapmasını ve Haçlılara karşı koymak için ordular göndermesini talep etti. Bu mektuba olumlu yanıt veren Muhammed Tapar, çok sayıda Türk askerinden oluşan büyük bir ordu hazırladı. Ordunun başına ise en önemli emîrlerinden birisi olan Çavlı Sakavu'yu görevlendirdi. İbn Ammâr'a yardım için hazırladığı bu büyük ordunun yanı sıra Bağdat'ta bulunan emîri Seyfûddeve Sadaka b. Mazyâd ile Musul emîri Çökürmüş'e de mektuplar göndererek Trablusşam'a gitmelerini ve İbn Ammâr'la birlikte Haçlılara karşı mücadele etmelerini istedi. Üstelik bunun karşılığı olarak Rahbe ve Fırat üzerindeki bütün arazileri onlara vereceğini vaat etti.¹⁷²

Seyfûddeve Sadaka b. Mazyâd ile Emîr Çökürmüş, Muhammed Tapar'ın kendilerine büyük vaatlerde bulunmasına rağmen İbn Ammâr için yardım teklifini kabul etmediler. Her ikisi de bu görevin kendileri için ağır geldiğini ve İbn Ammâr'a yardım etmek için yeterli güce sahip olmadıklarını dile getirerek reddettiler. Öteki taraftan Çavlı Sakavu, Muhammed Tapar'ın kendisine verdiği vazifeyi yerine getirmek üzere yola çıkmış ancak İbn Ammâr'la birlikte Haçlılara karşı koymak yerine Musul'a gitmiş ve orayı işgal etmişti. Bu nedenle Muhammed Tapar'ın İbn Ammâr'a yardım için gönderdiği emîrler, vazifelerini tam manasıyla üstlenemediklerinden dolayı gerekli yardımı sağlayamamışlardır. Böylece İbn Ammâr Haçlılara karşı mücadelesinde daha önceleri olduğu gibi yine yalnız bırakılmıştır.¹⁷³

4. İbn Ammâr'ın Yardım Talep Etmek İçin Bağdat'a Gitmesi

İbn Ammâr, yönetimi altındaki bölgeleri işgal etmeye çalışan Haçlılara karşı koyabilmek için mahalli emîrlikleri haberdar ederek onlardan sürekli yardım çağrısında bulunuyor ayrıca Büyük Selçuklu Sultan'ı Muhammed Tapar'a da üst

---

¹⁷² İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 161; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 109; Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, 94; Öngül, *Büyük Selçuklular*, 283.

¹⁷³ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 161; İbnü'l-Esrî, *el-Kâmil fî 't-târih*, 9: 120; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2: 347.

üste mektuplar gönderiyordu.¹⁷⁴ Diğer taraftan Haçlılar Trablusşam'ı ve etrafındaki yerlerin tamamını ele geçirmekte kararlıydılar. Haçlı kuşatmalarının uzun sürmesi ve Trablusşam'a gizli yollardan gelebilecek yardımların artık gelememesi sebebiyle İbn Ammâr'ın Haçlılara karşı dayanma gücü gittikçe zayıflıyordu. Fakat İbn Ammâr siyasî dehası ve sahip olduğu zenginliği sayesinde tüm kötü şartlara rağmen yaklaşık dört yıl daha Haçlıların Trablusşam'ı ele geçirmelerine mani olmayı başardı.¹⁷⁵

Trablusşam'ın yoğun kuşatma altında olduğu bu dönemler içerisinde, daha önce araları bir sebepten dolayı bozulmuş olan Atabeg Tuğtekin ile İbn Ammâr arasındaki ilişkiler düzelmişti. Atabeg Tuğtekin, 498/1105 yılında Haçlılardan Rafeniyye'yi geri aldığı anda onları başka yerlere yönlendirme taktiğini kullanmıştı. Aynı taktiği bu kez Trablusşam'ı kuşatan Haçlı birliklerine uygulayan Atabeg Tuğtekin, onların ilgisini başka yerlere çekebilmeyi yine başarmıştı. Dolayısıyla bu durum İbn Ammâr'ın işine yaramış biraz da olsa onu rahatlatmıştı.¹⁷⁶ Ancak Haçlıların Trablusşam'ı kuşatmalarının tekrar şiddetlenmeye başlaması ve İbn Ammâr'ın haber gönderdiği yerlerden yardım alamaması nedeniyle bizzat kendisi Bağdat'ta bulunan Sultan Muhammed Tapar'a ve Abbâsî halifesi el-Müstazhîr-Billâh'a gitmeye karar verdi.¹⁷⁷

İbn Ammâr, Bağdat'a gitmeden önce Dimaşk emîrlerinden Abâk b. Abdürrezzâk'ı Trablusşam'ın durumunu görüşmek ve Haçlıların kuşatmalarıyla ilgili istişarelerde bulunmak için yanına çağırmıştı. Atabeg Tuğtekin ile İbn Ammâr arasındaki ilişkilerin düzeldiğini haber alan Emîr Abdürrezzâk, İbn Ammâr'ın bu çağrısına olumlu cevap verip daha sonra Atabeg Tuğtekin'den de izin alarak Trablusşam'a gitmek için yola koyuldu. Fakat o, Trablusşam'a varmadan önce İbn Ammâr oradan ayrılmış ve Bağdat'a gitmek için yola çıkmıştı.¹⁷⁸ 500/1107-501/1108 yıllarında Kıbrıs'tan, Antakya'dan ve Venedik

¹⁷⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 151; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 120.

¹⁷⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 160; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 120; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 77.

¹⁷⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 160; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 120; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 77.

¹⁷⁷ Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 110; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009), 231.

¹⁷⁸ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 151; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 67; Özaydın, "Ammâroğulları", 3/76.

Adalarından Trablusşam'a bol miktarda gıda ve ihtiyaç maddeleri olarak yardımlar gelmişti. Bu yardımlar sayesinde onların Haçlılara karşı mücadele azimleri daha da artmış ve boyun eğmek yerine onlara karşı koymayı sürdürmek istemişlerdi. Fakat Haçlıların kuşatması şiddetlenince Trablusşam halkının erzağı azalmış ve ciddi bir şekilde yiyecek sıkıntısı içine düşmüşlerdir. Düşmanları karşısında herhangi bir yerden askerî destek de alamayan İbn Ammâr'ın ve yönetimi altındaki halkının Haçlı muhasarası karşısında dayanma gücü azalmış bu nedenle başkalarından yardım istemekten başka bir alternatif kalmamıştı. Dolayısıyla İbn Ammâr, bizzat kendisinin Bağdat'a gidip bir an önce Muhammed Tapar'dan yardım istemenin hem kendisi için hem de o bölgede yaşayan bütün Müslümanlar için faydalı olacağını düşünerek vakit kaybetmeden Trablusşam'dan ayrıldı.¹⁷⁹

İbn Ammâr, Bağdat'a yardım istemeye giderken amcasının oğlu Zü'l-Menâkıb b. Ammâr'ı, Trablusşam'ı idare etmesi için vekâleten görevlendirmişti. Ayrıca şehri karadan ve denizden gelebilecek saldırılara karşı koruması için yanına çok sayıda asker bırakmış, bu askerlerin ise altı aylık maaşlarını peşin vermişti. Şehrin idaresini düzenleyip güvenliğini sağlayan İbn Ammâr, daha sonra piyadelerden ve atlılardan oluşan beş yüz kadar askerle birlikte Trablusşam'dan ayrıldı. Kendisiyle görüşmesi için yanına çağırdığı Emîr Abdürrezzâk ise onun Trablusşam'dan ayrıldığı haberini alınca arkasından hareket ederek gidip ona yetişti. Emîr Abdürrezzâk kendisinin rehberliğinde önce Dımaşk'a oradan da Bağdat'a gitmeyi İbn Ammâr'a teklif etti. Dımaşk emîri Atabeg Tuğtekin ile araları düzeldiği için bu teklifi kabul eden İbn Ammâr, hassa birliğiyle Dımaşk'a doğru hareket etti. Dımaşk yakınlarına gelince Atabeg Tuğtekin ile Dımaşk askerleri tarafından büyük bir törenle karşılandıktan sonra şehir dışında konakladı. Atabeg Tuğtekin ise onun şehre girmesini ve orada ağırlanmasını istedi. İbn Ammâr bu tekliften hoşnut oldu fakat şehre girmek istemedi. Daha sonra Atabeg Tuğtekin özel bir sofraya hazırlatıp onu şehre davet etti. Yemek davetine icabet eden

---

¹⁷⁹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 151; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 120; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 67.

İbn Ammâr'ı en güzel şekilde ağırlayan Atabeg Tuğtegin daha sonra kendi hamamını onun istifadesine sundu.¹⁸⁰

İbn Ammâr, Dımaşk yakınlarında konakladığı sıralarda yerine vekâleten bıraktığı amcasının oğlu Zü'l-Menâkıb'ın isyan ederek Fâtımîlere bağlılığını ilan ettiği haberini aldı. Haçlı saldırıları karşısında gittikçe dayanma gücü azalan Trablusşam halkı, kendilerine yardım edebilecek tek devletin Fâtımîler olduğunu ileri sürerek, Mısır'daki Fâtımî veziri el-Efdal'den, şehri teslim alabilecek bir vali göndermesini istediler. Vezir el-Efdal ise Trablusşam'ın yönetimini ele geçirmesi için Şerefüddeve'yi görevlendirdi. Şerefüddeve, 501/1108 yılının yaz aylarında Trablusşam halkının yiyecek ihtiyacını karşılamak için gemiler dolusu buğdayla birlikte Trablusşam'a ulaştı. Şehri ele geçirme hususunda herhangi bir zorlukla karşılaşmayan Şereffüdevle Trablusşam'a kolayca hâkim oldu. Şehirde olan bitenleri haber alan İbn Ammâr ise oradaki adamlarına mektup göndererek Zü'l-Menâkıb'ı tutuklamalarını ve el-Havâbî Kalesi'ne kapatmalarını istedi.¹⁸¹ Şerefüddeve ise şehrin yönetimini ele alınca İbn Ammâr'ın ailesini ve yakın adamlarından birçok kişiyi şehirden uzaklaştırdı. Bununla da yetinmeyip İbn Ammâr'a ait mal ve eşya ne varsa hepsini deniz yoluyla Mısır'a gönderdi.¹⁸²

Dımaşk'ta büyük bir ilgi ve hürmetle karşılanan İbn Ammâr'a orada bulunan emîrlar ve komutanlar at, katır, deve ve imkânları dâhilinde neleri varsa verdiler. Orada daha fazla vakit kaybetmek istemeyen İbn Ammâr, Dımaşk'tan ayrılarak Bağdat'a gitmek için tekrar yola koyuldu. Bu arada Atabeg Tuğtegin, Sultan Muhammed Tapar'ın sarayında kendisini kıskanan rakiplerinin olduğunu, çeşitli hile ve oyunlarla onun gözünden düşürülmek istendiğini haber almıştı, bu nedenle Muhammed Tapar'a olan bağlılığını tazelemek için oğlu Tâcûlmülk Böri'ye çeşitli hediyeler ve atlar vererek onu İbn Ammâr'la birlikte Bağdat'a

¹⁸⁰ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 160-161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 120; İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, 2: 7; Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, 95; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 110; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 67.

¹⁸¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 120; İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, 2: 7; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 110; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51.

¹⁸² İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 120; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 110.

gönderdi.¹⁸³ Trablusşam'dan ayrılırken İbn Ammâr da Muhammed Tapar'a takdim etmek için iyi cins atlar, çoğu hükümdarda bulunmayan kıymetli hediyeler ve takılar almıştı.¹⁸⁴ İbn Ammâr, Bağdat'a yaklaştığında kendisine gösterilen hürmet ve saygı artmıştı. Muhammed Tapar bütün emîrlere onu karşılamalarını ve ona en güzel şekilde ikramda bulunmalarını emretti. Ayrıca kendisine özel saltanat kayığını göndererek İbn Ammâr'ın Fırat Nehri'ni geçmesi için kolaylık sağladı. Devlet erkânı, Muhammed Tapar'ın göndermiş olduğu özel saltanat kayığıyla Bağdat tarafına geçen İbn Ammâr'ı, büyük bir ihtişamla ve sadece bağımsız hükümdarları karşılarken yapılan merasimlerle karşıladılar. İbn Ammâr, Muhammed Tapar'ın huzuruna vardığında onun karşısında bir yere oturdu. Muhammed Tapar ise ona olan saygı ve hürmetinden dolayı ona kendi yerine oturmasını teklif etti. Daha sonra İbn Ammâr, yanında getirdiği kıymetli hediyeleri Muhammed Tapar'a sundu. Bundan dolayı memnuniyetini dile getiren Muhammed Tapar ona ne durumda olduğunu, Haçlılara karşı mücadele verirken ne gibi sıkıntılarla karşılaştığını sordu. İbn Ammârda Haçlıların kendilerini uzun zamandır kuşattıklarını, yardım çağrısında bulunduğu yerlerden yardım gelememesi sebebiyle ciddi şekilde yiyecek sıkıntısı çektiklerini, yönetimi altındaki halkın sabrının tükenme noktasına geldiğini anlattı. Durumunu izah etmesinin ardından Muhammed Tapar'dan Haçlıları bertaraf edebilmek için acilen yardım çağrısında bulundu. Üstelik kendisine yardım edilmesi halinde istediği her şeyi yapabileceğini söyledi. Muhammed Tapar ise Haçlılar karşısında verdiği mücadeleden dolayı ona övgülerde bulunarak yardım edeceğine dair söz vermiştir.¹⁸⁵

Muhammed Tapar'dan yardım sözü alan İbn Ammâr, bu sefer Abbâsî halifesi el-Müstazhîr-Billâh'ın yanına gitti. Halife, Muhammed Tapar'ın yaptığı gibi onu en güzel şekilde karşıladı. Hatta makam ve mevki açısından önemli devlet adamlarını onu karşılaması için gönderdi. İbn Ammâr, yanında

---

¹⁸³ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 120; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 111; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 67.

¹⁸⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 120; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 111; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 67.

¹⁸⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 162; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 121; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 110; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 52; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 68.

bulundurduğu değerli eşyaları el-Müstazhîr-Billâh'a takdim ederek Muhammed Tapar'a anlattıklarının aynısını ona da anlattı. İbn Ammâr'ı, Haçlılar karşısında verdiği büyük mücadelesinden dolayı takdir edip ona övgüde bulunan el-Müstazhîr-Billâh, her türlü yardımı yapacağını sözünü verdi ve uzun bir müddet onu kendi sarayında ağırladı.¹⁸⁶

Bağdat'ta yaklaşık altı ay boyunca hem el-Müstazhîr-Billâh'ın hem de Muhammed Tapar'ın misafiri olarak kalan İbn Ammâr, uzun bir süre kalmış olmasına rağmen herhangi bir netice alamadığını gördü. Bağdat'ta hiç beklemediği hürmeti ve saygıyı görmüş, kendisine en güzel şekilde ikramlarda bulunulmuştu. Ancak o, bütün bu ilgi ve alakaya rağmen daha fazla oyalanmadan Trablusşam'a dönüp şehri Fâtımîlerin elinden tekrar geri almayı ve Haçlıları da oradan tamamen uzaklaştırmayı istiyordu. Bu nedenle Bağdat'tan ayrılmak isteyince Muhammed Tapar'ın bizzat kendisi ona çok değerli hediyeler ve kıymetli eşyalar vererek onu uğurladı. Aynı zamanda Emîr Hüseyin b. Atabeg'i yanına çağırarak İbn Ammâr'a eşlik edip Trablusşam'a gitmesini ve oradan Haçlıları uzaklaştırmak için birlikte hareket etmesini emretti. Muhammed Tapar, İbn Ammâr'a vermiş olduğu yardım sözünü Emîr Hüseyin'i beraberinde göndermekle yerine getirmişti. Ancak Trablusşam'a gitmeden önce onun Musul'a gitmesini ve orayı elinde bulunduran Emîr Çavlı Sakavu'dan şehri teslim almasını istemişti. Çünkü Emîr Çavlı Sakavu birçok beldeyi ele geçirmesine rağmen Muhammed Tapar'a hiçbir şey göndermiyor, üstelik Muhammed Tapar onu çağırdığı zaman yanına gitmiyordu.¹⁸⁷ Bu nedenle Muhammed Tapar, Musul'u Çavlı'nın elinden almak için Emîr Hüseyin'i görevlendirdi. Muhammed Tapar'ın bu isteği üzerine Emîr Hüseyin, Emîr Mevdûd kumandasındaki askerî birliklerle Musul'u ele geçirmek için yola çıktı. Musul'a varınca orada Emîr Çavlı Sakavu ile uzun müddet mücadeleye girişen Emîr Hüseyin ve askerleri Trablusşam'a yapacağı yardımı geciktirdi. İbn Ammâr, Emîr Hüseyin'in kendisine yapacağı yardımdan herhangi bir fayda olmayacağını anlayınca Dimaşk'a, Atabeg Tuğtegin'in yanına dönmek zorunda kaldı. Trablusşam'ın Fâtımîlerin eline

¹⁸⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 121; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 112; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 52; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 68.

¹⁸⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 121; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 112; Öngül, *Büyük Selçuklular*, 285.

geçtiğini bildiği için mecburen Dimaşk'a giden İbn Ammâr, Atabeg Tuğtegin tarafından önceden olduğu gibi yine büyük hürmet ve ikramlarla karşılandı. Orada birkaç gün kalmasının ardından Dimaşk ordusundan ayrılmış bir grup atlı birliğin, kendi atlı birliğine eşlik etmesiyle beraber Cebele'ye gitti.¹⁸⁸ Cebele şehrine vardığı zaman oranın halkı İbn Ammâr'a olan bağlılıklarını tekrar dile getirdiler. Dolayısıyla İbn Ammâr, Haçlıların bu şehre saldırmasına kadar burada ikamet edip burayı yönetmeye devam etti.¹⁸⁹

H. Haçlılar Tarafından İbn Ammâr Yönetiminin Sona Erdirilmesi

1. Haçlıların Arkâ Şehrini Ele Geçirmeleri

Trablusşam'ı ve ona bağlı şehirleri Müslümanların elinden alabilmek için sürekli olarak saldırılarda bulunan Haçlılar, Arkâ şehrini ele geçirmek üzere tekrar harekete geçtiler.¹⁹⁰ Raymond de St. Gilles, bu şehri alabilmek için üç ay boyunca kuşatmış, ancak herhangi bir sonuç alamayınca geri çekilmek zorunda kalmıştı.¹⁹¹ Şehir her zamanki gibi İbn Ammâr'ın kontrolü altındaydı ve onun görevlendirmiş olduğu adamlarından biri orayı idare ediyordu.¹⁹² İbn Ammâr, Bağdat'a giderken Dimaşk'ta konakladığı sıralarda Fâtımîler Trablusşam'a hâkim olmuştu. Bu şehrin yöneticisi de Fâtımîlerin Trablusşam'ı ele geçirmelerinden ötürü isyan etmiş ve şehirde yönetim boşluğu meydana gelmişti. Bunun sonucu olarak şehir halkı başta gıda ve yiyecek olmak üzere her türlü ihtiyaç maddelerini temin edemez hale geldi. Arkâ şehri böyle bir problem içerisinde iken İbn Ammâr, o sıralarda Cebele'de bulunuyordu. Kendisinin bulunduğu Cebele'den Arkâ şehrine yardım göndermek istiyordu. Ancak Haçlıların o bölgedeki varlıklarından ötürü yardım götürmesi mümkün değildi. Şehirdeki bu sıkıntıyı giderebilmek için herhangi bir çaresi ve alternatifi kalmayan İbn Ammâr, Dimaşk'ta bulunan Atabeg Tuğtegin'e haber gönderdi. Göndermiş olduğu haberde şehir halkının erzak sıkıntısını gideremediğini ve orayı Haçlılara karşı savunmada çaresiz kaldığını dile getirerek, şehrin Müslümanların eline geçmesinin Haçlıların eline geçmesinden daha hayırlı

¹⁸⁸ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 121; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 112.

¹⁸⁹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 121.

¹⁹⁰ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk*, 162.

¹⁹¹ Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 69.

¹⁹² Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 55; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 69.

olacağını belirtti. Bu nedenle Arkâ'yı alması için adamlarından birisini göndermesini rica etti.¹⁹³ Atabeg Tuğtegin, İbn Ammâr tarafından kendisine ulaşan bu haberi duyunca yardım için hemen harekete geçti ve İsrâîl adındaki bir adamını, şehri teslim alması için üç yüz kişilik bir grupla beraber gönderdi. Şehre her türlü ihtiyaç maddelerini sağlamak ve oraya tam manasıyla hâkim olabilmek için bizzat kendisinin gitmesi gerektiğini düşünen Atabeg Tuğtegin, olumsuz hava koşulları sebebiyle iki ay boyunca Arkâ şehrine gidemedi. Ancak bir süre sonra dört bin kişilik ordusuyla yola çıktığında, Haçlıların onun geç kalmasından istifade ederek Arkâ'yı kuşattıklarını haber aldı. Haçlıların bu hareketine aşırı şekilde kızan Atabeg Tuğtegin, bu kez Haçlıların elinde bulunan el-Ekme Kalesi üzerine yürüyerek orayı ele geçirdi. Onun bu kaleyi ele geçirmesini haber alan Haçlılar, Guillaume Jourdain liderliğinde el-Ekme Kalesi üzerine yürüyerek orayı kuşatma altına aldılar. Haçlılar karşısında daha fazla direnme gücüne sahip olamayan Atabeg Tuğtegin, sahip olduğu atları ve eşyalarıyla beraber el-Ekme Kalesi'nden ayrılıp Hıms'a doğru çekilmek zorunda kaldı.¹⁹⁴ Onun bu şekilde geri çekilmesi Haçlıların Arkâ şehrini ele geçirme kararlılıklarını daha da artırdı ve Guillaume Jourdain şehrin önlerine gelerek karargâh kurdu. Haçlılar savaş için tüm hazırlıklarını tamamlamaya çalışırken şehir halkı erzakları tükendiği için ve başka seçenekleri kalmadığı için aman dileyerek onlara teslim oldular. Neticede İbn Ammâr'ın elinde bulunan şehirlerden birisi daha Haçlıların eline geçmiş oldu.

2. Trablusşam'ın Haçlılar Tarafından Zaptedilmesi

Fâtımîler, İbn Ammâr'ın yokluğundan istifade ederek Trablusşam'ı ele geçirmişlerdi fakat onların şehre hâkim olmaları uzun sürmedi. Çünkü Haçlılar sürekli olarak orayı ele geçirmenin gayreti içerisindeydiler. Trablusşam, İbn Ammâr'ın yönetimi üstlenmesinden Fâtımîlerin eline geçmesine kadar olan süreçte Haçlılar tarafından sürekli kuşatılmış ve birçok kez saldırılara maruz kalmıştı.¹⁹⁵ Haçlı liderlerinden önce Raymond, Trablusşam'da bir haçlı kontluğu

¹⁹³ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 162; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 69.

¹⁹⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 162; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 55; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 69.

¹⁹⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 140; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-târih*, 9: 55; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 491.

kurmayı hayal etti ancak onun tüm bu çabaları İbn Ammâr'ın cesareti ve mücadelecî kişiliğiyle sonuçsuz kaldı. Raymond'un ölümünden sonra Guillaume Jourdain bu görevi üstlenerek onun haçlı kontluğu kurma arzusunu yerine getirmeye çalıştı. Ancak o da selefi gibi Trablusşam'da hâkimiyet kurmakta başarılı olamadı.¹⁹⁶ Onların bu başarısızlıklarından sonra Bertrand dönemi başladı. Bertrand, Raymond'un gayri meşru evliliğinden dünyaya gelen oğluydu.¹⁹⁷ O, babasının Trablusşam'da haçlı kontluğu kurma hayalini gerçekleştirmek üzere 501/1108 yılında Avrupa'dan Doğu'ya doğru harekete geçti. Yanında dört bin kişilik atlı ve yaya kuvvetleri bulunan ayrıca kırk gemiden müteşekkil bir donanmaya sahip olan Bertrand, önce Cenova Devleti'ne uğrayıp oradan kendisine donanma takviyesi yapmayı düşündü. Bu nedenle önce Cenova'ya gidip onlardan Trablusşam'ı ele geçirme hususunda yardım sözü aldı. Ardından Trablusşam'a doğru yola çıktı.¹⁹⁸ Bu arada Trablusşam'ı hala kuşatmaya devam eden Guillaume Jourdain ile Bertrand arasında şehre sahip olma hususunda anlaşmazlık çıktı. Kısa bir süre önce Arkâ şehrini ele geçirmiş bulunan Guillaume Jourdain, bu nedenle Trablusşam'ı ele geçirmek için daha fazla moral bulmuş ve güç elde etmişti. Dolayısıyla şehri ele geçirme hususunda ilerleme kaydettiği için Bertrand'ın oraya sahip olmasını istemiyordu. Diğer taraftan Kral Baudouin ve Tancred hem Trablusşam'ı almalarını sağlamak hem de aralarını düzeltmek amacıyla 502/1109 yılında Trablusşam'ın yakınlarında bulunan ve Hacılar Tepesi adı verilen yere geldiler. Kral Baudouin, beş yüz şövalye ve yaya birlikleriyle, Tancred ise ağır teçhizatlı yedi yüz kişilik orduyla beraber geldi. Hacılar Tepesi kulesinde kendi aralarında antlaşma yaptılar. Antlaşmaya göre Guillaume Jourdain, Tartûs'u ve kendisinin işgal ettiği Arkâ şehrinde hâkimiyetini devam ettirecekti. Bertrand ise Cübeyl'i ve ele geçirildiğinde Trablusşam'ı alacaktı. Guillaume Jourdain Tancred'e, Bertrand da Kral Baudouin'e yaptıkları antlaşmaya bağlılık göstereceklerine dair yemin ettiler.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Azîmî, *Târîhu'l-Azîmî*, 28; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 491; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 50.

¹⁹⁷ Küçükspahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 70.

¹⁹⁸ Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 112; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 53-54.

¹⁹⁹ Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 112; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 56.

Haçlı liderleri kendi aralarında antlaşmaya vardıktan sonra Trablusşam'ın zapt edilmesi işine giriştiler. Şehre makineler ve mancınıklar kullanarak saldırıyorlar, önceden hazırladıkları merdivenleri surlara yaslayarak halkı korkutmaya ve teslim olmaya zorluyorlardı. Haçlıların şehre olan baskıları gittikçe şiddetlenip devam edince halk başta yiyecek olmak üzere her türlü ihtiyaç maddeleri açısından ciddi şekilde sıkıntı içerisine düştü. Askerî anlamda da Haçlılara karşı gücü gittikçe azalan şehir halkının çok fazla yapabilecek bir şeyi kalmamıştı. İbn Ammâr'dan sonra Trablusşam'ın yönetimine geçmiş olan Fâtımî Valisi Şerefüddeve, Haçlılar karşısında direnebilmek için Mısır'dan yardım istemişti. Onun yardım talebi karşısında askerî takviye ve gıda maddelerinden oluşan büyük bir yardım filosu hazırlandı, ancak Mısır'daki yöneticiler arasında çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle Trablusşam'a doğru çıkacak olan yardım gemilerinin çıkışı gecikti. Aralarında meydana gelen problemleri çözene kadar uzun bir zaman geçince bu sefer hava şartlarının olumsuz olması nedeniyle Mısır limanlarından kalkacak olan yardım gemileri bir türlü kalkamadı.²⁰⁰

Trablusşam valisi Şerefüddeve'nin istediği yardım zamanında ulaşmazken, diğer taraftan Haçlılara deniz yoluyla Ceneviz ve Provence donanmaları tarafından sürekli yardım geliyordu. Durumun gittikçe kötüye gittiğini gören Şerefüddeve artık ümidini yitirmiş ve çaresiz kalmıştı. Şerefüddeve Kral Baudouin'e ve Bertrand'a elçiler göndererek bazı şartlar dâhilinde teslim olabileceği teklifinde bulundu. Şehirden başka bir yere göç etmek isteyen halka, taşınabilir bütün eşyalarıyla birlikte serbestçe göç etme imkânının sağlanması, şehirde kalmak isteyen halkın, Haçlıların tebaası altına girerek bütün mülklerinin korunması ve sadece yıllık belirli vergilere bağlanması gibi şartlar sunan Şerefüddeve, aynı zamanda birlikleriyle beraber kendisinin Dımaşk'a gitmesi için müsaade istiyordu. Kral Baudouin, Şerefüddeve tarafından kendilerine yapılan bu teklifi, Bertrand ve diğer ileri gelenlerle istişare ettikten sonra kabul etti. Böylece Haçlılar, 12 Temmuz 1109/11 Zilhicce 502 yılında Trablusşam'a girdiler.²⁰¹

²⁰⁰ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 163.

²⁰¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 163; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 136; Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beyrût: Mektebetü'l-Maârif, 1411/1991),

Haçlılar, Trablusşam'a girince verdikleri sözleri tutmayıp buldukları her şeyi yağmaladılar. Kadınlara ve kızlara tecavüz edip çocukları ve erkekleri de esir aldılar. Halkın bütün mallarını gasp edip her şeylerine el koydular. Aynı zamanda Ammâroğulları tarafından inşa edilen ve İbn Ammâr Kütüphanesi adı verilen büyük bir ilim merkezini yakıp içerisindeki yüz binlerce kıymetli eseri yok ettiler. Şehirde kalmayı tercih etmiş olan bütün insanlara şiddetli işkenceler yaparak onları büyük cezalara çarptırdılar.²⁰²

Haçlılar, Trablusşam'a girip orada her türlü vahşeti işledikten sonra, kendi aralarında şehri taksim etmeye başladılar. Cenovalılar, şehrin ele geçirilmesi için yaptıkları yardımlarından ötürü şehrin üçte biri ile ödüllendirilirken, Bertrand şehrin üçte ikisine sahip oldu. Guillaume Jourdain ise daha Trablusşam'da iken kim tarafından atıldığı bilinmeyen bir okun kendisine isabet etmesi sebebiyle öldürüldü. Onun ölümünü fırsat bilen Bertrand, ona düşen arazi paylarını da derhal kendi üzerine almış oldu.²⁰³ Trablusşam'ı ele geçirip hâkimiyeti tamamıyla sağlayan Bertrand, böylece babası Raymond'un yıllarca hayalini kurup da gerçekleştirememiş olduğu Doğu'daki son Haçlı Devleti'nin yani Trablus Haçlı Kontluğu'nun gerçek anlamdaki kurucusu olmuştur.²⁰⁴

3. Cebele'nin İbn Ammâr'dan Haçlıların Eline Geçmesi

Haçlı liderleri Trablusşam'ı zapt ettikten sonra o bölgenin topraklarını kendi aralarında paylaşmışlardı. Bu paylaşımlardan umduğunu bulamayan Antakya Hâkimi Tancred, aynı senenin Şevval ayında Bânyâs şehrine giderek oraya saldırmaya başladı. Tancred, Bânyâs halkı karşılık verince teslim olmaları halinde kendilerine hiçbir şekilde zarar vermeyeceğine dair söz verdi. Halka bu şekilde söz veren Tancred, şehri ele geçirdikten sonra verdiği sözü tutmayarak insanlara çok büyük zulüm ve işkencelerde bulundu. Sadece bu şehri ele

---

12: 171; Mateos, *Urfalı Mateos'un Vekayi-Namesi*, 237; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 113; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 56; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2: 50.

²⁰² İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 163; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9: 136; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 12: 171; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 113; Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, 62-63; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 56.

²⁰³ Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 113; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 57.

²⁰⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 57.

geçirmekle yetinmeyen Tancred, Bânyâs'ın hemen yakınında bulunan Cebile'yi de almak için harekete geçti.²⁰⁵

İbn Ammâr, Trablusşam'ın Fâtımîlerin eline geçmesinden sonra Cebile'ye gitmiş, şehir halkı ise ona olan bağılıklarını tazeleyerek ona itaat etmeye devam etmişlerdi.²⁰⁶ Bu nedenle İbn Ammâr orada ikamet ederek şehri yönetiyordu. Tancred, saldırmaya başladığında halkın ihtiyaç duyduğu yiyecek maddeleri oldukça az idi. Zilhicce ayının sonlarına kadar şehri sıkı bir şekilde kuşatan Tancred, hiçbir taraftan halka geçit vermedi. Erzakları tükenmesine rağmen Haçlılar karşısında şehir halkı direnmeye devam etti. Kuşatmanın gittikçe uzadığını gören Tancred, İbn Ammâr'a bir heyet göndererek şehri teslim etmeleri halinde onlara dokunmayacağı sözünü verdi. Hiçbir yerden yardım alma alternatifinin olmaması ve şehirde gittikçe erzak sıkıntısının artması sebebiyle İbn Ammâr, şehri teslim etmeye mecbur kaldı.²⁰⁷

Tancred, Cebile şehrini alınca İbn Ammâr'a iyi davranacağını, ona cömertlikte bulunarak şehri iktâ olarak vereceğini dile getirdi. Onun bu sözlerine itimat etmeyen İbn Ammâr ise herhangi bir tacize uğramadan şehirden ayrılıp Şeyzer'e gitti. Oraya vardığında şehrin efendisi Sultan b. Ali b. el-Mukallad b. Münkid el-Kinânî²⁰⁸ tarafından çok büyük ilgi ile karşılandı. İbn Ammâr'ı hoşça karşılayıp misafir eden Sultan b. Ali, ona kendi yanında kalması için teklifte bulundu. Kendisine yapılan bu teklifi kabul etmeyen İbn Ammâr, Atabeg Tuğtegin'e katılmak üzere Dımaşk'a gitti. Atabeg Tuğtegin, yanına gelen İbn Ammâr'ı önceden olduğu gibi yine en güzel şekilde karşıladı. Ona çok büyük ikramlarda bulundu. Ayrıca ona hem ikamet edebileceği bir ev, hem de ikta olarak Dımaşk'a bağlı en büyük şehirlerden biri olan Zebdânî ve çevresini verdi.²⁰⁹

²⁰⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 163-164; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 492; Altan "Suriye Selçuklu Meliklerinin Haçlılarla İlişkileri", 59.

²⁰⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 163-164; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 95; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 53.

²⁰⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 163-164; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 95; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 53.

²⁰⁸ Sultan b. Alî b. el-Mukallâd, Şeyzer şehrinde 1098-1154 yılları arasında yaklaşık elli yıl boyunca hüküm süren emîrdir. Bu süreçte Bâtınîler, Bizanslılar, Haçlılar ve etrafındaki birçok emîrliklerin istilâlarına uğramasına rağmen ayakta kalabilmeyi başarmıştır. bk. Gülay Ögün Bezer, "Şeyzer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/106-107.

²⁰⁹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 164-165.

Trablusşam, Cebele ve Arkâ şehirlerinin Haçlılar tarafından işgali sebebiyle İbn Ammâr, kontrolü altında bulunan en önemli yerleri kaybetmiş, böylece 1072 yılında kurulmuş olan Ammâroğulları Emîrliği'nin yönetimi de sona ermiştir. İbn Ammâr, yaklaşık on yıllık yönetim hayatı boyunca hiçbir zaman mücadele etmekten vazgeçmemiş, elindeki bütün imkânlarını vatanını savunmak için seferber etmiş ve Ammâroğullarının son lideri olarak İslâm tarihinde önemli bir iz bırakmıştır. O, elinden gelen her şeyi yapmış ancak etrafındaki komşu devlet ve emîrliklerden yardım alamaması sebebiyle Haçlılar karşısında mağlup olmuştur.

I. İbn Ammâr'ın Hâkimiyeti Altındaki Yerleri Kaybetmesinin

Nedenleri

İbn Ammâr, Ammâroğullarının son emîri olarak yaklaşık on yıl boyunca Trablusşam'da hüküm sürmüş ve bu süreç içerisinde Haçlılara karşı mücadelede elinden geleni fazlasıyla yerine getirmişti. Ancak onun bütün bu çabalarına rağmen yönetimin Haçlıların eline geçmesindeki bazı sebepler şöyle izah edilebilir;

1. İslâm Dünyasının Bölünmüş ve Zayıf Halde Olması

Haçlı seferlerinin başladığı dönemlerde İslâm dünyası bölünmüş bir haldeydi. Abbâsîler, Fâtımîler ve Emevîler olarak üç halifelîge bölünmüş olan Müslümanlar aynı zamanda kendi içlerinde de sürekli çekişmeler yaşıyorlardı. Özellikle Abbâsîler ile Fâtımîler birbirleriyle olumsuz münasebetler içerisindeyken diğer taraftan Türk Devletleri ve onlara tâbi emîrlıklar arasında da iç çekişmeler gittikçe artıyordu. İbn Ammâr'ın Haçlılara karşı yardım için en çok başvurduğu devletlerden biri olan Büyük Selçuklu İmparatorluğu Haçlı Seferlerine en büyük karşılığı verebilecek bir güçte olduğu halde hem sultanların hem de emîrlerin arasında olan iç çatışmalar sebebiyle gerekli karşılık verilememiştir.²¹⁰

²¹⁰ Yûsuf b. Tağrıberdî Cemâlüddîn Ebü'l-Mehâsin, *en-Nücûmu'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire* (Mısır: Vezâratü's-Sekâfe, 1382/1963), 5: 179; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, 228; Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, 89.

İslâm dünyasının kendi içinde çekişmeler ve taht mücadeleleri yaşaması, İbn Ammâr'ın Haçlılar karşısında uzun süre ayakta kalamamasının en önemli sebeplerinden birisidir. Çünkü İbn Ammâr Haçlılara karşı birlikte mücadele edebilmek için Selçuklu Devleti'nden, Abbâsîlerden ve birçok emîrlikten yardım istemişti. Fakat Büyük Selçuklu Devleti'nde Sultan Muhammed Tapar ile kardeşi Sultan Berkıyaruk (1092-1104) arasında taht kavgalarının yaşanması, Bağdat Abbâsî halifeliğinin merkezî yönetiminin zayıflamasıyla bazı bölgelerde isyanların çıkması ve buna bağlı olarak vilayetlerde bulunan yöneticilerin bağımsızlıklarını ilan etmesi, İbn Ammâr'a verilen yardım sözlerinin gerçekleşmesine engel olmuştur. Selçuklu emîrlerinden de sürekli talepte bulunan İbn Ammâr, emîrlerin kendi aralarında üstünlük mücadelesi içerisinde olmalarından dolayı onlardan da tam anlamıyla gerekli yardımı görememiştir.²¹¹

2. Fâtımîlerin Trablusşam'a Gereken Önemi Vermemeleri

Trablusşam'da kurulan Ammâroğulları emîrliği Fâtımîlerden ayrılarak kurulmuştu. Ancak Ammâroğulları bağımsızlığını ilan ettikten sonra boyun eğmemek için Fâtımîlerle çok fazla münasebet kurmadılar. Fâtımîler de aynı şekilde Ammâroğullarıyla pek fazla ilişki içerisinde olmadılar. Haçlılar, Trablusşam'ı işgal etmeye geldiklerinde Fâtımîler gerekli yardımı göndermemişler ve İbn Ammâr'a en yakın Müslüman devlet olmalarına rağmen Haçlıların saldırılarına karşı duyarsız kalmışlardır.²¹² İbn Ammâr'ın, Bağdat'a Selçuklu sultanından ve Abbâsî halifesinden yardım istemeye gitmesinden istifade ederek şehri ele geçiren Fâtımîler, Şerefüddeve b. Ebü't-Tayyib'i vali olarak oraya atadılar. Fakat vali Şerefüddeve, düşman işgali karşısında fazla direnç göstermeden kısa süre içerisinde şehri Haçlılara teslim etti.²¹³

İbn Tağrıberdî, Trablusşam'ın Haçlıların eline geçmesinin üç sebep yüzünden olduğunu, bu sebeplerin en başında da Fâtımîlerin oraya zamanında gitmemesini zikretmektedir. Ayrıca Trablusşam'a Mısır donanmasıyla

²¹¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 133-135; İbâdî, *ed-Devletü'l-İslâmiyye*, 253; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, 228; Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 4: 460; Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, 123.

²¹² Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-zâhire*, 5: 179-180; Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, 108; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51.

²¹³ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 161; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51.

gönderdikleri askerî birliğin zayıf olduğunu, Fâtımî veziri Efdal'ın bizzat ordunun başında gitmediğini dolayısıyla da Haçlıların şehri ele geçirmesinin kolaylaştığını dile getirmektedir.²¹⁴

3. İsyankârların ve Ceneviz Donanmasının Haçlılarla İş Birliği

Yapmaları

Trablusşam'ın Haçlıların eline geçmesinde en önemli etkenlerden birisi de İbn Ammâr'a kendi halkından bazı zengin tüccarların ihanet ederek Haçlılarla ittifak etmeleridir. İbn Ammâr, etrafındaki bütün emîrlerden ve sultanlardan yardım istemiş, onlardan gerekli desteği göremeyince en sonunda Artukoğlu Sökmen'e başvurmuş, destek vermek üzere Trablusşam'a doğru harekete geçen Sökmen ise yolda vefat etmişti.²¹⁵ Onun yolda vefat etmesiyle İbn Ammâr'ın dışarıdan gelebilecek son yardım ümidi de kesilmiş oldu. Artık İbn Ammâr'ın Haçlılara karşı mücadelesini kendi halkıyla birlikte vermekten başka bir çaresi kalmamıştı. Bu nedenle Haçlılara karşı her türlü imkânları seferber eden İbn Ammâr, Trablusşam'daki zengin tüccarlardan mal alıp düşmanlara karşı cihat eden askerlere dağıttı. Çünkü askerlerin her yönden teçhiz edilmesi gerekiyordu. Bunu da halktan ve zengin tüccarlardan sağlamaktan başka bir alternatif yoktu.²¹⁶ Ancak askerler için kendilerinden mal alınan bazı zengin tüccarlar Haçlılara giderek: “Şehir hâkimi İbn Ammâr bizim mallarımızı elimizden aldı. Bu yüzden biz de sizinle birlikte hareket etmek üzere yanınıza geldik.” dediler.²¹⁷ Üstelik bununla da yetinmeyip İbn Ammâr'a hangi noktalardan mal gittiğini Haçlılara bildirdiler. Bunun üzerine Haçlılar zengin tüccarların kendilerine söyledikleri yol güzergâhlarına yönelmişler, saldırılarını o noktalarda şiddetlendirmişler ve şehre yardım gelen gizli yolları da ele geçirmişlerdir. İbn Ammâr ve şehir halkı kendilerine yapılan bu ihanet nedeniyle artık hiçbir yerden yardım alamaz hale

²¹⁴ Tağriberdî, *en-Nücûmu'z-zâhire*, 5: 179-180.

²¹⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dımaşk*, 146-147; Tağriberdî, *en-Nücûmu'z-zâhire*, 5: 179-180; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 492; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 52.

²¹⁶ Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 492.

²¹⁷ İbnü'l-Esrîr, *el-Kâmil fî't-târîh*, 9: 95; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 492; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51.

gelmişler, güçleri gittikçe azalmış fakat buna rağmen kuşatmalara üç yıl daha direnç göstermişlerdir.²¹⁸

Trablusşam'da İbn Ammâr yönetiminin düşmesindeki etkenlerden birisi de Ceneviz donanmasının Haçlılarla ittifak etmesidir. Haçlılar Trablusşam'ı kuşatma girişimlerinde bulunmalarından itibaren Cenevizliler onlara sürekli yardımda bulunmuşlar ve deniz kuvvetleri yönünden büyük destek sağlamışlardır. Bilhassa İbn Ammâr'a tâbi olan Cübeyl Körfezi, Ceneviz donanmasının büyük destekleri sayesinde Haçlıların eline geçmiş, böylece Trablusşam'ı ele geçirmede önemli bir mesafe kat etmişlerdir. Trablusşam, Haçlıların eline geçince Cenevizlilere üçte birinin bırakılarak ödüllendirilmeleri onların yaptıkları yardımın ne kadar büyük olduğunu ortaya koymaktadır.²¹⁹

4. Trablusşam'ın Etrafındaki Belde ve Kalelerin Düşmesi

Trablusşam'ın düşmesine neden olan en önemli sebeplerden birisi de Haçlıların Trablusşam etrafındaki beldeleri ve kaleleri birer birer ele geçirmeleridir. Ceneviz donanmasının da yardımını alan Haçlılar önce İbn Ammâr'a bağlı olan şehirleri ve kaleleri zapt ederek kuşatmayı iyice şiddetlendirmişler daha sonra Trablusşam'a saldırmışlardır. Bu nedenle İbn Ammâr sahip olduğu Tartûs, Maraclea, Arkâ, Cebele gibi önemli şehirleri ve Hısnü'l-Ekrâd ile el-Havâbî gibi stratejik kaleleri kaybetmesiyle Haçlılar karşısında güç kaybına uğramıştır. Aynı zamanda kendi halkı içerisinde zengin tüccarların ihanet edip Haçlılarla işbirliği yaparak şehre yardım gelen önemli noktaları düşmanlara bildirmeleri, Trablusşam halkının işini iyice zorlaştırmış, Haçlıların şehri ele geçirmesini ise kolaylaştırmıştır.²²⁰

²¹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 95; Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 492; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 51.

²¹⁹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 163; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 2: 54; Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, 78-79.

²²⁰ Sallâbî, *Devletü's-Selâçike*, 492.

II. İBN AMMÂR'IN EMÎRLİK SONRASI FAALİYETLERİ VE VEFATI

A. Dımaşk'a Gitmesi

İbn Ammâr'ın siyasî hayatı sonrasına dair bilgilere bakıldığında onun Trablusşam yönetimini kaybetmesinden sonra Cebele'ye gittiği ve orada şehri bir müddet yönettiği görülmektedir. Ancak onun Cebele'deki yönetim hayatı uzun sürmemiş, Haçlıların işgali sebebiyle şehri onlara teslim etmek zorunda kalmıştır. Haçlılar şehri ele geçirince İbn Ammâr, Şeyzer'e giderek bir süre oranın yöneticisi Sultan b. Ali b. el-Mukallâd'a misafir oldu. Sultan b. Ali, İbn Ammâr yanına geldiğinde onu en güzel şekilde ağırlamış ve devamlı olarak yanında kalması için tekliflerde bulunmuştu. İbn Ammâr ise onun kendisine yaptığı bu tekliflerden memnun olduğunu dile getirmiş fakat uzun süre yanında kalma teklifini kabul etmemişti. Bu nedenle Şeyzer'de uzun süre kalmak istemeyen İbn Ammâr, aralarındaki ilişkilerinin çok iyi olmasından dolayı Dımaşk'a Atabeg Tuğtegin'in yanına gitmeyi tercih etti.²²¹

İbn Ammâr, Dımaşk'a son kez gittiğinde de Atabeg Tuğtegin tarafından önceden olduğu gibi yine büyük hürmetle karşılanmış ve büyük ikramlar görmüştü. Atabeg Tuğtegin ile dostluk bağları güçlü olan İbn Ammâr, Dımaşk'ta kaldığı müddetçe başta Haçlılara karşı mücadelede olmak üzere birçok hususta ona yardımcı olmuş ve birlikte hareket etmişlerdir.²²²

B. Atabeg Tuğtegin ile Bağdat'a Gitmesi

İbn Ammâr, Dımaşk'a gittiğinde Atabeg Tuğtegin'in Haçlılarla olan münasebetleri hala devam etmekteydi. O da İbn Ammâr gibi Haçlılara karşı amansız bir şekilde mücadele veriyor ve etrafındaki komşu devletlerden yardım talebinde bulunuyordu. Bu nedenle Haçlılara karşı mücadelede kendisine yardım etmesi için sultan Muhammed Tapar'a mektuplar göndermişti. Fakat sultan Muhammed Tapar onun gönderdiği mektuplara olumlu cevap vermesine rağmen yardıma gelmekte gecikmişti. Atabeg Tuğtegin ise bizzat Bağdat'a gitmeye karar verdi. Oraya gidip Halife el-Müstazhir Billâh'a ve sultan Muhammed Tapar'a

²²¹ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 164-165; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 137.

²²² İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dımaşk*, 164-165.

Müslümanların içerisinde bulundukları hali, şehirlerin Haçlıların eline geçmesini, kadınların ve çocukların esir edilip erkeklerin ise kılıçtan geçirildiklerini anlatacaktı.²²³

Atabeg Tuğtegin, Bağdat'a gitmek üzere yola çıktığında kendisine güvenilir bir yol arkadaşı olması için İbn Ammâr'a teklifte bulundu. İbn Ammâr ise onun bu teklifini olumlu karşılayarak birlikte Bağdat'a doğru yola çıktılar. Yolculuk esnasında Atabeg Tuğtegin, sultan Muhammed Tapar'ın Şam valiliğine bazı emîrleri tayin ettiğine dair şayiaların yayıldığını duydu. Bu durum üzerine telaşa kapılan Atabeg Tuğtegin, Bağdat yolculuğundan Dimaşk'a geri dönmeye karar verdi. İbn Ammâr'a ise güvendiği birkaç adamıyla birlikte yola devam edip Bağdat'a ulaşmalarını ve durumu izah ederek kendisinin iletmek istediklerini onlara dile getirmesini istedi. Atabeg Tuğtegin yoldan geri dönünce İbn Ammâr ve etrafındaki adamları yola devam edip Bağdat'a ulaştılar. İbn Ammâr, Bağdat'a ulaşınca Halife el-Müstazhir Billâh ve sultan Muhammed Tapar tarafından büyük ilgi ve hürmetlerle karşılandıktan sonra Atabeg Tuğtegin'in halife ve sultan için göndermiş olduğu hediyeleri onlara takdim etti.²²⁴

İbn Ammâr, halife ve sultana hediyelerini takdim ettikten sonra onlara Atabeg Tuğtegin ile birlikte yola çıktıklarını fakat Şam valiliğine bazı emîrlerin tayin edildiği gerekçesiyle onun yoldan geri döndüğünü anlattı. Ayrıca Atabeg Tuğtegin'in Haçlılara karşı yardım istemek amacıyla Bağdat'a gelmek istediğini dile getirdi.²²⁵

C. Musul'a Gitmesi ve Vefatı

Dimaşk emîri Atabeg Tuğtegin'in yanında 510/1116 yılına kadar kalıp oradan Bağdat'a giden İbn Ammâr'ın bundan sonraki hayatı hakkında çok fazla detaylı bilgi bulunmamaktadır. Bağdat'ta halife ve sultan ile görüştüktan sonra onun Musul'a gittiği ve orada 512/1118 yılında Irak Selçuklularından Sultan Mesud'a²²⁶ vezir olduğu görülmektedir.

²²³ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 156.

²²⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 157-158.

²²⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 165-166.

²²⁶ Sultan Muhammed Tapar'ın oğlu olan Sultan Mesud, kardeşi Tuğrul beyin ölümünden sonra Irak Selçuklu Devleti'nin başına geçmiş ve humma hastalığına yakalanması sonucu 2 Ekim 1152 yılında vefat etmiştir. bk. Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 326.

İbn Ammâr, Sultan Mesud'un vezirliğini yaptığı sıralarda bazı emîrler, Irak'ı ele geçirmesi için Sultan Mesud'a teşviklerde bulunuyor ve ona tahrik edici sözler söylüyorlardı. Onların bu galeyanına gelen Sultan Mesud ise Irak'ı ele geçirmek için Musul'dan çıkarak Bağdat'a doğru hareket etmiş ve beraberinde veziri olarak İbn Ammâr'ı da götürmüştür.²²⁷

Sultan Mesud'un yanında yaklaşık bir yıl vezirlik görevinde bulunan İbn Ammâr, 513/1119 yılında vezirlikten azledilmiş ve halife Müsterşid Billâh'ın²²⁸ hizmetine girmiştir. Halife, Haçlılara karşı mücadelesinden dolayı Artuklulardan Necmeddîn İlgâzi'ye teşekkürlerini iletmek için Sedîddevle Muhammed b. Abdülkerim el-Enbârî'yi elçi olarak gönderdiğinde İbn Ammâr'ı da beraberinde göndermiştir.²²⁹

İbnü'l-Kalânîsî, İbn Ammâr hakkında 503/1110 yılına kadar bilgi aktarırken, İbnü'l-Esîr, onun halife Müsterşid Billâh'ın hizmetine girdiği 513/1119 yılına kadar olan bilgileri nakletmiş ve vefatına dair herhangi bir bilgi vermemiştir.²³⁰ Makrîzî, *İtti'âzü'l-Hunefâ* adlı eserinde, İbn Ammâr'ın halife Müsterşid Billâh (1118-1135)'in hizmetinde yaklaşık bir yıl kaldıktan sonra 514/1120 yılında, Seyyîd Abdülaziz Sâlim ise, 516/1122 yılında vefat ettiğini nakletmiştir.²³¹

İbn Ammâr'ın nerede vefat ettiği hususuna gelince bu konu hakkında kaynaklarda net bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat halife Müsterşid Billâh'ın hizmetinde iken vefat ettiği bilgisi dikkate alınırsa halifenin Bağdat'ta bulunması sebebiyle onun da orada vefat etmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

---

²²⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 191; Özeydî "İbn Ammâr", 19/312.

²²⁸ Halife Müstazhir Billâh'ın oğlu olan Müsterşid Billâh, babasının vefatından sonra 1118 yılında Abbâsîler'de hilafet makamına geçmiştir. 1135 yılında ise Bâtınîlerin düzenlemiş olduğu bir suikast sonucu öldürülmüştür. bk. Osman Gazi Özgüdenli, "Müsterşid-Billâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/145-147.

²²⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 194; Özeydî "İbn Ammâr", 19/312.

²³⁰ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târihi Dimaşk*, 157-158; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9: 194.

²³¹ Makrîzî, *İtti'âzü'l-Hunefâ*, 3: 78; Sâlim, *Tarâblusü's-Şâm*, 76.

SONUÇ

Klasik Arap kaynaklarında aslen Mağrib’li oldukları zikredilen ve Ammâroğulları olarak adlandırılan aileye mensup olan Fahrülmülk lakaplı İbn Ammâr, siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan büyük önem arz eden Trablusşam’da yetişmiş, kadılık görevlerinde bulunmuş, barışsever, mücadeleci, hoşgörölü ve üstün siyasî zekâyâ sahip bir şahsiyet olarak İslâm tarihinde yer edinmiştir. Amcası Emînüddeve Ebû Tâlib’in 462/1070 yılında Trablusşam’da kurmuş olduğu Ammâroğulları Emîrliği’ne önce kardeşi Celâlülmülk sonra da kendisi geçmiş ve 1099-1109 yılları arasında Ammâroğullarının son emîri olarak Trablusşam ve etrafında hüküm sürmüştür.

İbn Ammâr, Ammâroğullarının başına geçtiğinde küçük bir orduya sahip olmasına rağmen barışsever kişiliğı ve izlemiş olduğu ince politikaları sayesinde yaklaşık on yıl gibi kısa sayılabilecek bir sürede Akdeniz bölgesindeki bütün Şam sahil yolu üzerinde hâkimiyet kurmayı başarmış ve bir müddet daha Ammâroğulları Emîrliği’ni ayakta tutabilmiştir. Ancak emîrliğin başına geçtiğı dönemde diğerk taraftan Haçlı Seferlerinin başlamış olması ve kontrolü altındaki bölgelerin Haçlılar tarafından sürekli işgal edilmeye çalışılması İbn Ammâr için büyük bir tehlike oluşturmakla beraber yönetimdeki işlerini de oldukça zora sokmuş bu nedenle amcası ve kardeşi gibi rahat bir yönetim sergileyememiştir.

Haçlılar, kontrolü altındaki topraklara yaklaştıklarında İbn Ammâr kimi zaman onlara dostça yaklaşarak onları bertaraf etmeye çalışmış, kimi zaman ise halkı ile beraber bizzat mücadele ederek bir müddet de olsa onları topraklarından uzaklaştırmıştır. Fakat ordusunun küçük olmasından dolayı Haçlılara karşı yeterli derecede donanıma sahip olmadığı için etrafındaki bütün Selçuklu emîrlerinden yardım istemiş, onlardan gereken yardımı alamayınca Sultan Muhammed Tapar’a ve Abbâsî Halifesi Müstazhir Billâh’a mektuplar göndererek yardım çağrılarında bulunmuştur. Gönderdiği mektuplardan da bir sonuç alamayınca bizzat sultanın ve halifenin yanına giderek Haçlılara karşı mücadele için yardım istemiştir. İbn

Ammâr, yardım istediği tüm emîrlerden, sultandan ve halifeden çok büyük ikramlar görmüş, Haçlılara karşı yapmış olduğu cihadından dolayı büyük övgüler almıştır. Fakat Selçuklu emîrlerinin birbirleriyle olan iç çekişmeleri, merkezî otoritenin zayıf olması ve İslâm dünyasının bölünmüş halde olması gibi nedenlerden dolayı umduğu bütün yardımlardan mahrum kalmış ve Haçlılara karşı mücadelesinde yalnız bırakılmıştır. Dolayısıyla İbn Ammâr, Haçlılar karşısında daha fazla direnememiş ve bağımsızlığını kaybetmiştir. Ancak on yıllık süre zarfındaki mücadelesiyle Haçlıların önünde büyük bir engel teşkil etmiş ve onların Trablus Haçlı Kontluğu’nu kurma hayallerini on yıl da olsa geciktirmiştir.

Haçlıların Ammâroğulları Emîrliğine son vermesiyle siyasî hayatı sona eren İbn Ammâr, daha sonra Dımaşk Atabegi Tuğtegin’in yanına giderek onunla birlikte tekrar Haçlılara karşı mücadele etmiş daha sonra Musul’da Irak Selçuklularından Sultan Mesud’a vezir olmuştur. Vezirlikten azledildikten sonra Abbâsî Halifesi Müsterşîd Billâh’ın yanında birtakım vazifeler üstlenmiş, daha sonra ise vefat etmiştir.

KAYNAKÇA

- Abû'l-Farac, Gregory. *Abû'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Altan, Ebru. *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri*. İstanbul: Akademi Titiz Yayınları, 2014.
- Altan, Ebru. "Suriye Selçuklu Meliklerinin Haçlılarla İlişkileri", *Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi* 4/12 (2014): 51-62.
- Altınay, Ahmet Refik. *Haçlılar*, haz. Güray Kırpık. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.
- Alptekin, Coşkun. *Dimaşk Atabegliği*. İstanbul: Fatih Yayınevi, 1985.
- Alptekin, Coşkun. "Böri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 326-327. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Apak, Âdem. *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*. 4 cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Azîmî, Ebû Abdullah Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Nizâr. *Târîhu'l-Azîmî*, çev. Ali Sevim. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Fütûhu'l-büldân*. tah. Abdullah Enîs et-Tabbâ & Ömer Enîs et-Tabbâ. Beyrût: Mektebetü'l-Maârif, 1407/1987.
- Bezer, Gülay Öğün. "Şeyzer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 106-107. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Bezer, Gülay Öğün. "Tuğteginliler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41: 349-351. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Yayınları, 2012.
- Çubukçu, Asri. "Muiz-Lidînillâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 96-98. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Demirkent, Işın. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1974.
- Demirkent, Işın. *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996.

- Demirkent, Işın. *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.
- Deniz, Arda & Kamacı, Koray. *Orta Doğu ve Avrupa'nın Sendromu Haçlı Seferleri*. İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 2013.
- Dündar, Abdülhamit. "Selçuklular ve Trablus'taki Benî Ammâr İle İlişkileri", *Oğuz Türkmen Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2018): 200-212.
- Erer, Râşid. *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*. İstanbul: Bilgi Yayınları, 1993.
- Fârikî, Ahmed b. Yûsuf b. Ali el-Ezrâkî. *Târîhu'l-Fârikî*. nşr. Bedevî Abdüllatîf Avad. Kâhire: Dârü'l-İhyâi't-Turâsî, 1378/1959.
- İbâdî, Abdülhamîd vd. *ed-Devletü'l-islâmiyye-târîhuhâ ve hadâratuhâ*. Kahire: Matbaatü'l-Mısırî, 1373/1954.
- İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed. *İbn Battûta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut. İstanbul: Kültür Sanat Yayınları, t.y.
- İbn Âsâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasan. *Vülâtü Dımaşk fi'l-ahdi's-Selçûkî*. nşr. Selâhaddîn el-Müneccîd. Beyrût: Matbaatü't-Terakkî, 1368/1949.
- İbn Havkal, Ebü'l-Kâsım en-Nasîbî. *Kitâbu sûreti'l-arz*. Beyrût: Dâru Mektebetü'l-İlâhiyyât, 1416/1996.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî. *Cemheretü ensâbi'l-Arab*. tah. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kâhire: Dârül-Ma'ârif, 1402/1982.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî. *Halifeler ve Fetihler*, çev. Şaban Öz. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2004.
- İbn Hurdâzbih, Ebü'l-Kâsım Ubeydullâh b. Abdillâh. *Kitâbü'l-mesâlik ve'l-memâlik*. Beyrût: Dârü'l-Mesâdir, 1427/2007.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Beyrût: Mektebetü'l-Maârif, 1411/1991.
- İbn Münkız, Üsâme el-Kinânî eş-Şeyzerî. *Kitâbü'l-i'tibâr*. tah. Abdülkerîm el-Eşkar. Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1423/2003.
- İbn Tağrıberdî, Cemâlüddîn Ebü'l-Mehâsin. *en-Nücûmu'z-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*. Mısır: Vezâratü's-Sekâfe, 1382/1963.
- İbnü'l-Adîm, Ebü'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh. *Buğyetü't-taleb fî Târîhi Haleb*. tah. Süheyl Zekkâr. Beyrût: Dârü'l-Fikir, 1431/2010.

- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzeddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fî't-târih*. 12 cilt. tah. Muhammed Yûsuf ed-Dakkâk. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2002.
- İbnü'l-Esîr. *et-Târihu'l-bâhir fî'd-devleti'l-Atâbekiyye*. nşr. Abdülkâdir Ahmed Tuleymât. Kâhire: Dârü'l-Kütübi'l-Hadîse, 1382/1963.
- İbnü'l-Furât, Nâsirüddîn Muhammed b. Abdirrahîm b. Alî el-Mısırî el-Hanefî. *Târihu İbnü'l-Furât*. 20 cilt. nşr. Hasan Muhammed eş-Şimâî. Basra: Dârü't-Tabâati'l-Hadîse, 1388/1969.
- İbnü'l-Kalânîsî, Ebû Ya'îla Hamza b. Esed b. Alî b. Muhammed ed-Dımaşkî et-Temîmî. *Zeylû Târihi Dımaşk*. tah. Süheyl Zekkâr. Beyrût: Dâru Hasan, 1403/1983.
- İstek, Gülşen. "Haçlıların Maarretünnu'mân'da İşledikleri Cürümler", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2019): 586.
- İsfahânî, Ebû Abdillâh İmâdüddîn Muhammed b. Safiyyiddîn Muhammed. *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*. 10 cilt. tah. Muhammed Emîn. Dımaşk: el-Matbaatü'l-Hâşimiyye, 1383/1964.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972.
- Karaca, Sevtap Gölgesiz. "Birinci Haçlı Seferi (1096) Öncesinde Bizans İmparatorluğu'nun Siyasî Durumuna Bakış", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 2/4 (2012): 141-153.
- Karakuş, Nadir. "Trablus'ta Bir Emirlik: Benû Ammâr", *İstem Dergisi* 16/31 (2018): 69-85.
- Kırpık, Güray. *Doğu'nun ve Batı'nın Gözünden Haçlı Seferleri*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2009.
- Koca, Salim. *Türkiye Selçukluları Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2016.
- Komnena, Anna. *Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996.
- Küçüksipahioğlu, Birsell. *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007.
- Maalouf, Amin. *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: Telos Yayınları, 1998.

- Makdisî, Ebû'l-Kâsım Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm. *Kitâbü'r-ravzateyn fî ahbâri'd-devleteyn en-nûriyye ve's-salâhiyye*. tah. İbrâhîm ez-Zeybek. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1997.
- Makrîzî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdülkâdir b. Muhammed. *İtti'âzü'l-hunefâ bi ahbâri'l-e'immeti'l-Fâtımiyyîn el-hulefâ*. 3 cilt. tah. Muhammed Hilmî Muhammed Ahmed. Kâhire: İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1416/1996.
- Mateos, Urfalı. *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- Memduh, Hüseyin. *el-Hurûbu's-salîbiyye fî şimâli Afrika ve eseruha'l-hadâra*. Ummân: Dâru İmâr, 1418/1998.
- Naklî, Asya Süleyman. *Devru'l-fukahâ ve'l-ulemâ el-müslimîne fî's-şarki'l-ednâ fî'l-cihâd zıdde's-salîbiyyîn*. Riyâd: Mektebetü'l- Aykân, 1422/2002.
- Nüveyrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî. *Nihâyetü'l-ereb fî funûni'l-edeb*. 31 cilt. tah. Necîb Mustafa Fevâz. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2004.
- Nomiku, H. A. *Haçlı Seferleri*, çev. Kriton Dinçmen. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Öngül, Ali. *Büyük Selçuklular*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.
- Özaydın, Abdülkerim. *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.
- Özaydın, Abdülkerim. "Ammâroğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 76-77. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Özaydın, Abdülkerim "Cebele". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 183-184. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Özaydın, Abdülkerim. "İbn Ammâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 311-312. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Özgüdenli, Osman Gazi. "Müstersid-Billâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 145-147. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

- Öztuna, Yılmaz. *İslâm Devletleri- Devletler ve Hanedanlar*. 5 cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Polat, İbrahim Ethem. *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2016.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- Sâlim, Seyyîd Abdülaziz. *Tarâblusü's-Şâm fî't-târîhi'l-İslâmî*. İskenderiye: Müessesetü Şebâbi'l-Câmia, 1385/1966.
- Sallâbî, Muhammed Alî. *Devletü's-Selâçike*. Kâhire: Müessesetü İkrâ, 1426/2006.
- Sevim, Ali & Merçil, Erdoğan. *Selçuklu Devletleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî el-Avnî el-Bağdâdî. *Mir'âtü'z-zaman fî tevârihi'l- 'ayân*. 23 Cilt. tah. Muhammed Berekât vd. Dimaşk: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 1434/2013.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.
- Sobernheim, M. "İbn Ammâr". *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 697-698. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1967.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: Güven Yayınları, 1972.
- Şerîf, Hikmet Bek. *Târîhu Tarâblusi's-Şâm min akdemi ezmânihâ ilâ hâzihi'l-eyyâm*. tah. Mûsâ Heddâd Yeken & Mârun Îsâ el-Havrî. Lübnân: Dâru'l-Îmân, 1407/1987.
- Takkûş, Muhammed Süheyl. *Târîhu Selâçiketu'r-rûm fî Asya es-suğrâ*. Beyrût: Dâru'n-Nifâs, 1432/2002.
- Takkûş, Muhammed Süheyl. *Târîhu'l-hurûbi's-salîbiyye*. Beyrût: Dâru'n-Nifâs, 1422/2011.
- Tedmürî, Ömer Abdüsselâm. *Târîhu Tarâblus es-siyasî ve'l-hadârî 'abre'l-'usûr*. 2 Cilt. Beyrût: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 1404/1984.
- Tedmürî, Ömer Abdüsselâm. *el-Hayatü's-sekâfiyyetü fî Tarâblusü's-Şâm*. Beyrût: el-Müessesetü Dâru Filistîn, 1406/1986.
- Tomar, Cengiz. "Trablus". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41: 292. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

- Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009.
- Tyrensis, Willermus. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*, çev. Ergin Ayan. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016.
- Yâkût el-Hamevî, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh. *Mu'cemü'l-büldân*. 7 cilt. Beyrût: Dâru Sâdr, 1413/1993.
- Yazıcı, Nesimi. *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Zambaur, Edward Von. *Mu'cemü'l-ensâb ve'l-üsrâti'l-hâkimeti fî't-târîhi'l-İslâmî*. tah. Zekî Muhammed Hasan Bek. Beyrût: Dâru'r-Raîdi'l-Arabî, 1400/1980.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. tah. Beşşâr Avvâd vd. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981.
- Anonim. *Anonim Haçlı Tarihi*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.

